

BIBLIOTHECA
UNIV. JAGELL.
CRACOVENSIS

394320-
-394326

Mag. St. Dr.

III

W antykwariatu katalogu
Fischhabera w Stuttgardzie
wydanie to wymieniione
miedzy editiones raras
hca

394320-

- 394326 III
Mag. St. Dr.

1780-1786

III

1012 w. 24. 1598. 7892 11056
IVSTI LIPSI
SATVRNALIVM
SERMONVM
LIBRI DVO,
QVI DE GLADIATORIBVS.

Editio vltima, & castigatissima.

Cum aeneis Figuris.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Balthasarem & Ioannem Moretos.
M. DC. XVII.

*Cum Priuilegiis Cæsareo & duorum Regum,
& Principum Belgarum.*

394323

AD
 NOBILISSIMUM
 AMPLISSIMUM Q. V.
 AVGERIVM GISLENIVM
 BVSBEQVIVM.

IBROS, quos de Gladiatorum prisco ritu diu conceptos nunc profero, lucem adspicere volui, Vir nobilissime, in nomine tuo. Volui, imò debui. siue amoris tui causâ, quem in præsentem absentemq; tenes & perseueras; siue virtutis doctrinæque, quâ iure omnium bonorum oculos in te conuertisti. certè meos. Nempe tu ille es, qui res & consilia tractasti Imperatoris non vnius. tu ille, qui summis de rebus ad summū Principem legatus, inter ipsos hostes cognomen repperisti Boni. Scilicet vt radij solis in sordes & caligantia loca coniecti, illustrant, non inquinantur: sic tu, inter feros illos squalentesque animos resplendiisti nihilominus verâ virtutis tuæ luce. Et prudentiam fileo doctrinamque: votum hoc tantum interpono, vt similes tui consiliarij contingant patrie, quam Fata volent esse saluam. Vidimus nuper libellum duplicem Itineris & Consilij tui. libellum: sed qui, meo animo, scholas dissertationesque superat multorum sapientum. Breuia omnia, fateor: & eò placent magis, quia inclusa prudentia, non ostensa. Quin

genus ipsum dictionis (etsi id minimè inter tuas curas) priscum adstrictumque, sententijs occultum : &, quod verè inuideo, subtilis breuitas innata tibi, aliis adfectata. Sed ne fræna ingenio meo laxem in hoc campo: munus à me cape, Vir maxime; non pretium, vt me deuinctum liberem, sed pignus vt obstringam. Nec enim exigua hæc, & de ludis verè ludum, referendæ gratiæ esse volumus, sed testandæ. Quamquam huic ipsi operæ aliquod pretium fortasse erit apud eos, qui veteri germanaque doctrinâ non perfusi sunt sed tincti: qui hac velut face illustratum iri infinitos scriptorum locos non inuiti fatebuntur. Nam novos istos &, vt sic dicam, musteos homines, iure sperno ab his libris: qui, tamquam in vœnalibus, loqui adhuc Latinè tentant: quiq; magni & beati sibi videntur in præceptiunculis & concinnatis aliquot nugis, quas oculo recto non digner aspicerè. At mihi prisca placita; & vt ille apud Comicum,

Qui vtuntur vino vetere, sapientes putat:
sic nos, qui doctrinâ. Vale. & me ama, hæc tuère.

IVSTVS

I V S T V S L I P S I V S

CHRISTOPH. PLANTINO

S. DICO.

Tu fidem etiam meam appellas, & ubi Satyra, inquis, ubi Funus? Quid tibi vis, mi Plantine? an ut ego sim funus? Si nescis, hoc agitur. Difficile enim dictus crediturq, quas turbas mihi dederit Satyra illa prior, parum herclè liquido auspicio emissa. Clamores, convicia, sibili. Alius, Quis iste est, qui sine ullis suffragiis Censorem publicum agit? qui invidiam sibi non hominum, sed gentium parat? Insanit homo. irruit in se ipse, & segetem incidit suae fama. Alius, Me aperte laesit: alius, Me schemate percussit. & ad summam ea dicta, imò scripta de misella Satyra, quae sine rubore nemo ex ergastulo audiat cum iniusta fronte. At ego fatuus etiam gratiam exspectabam ab nouitate scripti, ignarus scilicet deliciarum huius aui: qui eò iam venimus, ut nec vitia nostra, nec remedia ferre possimus. At qui olim Seneca in Claudium ludere potuit, non cum sale solum sed cum morsu; idq, filio & coniuge superstite, imò regnante: mihi venia opus, leuiter & leniter ineptias tangenti Critici gregis. Quid enim castigatione illà mollius? adeò ut lenitate nimia prauaricatus videri possim publica causa. Reuerà enim lusi, non laesi: & ostendi vulnera, non impressi. At enim tectè & colore quodam nos tangis, inquit. O non interpretes mea mentis, sed diuinos! qui non dictum mihi, non scriptum, fortasse nec cogitatum, tamen id sciunt. Per colorem ego te? qui ne

A 3

nunc

nunc quidem, cuius coloris sis, scio. Vnus aut alter per-
 stricti mihi, fateor: sed adeo non tectâ aut obliquâ peti-
 tione, ut nominauerim etiam, & percusserim, quod dici-
 tur, manu rectâ. In te si culpa similis: bene & ingenuè,
 quod agnoscis. tamen quid ego possum, si telo quod in alte-
 rum ieci tu occurris, & induis te tuâ sponte? At enim Prin-
 cipum ius imminutum iui. Cedo ubi? quia non possum ma-
 nare negari ab Augusto fonte? Idem nunc nego. & ho-
 nores, titulos, quæq; alia fortuna sunt, tribui posse à Prin-
 cipibus fateor: ingenium doctrinamque non eripi, non dari.
 En crimen, quod dignum sit tunicâ molestâ. Nec enim
 aliud vel fidiculis expresserint ex omni eo scripto. Itaque, ut
 illuc redeam, mi Plantine, frustra me vocas in turbidam
 hanc arenam: diueri in aliam, cum voluptate magis, &
 sine noxâ. Ad ludos, inquam, me dedi & spectacula prisca.
 quæ desita & ignota nostro ævo retraxi, & proposui non
 auribus solum, sed oculis; neque ut legi, sed panè dicam
 spectari possint. Hoc ipsum erit fortasse qui spernet, ut
 leue. sed spernet, non culpabit. Mihi autem satis, ut hanc
 inquietam manum & anceps acumen stili consumam in
 re si non magna fama, at non male. Nullius intererit quid
 de Secutore aut Myrmillone delirem: & ridebit aliquis in
 his nugis, non ringetur. Denique extra iudicium & pro-
 scriptionem fuero. Ius scribendæ Satyræ Apollinari alicui
 relinquam, qui id à Principe impetrabit. Tu, vir amice,
 pro Saturâ Saturnal hoc habe; pro Funere Munus: &
 tuam meamq; causam ages, si opus erit, apud eos qui &
 hæc & memorias omnes veteres non perisse vellent, sed in-
 teresse. Vale.

* Sidonij
 lib. i. epi-
 stolam xi.
 vide quò
 respexi.

7

I. L I P S I
S A T V R N A L I V M
S E R M O N V M
L I B E R I.

C A P. I.

Occasio & origo horum sermonum.

EN S I S December erat, & per febriculam valetudo mihi non bona. Itaque visendi causâ ad me venerunt Victor Giselinus & Ianus Lernutius familiares mei. Et post salutem, Lernutius: Iamne melius? ait. Huius quidem operâ, inquam ego. certè, Victor, hanc noctem clementem & cum quiete habui: & omnino commodior esse mihi visus sum post hesternam medicinam. Ita facilè censebam, ait Victor. sed cedò venam, fodes, vt tangam. Cùm tetigisset, hilariore vultu, Benè habet, inquit: respexit nos Hygeia. Sed duo etiam sunt, à quibus procul habendus es, Lipsi, libri & curæ. quæ nisi vitas, seriò dico, teipse euitas. Ego cum risu, Ab alterâ quidem causâ immortalis sum, Victor. Nam libros, per hæc tadia temporum, summis digitis vix tango. Curarum, fateor, largiter est: & publica siue priuata respiciam, bona earum vbique seges. Atqui scito, ait Victor, non ab alio quàm curarum igne magis interfici vitalem illum in nobis fontem. At enim patria & nos periclitamur. Scio. sed tu egoque habenas scilicet temperabimus publici fati? Curæ sint hæ curæ illi, qui supra nos curat. Tu Anaxagoram cogita, qui increpanti cuidam* Οὐδ' ἐν σοὶ μέλει τῆς πατρίδος; ὁ φησὶ, ἐφ' ἡμῶν γὰρ καὶ σφόδρα μέλει τῆς πατρίδος; & simul cælum ostendebat. Hæc enim reuera patria nobis. & vt radij solis per terram sparsi, à cælo & in cælo tamen sunt: sic noster animus quanquam in terris, humilia ista spernat, verseturque apud originem sui. Dicebat hæc Victor; & ecce puernuntians duos de viâ, vti apparebat, aduenisse, quibus

* Nilne tibi cum patria? Bona verba, inquit. mihi summæ curæ illa patria.

quibus opus esset me conuento. Surrexi. & iam ad vos redeo, inquam; ne graue sit tantisper solos esse ad hunc ignem. Et simul innui puero ligna inijcere, & largius exstruere focum. Ecce autem exiens video ad fores Duzam, Pighiumque. Cum trepidâ gratulatione collum iis inuasi, Et vos estis? inquam. ô sperati mihi optati que saluete. Vnde autem, & quò per hanc anni hiemem? nec enim temerarium est, credo. Ego quidem è Batauis, ait Duza: & tuâ vnius causâ. Pighius hic à Veteribus suis: iunxitque nos in viâ bonus aliquis deus. Mihi certè bonus, inquam: & iam viuo valeoque, cum vos tenco. Sed intremus, quæso: & date duobus istis pariter quod gaudeant. Simul Victor & Lernutius ad limen facti obuij, atque inter se amicissimè complexi sunt. Sed ditelli ego, Et heus, heus, inquam, sedeamus: neu diutius ignem inuidete istis, qui stupent certè à curru. Nam herclè strictum hodie frigus, & vt ille ait,

Jam prata canis albicant pruinis.

Imò iam calemus, ait Duza, apud te quidem nostrum ignem. Sed quid morbi fuerat, sodes? Nam de inualetudine tuâ Antuerpiæ accepimus à nostro Plantino. & mehercules etiam palles. Non nunc quidem, inquam ego. nam vos me hoc gaudio dedistis in ruborem. Tamen febricula fuerat, in quâ oppugnâdâ noster hic verè Victor. Sed sedete, agite, mi hospites. vetus verbum nostis, Romanus sedendo vincit. Cum sedissemus, Quàm saluè autem omnia in Bataviâ inquam, mi Duza? Priuatim omnia, inquit. Nam de rep. quid dicam, nisi maria maiorum? Melius ominare, inquam. & nōne per hanc pacem sedauit illa tempestas? Caput mouens leuiter Duza, Vereor, inquit, vt paucorum modò dierum Alcedonia illa sint, non firma tranquillitas. Faciem extinctam si igni admou eas, vehementius accenditur: sic positum hoc bellum metuo vt insurgat & acrius recrudescat. Heu sæculum! inquam ego.

Enimuerò dī quasi pilas nos homines habent,

vt ait Comicus: ita pace & bello alternis iactamur, quasi per lusum. Sed mittamus hæc scæua. Pighius noster quid, & quò? Antuerpiæ, inquit, nescio quid litium molestiarumque mihi fuit cum nummario tricone: quas detersum veni (me designabat) in hoc Sole. Ego verò detergebo, inquam: & lubentio rem te fa-

te faciam, quàm ipsa Lubentia est. Conuersusque ad reliquos, Vos amici, aio, cænabitis apud me vnà cum isthoc hodie. Vultu renuit solus Duza, &, Non potest Lipsi, inquit. nam vocata opera est. Quid vocata? inquam. nōne Aduenticia hodie debita vobis? Iure communi peregrinantium impetrabo hoc certè: si minùs, vel * *ἐν χειρὸς νόμος*, vt dicunt Græci. Et simul iniicibam manum. Cum subrisu Duza, Hæc quidem vis est, inquit. Cæsar videor: ita iugulum mihi petit iste Brutus. Tamen, amici, relictas omnes res habeo præ quod vos vultis. Puer modò adsit, qui ad Canterum renuntiet. En adest, inquam. abi puer, & redi citiùs quàm Asparagi coquantur. Nos intereà ambulamus.

* manutaria
lege.

CAPVT II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Liuij lectio vulgata defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus explicatusque. Saturnus deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Cænatōria. Synthesis. Plantus explicatus. Petronius & Dio correcti.

PVER redire mihi tardè visus. Itaque spatiis aliquot confectis, Sedeamus, inquam: puer hic Duzæ intereà ministrauerit. Age tu, vasum cum aquâ. Lauimus. & cùm trepidarent de loco, Etiam inter vos hæc deliciae? inquam. Amicitia aut pares omnes accipit, aut facit. Sede tu Duza, tu Pighi, vos reliqui. Ego adsedi in imo. & cùm oculos circumtulissem, Heus puer, inquam, profana nobis hæc mensa est. salinum oblitus. Lernutius me adspexit, velut causam requirens eius dicti. Ita, inquam, Lernuti. Profanam sine salino mensam esse veterum opinio fuit, sed & nostra. Arnobius: *Sacras facitis mensas salinorum appositu, & simulacris deorum.* Quin & salinum ipsum inter vasa sacra. Benè notat interpres vetus ad illud Horatij,

*Salinum
sacra men-
sam facit.*

— *splendet in mensâ tenui salinum.*

Salinum propriè est patella, in quâ diis primitiæ cum sale offerebantur.
Et Statius ad hanc mentem:

— *& exiguo placuerunt farra salino.*

Itaque in Liuiio libro x x v i. ferre iam possum, *Vt salinum patellamque deorum causâ habeant.* etsi non pessimè rescripsi * olim, *culignam.* Sed affirmat vulgatam etiam Valerius, qui de pau-

* *Vide epist.
Quæst. lib.
i epist.
viii.*

B

pertate

pertate Fabricij & Æmilij : *Vterque*, inquit, *patellam deorum & salinum habuit*. Et Plinius : *Fabricius bellicosos Imperatores plus quàm pateram & salinum ex argento habere vetabat*. At de simulacris deorum, quod addit Arnobius : verum est, collocasse eos in mensâ statuam dei cuiuspiam velut tutelam geniumque mensæ. Ita Herculem Epitrapezium lego in Siluis Statij : qui Vindici fuit

*In mensâ
olim deorū
imago ali-
qua.*

** Martialis
de eodem
Hercule
Vindiciis,
Hoc ha-
buit numē
Pellæi mē-
satyranni.*

— *Castæ Genius tutelaque mensæ.*

Et ante Vindicem, eum

— ** Pellæus habebat*

Regnator, lætis numen venerabile mensis.

Quinetiam deos ipsos initio mensæ inuocabant. Quintilianus Declamat. CCCI. *Habuiſti honorem & illud humile limen intraſti, & adiſti menſam: ad quam cūm venire cæpimus, deos inuocamus*. Inter hos sermones puer regressus à Cantero. Ego inclamaui, Ades, inquam; testudo, non homo: & qui ignauiozem possis facere ipsam ignauiam. Dic, vbi moratus? Parabat respondere puer, sed Duza occupauit. &, Vnam hanc noxiam amitte Lippi, inquit. Seruorum hic dies est. Quid tu iam? inquam. Nempe, inquit, hodie Saturnalia. Cūm capite ego abnuissem, Ita vero, inquit, hodie legitima veterum Saturnalia. aut Fasti omnes me fallunt, quia coniciunt in diem xvi. Kalendas. Atqui per id festum, velut vsurariam quandam libertatem seruos habuisse, non ignoras. Imò ius iis datum quodam genere supra ipsos dominos; cum quibus cominutabant etiam vestem. Dio lib. LVIII. *Εν τοῖς Κρονίοις οἱ δούλοι τὸ τῆ διαπορῶν χῆμα μετὰ λαμβάνοντες ἑορτάζουσιν.* id est, *Saturnalibus serui habitum herilem sumentes festiuè agūt*. Atque adeò sedebant ad dominicam mensam, dominis præministrantibus. Athenæus lib. XIV. *Ταῖς τῆ Κρονίων ἡμέραις ἔθ' ὅτι ἐστὶ Πρωμαίων πασι πρὸς τὰς οἰκετάς, αὐτὰς τὰς τῶν οἰκετῶν ἀναδεχομένους λειτουργίας.* id est, *Saturnalium diebus, mos Romanis, præbere seruis conuiuium, sic vt ipsi officia seruorum obirent*. Attij versus huic rei:

*Saturnalia
veterum,
quod die.*

*Seruis tunc
libertas.*

*Imò domi-
ni funge-
bantur eo-
rum vices.*

Exercent epulas læti, famulosque procurant

Quisque suos.

*Seneca ex-
plicatus:*

*Correclis-
que.*

Et Senecæ locum non inuitum huc traxerim, epistolâ XLVII. *Instituerunt diem festum, non quo solūm (ex veteri meo libro, solo, cum sententiæ totius medicinâ) cum seruis domini vescerentur, sed*

sed quo utique honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt, & domum pusillam remp. esse iudicauerunt. Nam intellegit hoc Saturnalium festum. Ego post ea Duzæ verba placatior, imò verò iam hilarior, Abi puer, inquam, vicisti hoc patrono. conuersusque ad conuiuas, Amici, aio, comburamus hunc diem. Bona Saturnalia hodie.

Quapropter edulcare conuenit vitam,

Curasque acerbis sensibus gubernare.

vt ait Matius. Id quidem in procliui, ait Pighius. Certè, vt hic apparatus est, nos hodie molliùs apud te curabimur, quàm regi Antiocho oculi solent. Non cibo, Pighi, inquam, (subita enim hæc cænula est, & velut condicta) sed voluntate certè lubentiaque. Sed doce nos, antiquumne hoc Saturni festum? Antiquissimum, ait Pighius. Nam Saturnus, vti scire te scio, inter veterrimos Italiæ deos. qui frugibus repertor, qui que gentes eas primus docuisse creditur sationes. Itaque non dubiè Latinis nomen inuēnit à satu. Vt enim à portu Portūnus, à nuptu

*Saturni
etymon
Latinum.*

Neptunus; sic diserte à satu, Satunnus. Nam ita primitus pronuntiabant. Festus: *Hic Deus in Saliaribus Satunnus nominatur, videlicet à sationibus.* malè ibi vulgò, *Satirrus*, vel *Saturnus*. Nam Salij scilicet aliter indigetabant, quàm vulgus. Sic Tertullianus, *Exceptus à Iano, vel vt Salij volunt, Eano.* Crebra autem &

Festus correctus.

vetus ea terminatio in nominibus deorum. Sic Pilunus, Picunus, Vertunus, etiam hodie in antiquioribus libris: denique, vt dixi, Neptunus. Victor hîc interfatus, De Neptuno Pighi, inquit, permitte ambigam: Cicero contra te, qui deriuat à nando. Eius verba 1. 1. De naturâ deor. *Vt à portu Portunus, sic Neptunus à nando, prioribus litteris paululum immutatis.* Pighius excepit, Imò tu permitte de scriptura ista ambigam. Neptunus

*Ratio terminandi
inflectendi, nomina deorum
prisca.*

ais à nando? quomodo potest? Rem spectem, siue verba: infelix originitio tua Cicero, imò falsa. Varro meliùs, *Neptunus*, inquit, *quòd mare terras obnubit.* Sed, meâ fide, numquam fugit

*In Cicero-
ne diuina-
tio.*

id verbum ab ore Marci. Corruptum locum adsero, scribendumque, à nubendo, vel, à nuptu. Res auctor est, & Cicero ipse, qui comparat Neptuni etymon cum Portunni. ineptissimè, vulgata quidem illa lectio si vera sit quam ego planissimè persuasus sum ab stolido aliquo Hermâ esse, qui nubendi verbum

Saturnalia
quando in-
stituta.
Diffensus
Liuij à
Dionysio.

non nisi in coniugiis nouerat. Vetus ergo in Italiâ ille deus:
etiam festum, si Macrobij centonibus fides, quos vobis non
inculco. Dionysius Halicarnasseus originem Saturnalium ad
regem Tullum clarè refert libro tertio. At Liuius post reges ex-
actos demum festum id constituit, lib. II. *A Sempronio, inquit,*
et M. Minutio Cos. ædes Saturno dedicata: Saturnalia institutus fe-
stus dies. Imò centenis aliquot post annis agnoscere institutio-
nem eius videtur libro vigesimo tertio: eâ mente tamen, credo,
quòd aut paucis adhuc sacer festusque esset is dies; aut quòd
tunc demum in Decembrem mensem reiectus, cum antea ha-
bitus alio mense. Verba quidem Liuij clara hæc: *Postremò, ex*
libris Decembri iam mense ad ædem Saturni immolatum est, lætister-
niumque imperatum et conuiuium publicum, ac per urbem Saturnalia
die ac nocte clamatum: populusque eum diem festum habere ac seruare
in perpetuum iussus. Nam hæc narrat Cn. Seruilio & C. Flami-
nio Coss. bello Punico secundo. Ait Liuius, clamatum Satur-
nalia. Vellem voce additâ, Iò Saturnalia. Certè is solemnitas cla-
mor. Dio de militibus in Claudij libertum iocantibus: Συμφο-
σαιτες ἐξ αἴφνης τὸ το δὴ τὸ θρυλάμενον, Ἰὼ Σαταρνάλια, id est, *Clamantes sta-*
tim illud tritum, Iò Saturnalia. Macrobius tamen, vt vulgata le-
ctio Liuij: *Quo solo die apud ædem Saturni, cōuiuium soluto, Saturnalia*
clamabantur. Clamabant &, Bona Saturnalia. Arrianus in Dif-
fertationibus Epicteti: Τοῖς γὰρ παιδίοις ὅτεν προσελθόντα κροτῆν λέγει,
Σήμερον Σαταρνάλια ἀγαθὰ, λέγομεν, Οὐκ ἔστιν ἀγαθὰ ταῦτα, ἔδαμῶς· ἀλλὰ καὶ
αὐτοὶ ἐπικροτοῦμεν. id est, *Pueris enim cum adueniunt plaudentes et di-*
centes, Hodie bona Saturnalia, dicimúsne, Non sunt hæc bona? nequa-
quam: sed ipsi quoque applaudimus. Martialis allusit,

Iste tibi faciet Bona Saturnalia porcus.

Saturnus
Pollucis
proles.

Lætitia Sa-
turnalium.

Manè tunc
lauabant.

Fortasse & Catullus, *Saturnalibus optimo dierum.* Causa huic
clamori, præter religionem, etiam lætitia. quia certè non alium
diem priuatim publiceque habuerunt hilariorem. Inde sermo,
Saturnum Pollucis filium esse, *vel à pollendo* (ait Fulgentius in
Mythologicis) *vel à pollucibilibitate, quam nos humanitatem dicimus.*
Vnde et Plantus in comœdiâ Epidici ait, Bibite, pergræcamini polluc-
cibiliter. Nec malè Fulgentius. Omnes enim illi dies reuerà io-
corum conuiuiorumque. Inde ortum, vt præter reliqui tempo-
ris morem, Saturnalibus manè lauarent, quasi statim transituri
ad

ad mensam. Didici è solo Tertulliano: *Non laur*, inquit, *diluculo Saturnalibus, ne & noctem & diem perdam: attamen laur honestà horà & salubri.* Et ab eâdem causâ, vt ego quidem coniticio, instituta mutatio vestis. Nam Imperatorum temporibus, <sup>Synthesi-
nati etiam
honestiores
cines.</sup> Senatores Equitesque, Saturnalibus, in synthesi conspiciebantur. Refero ad Imperatorum tempora. quia vix est, vt id obtinuerit antè; vel ex Senecâ, epistolâ xviii. *Si te hîc haberem, libenter conferrem quid existimares esse faciendum; vtrum nihil ex cotidianâ consuetudine mutandum, an & hilariùs cœnandum & exuendum togam.* Nam quod fieri nisi in tumultu & tristi tempore ciuitatis non solet, voluptatis causâ & festorum dierum vestem mutauimus. Ita enim narrat, vt videatur eam culpam impingere suo æuo. Idque in parte verum. Nam olim quidem Togas ponebant domini, easque serui induebant: at synthesim sumpsisse eos non credo, non lego. Quæ tamen Senecæ & post æuo, receptissima per eos dies. Martialis:

Synthesibus dum gaudet Eques dominusque Senatus,

Dumque decent nostrum pillea sumpta louem.

Nec alterius sententiæ illud epigramma:

Nil lasciuus est Charisiano.

Saturnalibus ambulat togatus.

Causa recipiendi, quoniam cœnatoria, opinor, ea vestis. At <sup>Quare in-
stitutum.</sup> Saturnalia, non aliud quàm promiscuæ epulæ & velut continentes comissationes. Iure ergo, tanquam in publico quodam ciuitatis conuiuio, sumpta vestis quæ ad conuiuia; eaque etiam in publico vsurpata lætitiæ testandæ. Finierat Pighius. sed ad eum Victor, Velim Pighi, inquit, paullò ista fusiùs. Tibi hîc liquet, credo: sed nobis in priscis iis ritibus adhuc nubes. quam sermonis tui luce remoue. Parebo, inquit. etsi vobis eruditis rerum veterum, satis censebam, vt pedem modò ponerem in viam. Romanis in duplici discrimine vestis. <sup>Forensis
vestis &
Domestica.</sup> Alia Domestica, alia Forensis. Suetonius, Ammianus, Iuriconsulti. Illa intra parietes scilicet vsui: hæc in negotiis inque foro. Commutare eas, & domi forenssem, aut foris domesticam induisse; probrum. Inter domesticas, Cœnatoria. <sup>Cœnatoria
domitium.</sup> quam non fas videre publicam lucem. Martialis in lemmate,

Cœnatoria:

Nec fora sunt nobis, nec sunt vadimonia nota:

Hoc opus est, pietis accubuisse thoris.

*Aut foris
ariam, sed
sub tempore
cane.*

Itaque ut rem nouam narrat Dio in Hadriano, quod Fronto nobilis orator Turbonis tribunal adierit ἐν τῇ σολῇ τῇ δευτερίῳ, in conuiuiali veste. Et ab hac mente idem Hadrianus Imp. Senatores & Equites semper in publico togatos esse iussit, nisi à cenâ reuerterentur, ait Spartianus in eius vitâ. Et bene iuuat Spartianus. Fas enim mosque, ut apparet, cum cœnatorijs conspici in publico, sub cœnæ tempus. Cur non igitur Saturnalibus diebus permissum, per quos continuæ, ut dixi, cœnæ? Hercules non aliam causam video Synthesis sumptæ. Nam quod probandum superest, Synthesim adfirmo dictam cœnatoriam vestem: utique hominum lautiorum. Martialis satis clarè:

*Synthesis,
inter cœna-
toria.*

Undecies vnâ surrexti, Zoile, cenâ:

Et mutata tibi est synthesis undecies.

*Semper Ro-
mani vestem
in cenâ
mutabant.*

*Pallium,
pro eâ ve-
ste.*

*Plauto
lux.*

Tranquillus validè adiuuat, qui in Nerone obseruat cum notâ, quod plerumque *synthesinam indutus, prodierit in publicum, sine cinctu & discalceatus*. qui scilicet conuiuantium habitus. Iamne capitis? an etiam de Cœnatorijs latius dico? Annuistis: dicam. Mos ille vetus Romæ, ut domi haberent vestes ad cœnam. & si foris cœnarent, acciperent ab amicis, aut ipsi adferrent. Capitolinus in vitâ Maximini: *Cum ad cenam ab Alexandro esset vocatus, in patris honorem, quod ei deesset vestis cœnatoria, ipsius Alexandri accepit*. Plautus pallium malacum id appellauit, me interprete, Bacchidibus:

Pro galeâ scaphium, pro insigni sit corolla plectilis,

Pro hastâ talus, pro lorica malacum capiam pallium.

Nam describit omnia, quæ solita conuiuio. Et benè, Pallium. credo enim fuisse ad eam formam. Martialis quidem sic appellat, ubi de se cum vxore accumbente:

Ad mensam venies, sed sic diuisa recumbes,

Vt non tangantur pallia nostra tuis.

Et Petronius de Trimalcione cœnante: *Pallio coccino adrasum incluserat caput, circaque oneratas veste ceruices laticlauiam immiserat mappam*. Rectè etiam, Malacum Plautus. Reuerà enim mollior pretiosiorque ea vestis, & è purpurâ sæpè. Apud Horatium vetula amatrix:

Muri-

Muricibus Tyriis iterata vellera lanae

Cui properabantur ? tibi nempe.

Ne foret aequales inter conuiuia, magis quem

Diligeret mulier sua, quàm te.

Nam ad conuiuia manifestè accomodat. Etiam Petronius:

Vestimenta mea cubitoria, legerim, accubitoria, litterulâ retractâ) per-
didit, quæ mihi natali meo donauerat cliens quidam, Tyria sine dubio
sed iam (malim negandi notâ, sed haud, vt dibapha significet)
semel lota. Sed & Persius :

*Petronius
leniter e-
mendatus.
Accubito-
ria vesti-
menta.*

— ecce inter pocula querunt

Romulidæ saturi, quid diu poemata narrent.

Hæc aliquis, cui circum humeros hyacinthina lana est,

Rancidulum quiddam, &c.

Nam lænam circum humeros & quidem hyacinthinam, vestem hanc dixit conuiuialem. Lautiorum videlicet hominum cænatoria semper purpurea coccinave: quæ fortassis propriè Synthesis dicta, & ideò tantùm Equiti & Senatori adtributa à Martiale, exclusâ plebe. Dio, vbi Suetonius de Nerone, *synthesin* dixit, siue synthesis: vertit in eadem re, *ἡ σύνθεσις αὐτοῦ*. id est, *tuniculam floridam*. Et scio floridam vestem in Apuleio aliis-que legi; sed videte tamen ne veriùs hîc sit, *ἡ σύνθεσις*. à colore videlicet, qui in synthesis violaceus, vel vt* Plinius etiam appellat, *Ianthinus*. Hæc de Cænatoriis. quem morem mansisse ad Sardonij tempora disco ex libro primo Epistolar. vbi de conuiuio imperatorio, à quo iam surrexerat: *Paulum à prospectu Imperatoris processeramus, atque etiamnum chlamydis induebamur, cum mihi Consul, &c.* Ostendit clarè positam à se chlamydem, & resumptam.

*Lana, pro
cænatoriis.
Plerumque
è purpurâ,
coccinave.*

*Coniectura
in Dione.*

** Plinio lib.
XII. c. VI.
Ianthina
vestis di-
cta.*

*Quamdiu
perseuera-
rit is mos.*

CAPUT III.

*De Saturnalium diebus. Opalia. Suidæ lux. Ausonio medicina. Var-
roni lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.*

BEAS nos, Pighi; sermonibus istis, inquam. sed de numero dierum Saturnalium, nîlne addis? Neque enim liquida vulgò ea res: & Macrobius, qui conatur, puluerem ob oculos nobis spargit. ita concinnat nescio quid perplexi, & quod, peream, si vîquam cepit ipse. Pighius, Ita solus ego qui consu-

lor?

lor? inquit. Melius est domum aperiā, & solium mihi ponam nouus Brutus. Tamen, quā de re quæris, sic habuit. Antiquitus vnus Saturnalia dies: & idem communis cum Ope. Nam Opalia & Saturnalia vtraque incidebant in diem xiv. Kal. Iani. Macrobius testis, & Kalendarium vetus repertum Romæ. Quid mirum? quorum lectus communis est, vt sit dies? Nam Ops siue Rheā, vxor Saturni. Hoc nisi præscimus, nunquam illud Suidæ è Lexico dextrâ manu capiemus: *Κεόβια, εἰς τὴν ἀγομένην Κρόνον καὶ τὴν Μητρίν Ὀψιν*: id est, *Saturnalia festum celebratum Saturno & Matri deūm*. Quid enim in speciem vanius, quā Saturnalia adscribere Matri deūm, siue Opi? At causā confusionis Græculo non iniusta, communio illa dierum à me dicta. Hæc Ops opem feret Ausonio poëtæ, cuius desperatæ sanitatis versum etiam Æsculapius noster, Scaliger, deposuit: ego de viâ medicis sanabo. In carmine de Feriis Romanis:

Vísne opē sancte sacrum, vel Saturnalia dicam?

Bestaque seruorum, cum famulantur heri?

*Ausonius
correctus.*

Nam clarè lego, *Vísne Opis antè sacrum*. Ambigit poëta Opalia prius an Saturnalia dicat. quare? quia, vt iam iteravi, conueniebant ea festa, & vtrique deo, deæ, sacer idem dies. Interpellauit hîc Victor: & Correctio, inquit, per-clara: non illa quam ponis dierum concursio. Varro facit tenebras, qui libro quinto de L.L. *Saturnalia*, inquit, *dicta ab Saturno, quòd eo die feriæ eius, vt post diem tertium Opalia, Opis*. Ecce, nōne disertè post diem tertium à Saturnalibus Opalia celebrata vult? at tu aiebas die eodem. Respondit Pighius, His tenebris, Victor, dabo lucem. Quæ de communione dierum prædixi, ad Consulū temporā pertinent & remp. priscam: non idem de C. Cæsaris & deinceps ætate sentias. Vt enim Cæsar fastos correxit, & huic Decembri mensi duos addidit dies: * Saturnalia, vt sic dicam, sedem mutarunt, & à xvi. Kal. numerari cœpta, non vt antè à xiv. Migrarunt igitur Saturnalia: non tamen Ops, quæ in die veteri stabilis permansit. Hanc correctionem Cæsarianam clarum Varronem spectasse. qui condidit eos De linguâ Latinâ libros (vti vel hinc discimus) Cæsare iam Dictatore: & feriarum dies ad Fastos eius aptauit. Tamen in Varrone scribi crit verius, *vt post, die tertio*. Hoc mihi iam lucet, inquit Victor: tu

** Vide Macrobiū,
qui multa,
lib. i.*

*Varro,
quando li-
bros de
L. L. scri-
psit
Fortasse is
emendatus.*

perge.

perge. Iterumque Pighius: Vt ergo cœpi dicere, inquit, vnus Saturnalium dies mansit ad C. Cæsarem: ab illo, tres celebrari cœpti. idque Octavianus Augustus tenuit, qui in legibus iudiciariis triduum ferias seruari iussit. Hactenus certa possum: de die quarto dicam incerta. Nam illum quis addiderit, non lectum mihi, & credo, nunc non scriptum. Quintum saltem ^{Quomodo autem Saturnalium dies.} diem additum à Caligula reperio. Suetonius: *Vt lætitiæ publicæ in perpetuum augeret, diem adiecit Saturnalibus, appellauitque Iuuenalem.* Diem Beroaldus intellegit sextum vel octauum. Errat. vos accipite quintum. Dio lib. LIX. de hac ipsa re: *τά τε Κρόνια ὅπῃ πάντα ἡμέρας ἑορτάζοντες ἐκείλοσε*: id est, *Saturnalia per dies quinque celebrari iussit.* Tamen ille ipse quintus dies post Caij cædem abolitus, sed restituit Claudius docente eodem Græco lib. L. X. *Τοῖς τε Κρονίοις τὴν πέμπτῃν ἡμέραν, τὴν καὶ δευθεῖσαν τε ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, καὶ μετὰ τοῦ Καταλυθεῖσαν, ἀπέδανε.* id est: *Saturnalibus quintum diem, à Caio institutum, posteaque ommissum, restituit.* In vniuersum ergo Saturnalium dies legitimi, vti videtis, quinque. Ego dixi. Cùm defuisset Pighius, Lernutius occupauit. Sed enim scrupus ille de die quarto. non tollis hanc molestiam pedibus? Vellem tu meo capiti, inquit. nam iuxta tecum id scio. Diuinemus, inquam ego. An Tiberius, si fortè, addidit? Certè ille solus interiectus Caligulam & Augustum. Huic vaticinio, ait Pighius, ex ^{Quartum quis addiderit, incertum.} Tiberij moribus non est fides. Nec enim ille vnquam fautor rei ludicræ: &, vt eius seueritas fuit, diminutum potius publicas voluptates isset, quàm auctum. Ego quamquam cum Euripidæ nutrice possim dicere,

Οὐ μόνος εἰμὶ τ' ἀφανῆ γυναικαφῶς:

Vates ego haud sum, incerta certò vt nouerim.

tamen diuinem diem quartum esse ab Augusto. cuius extremis ^{Videri tamē ab Augusto esse.} annis irreperit, crescente luxu, & quia ea auctio plebi volenti.

CAPVT. IIII.

Etiā quæsitum de diebus. Obiectiones posite, & in parte remotæ.

SVSCRIPIT Lernutius. Anchoram iecisti, Pighi, sed nondum adspicis terram. Duo me turbant. Ais à Iulio Cæsare ^{Tres dies etiam ante Cæsarem.} tres Saturnalium dies factos, antea vnum. Ais nunquam plures fuisse quinque. Primum oppugnat Cicero, qui libro v.

C

ad Atti-

ad Atticum diu ante Iulianam correctionem tertia Saturnalia nominat: *Mancipia veniant*, inquit, *Saturnalibus tertiis*. Sed & Mallius quidam apud Macrobiū, cuius ibi verba. Alterum. Interrupit Pighius, St, inquit. turbinem hunc prius remoueam, ne naui nostræ frangat ratem. Tertia Saturnalia nominat Cicero? Fateor. hilaritas ergo triduana, sed non feriæ, non sacrum. Festus pro me: *Quinquatrus appellari quidam putant à numero dierum. qui scilicet errant, tam hercules quàm qui triduo Saturnalia & totidem diebus Compitalia. Nam his omnibus, singulis diebus fiunt sacra.* Iam dic de altero. Septem dies Saturnalium comperior, ait Lernetius, non vt tu perseueras quinque. Lucianus in Croniis plus vno loco. Martialis,

*Quomodo
septem nu-
merati.*

Saturni septem venerat ante dies.

& poëtæ alij. Subridens Pighius, Per hanc, inquit, tempestatem facilè ero in portu. Saturnalia legitima dixi quinque fuisse: tu, illique quos laudas, spurios adiciis dies binos. Vt clarè dicam. Ipsa Saturnalia constabāt diebus quinque: at Sigillaria, quæ subsequēbantur, binis. Quæ festiuitas quia non abhorrens à lætitiâ priori, illique continens erat: factum vt confusè numerati Saturnales septem. At in re aliud fuit. Itaque ille ipse Martialis, vbi veritatis diligentior, nominat Saturnalia modo quinque:

Et iam Saturni quinque fuere dies.

Alibi: Hæc signata mihi quinque diebus erunt.

*Tamen se-
ptem dies
etiam ante
Cæsarem.*

Et iamne hæc res in vado? Imò, inquit Duza, ecce alius imbricator Auster. Nam vt Martialis ætate dies septem numerentur, causam video: anteriori æuo quid fiet? cū septem recensitos reperiam multis ante Cæsarem annis? Nouius Atellanarum scriptor:

Olim expectata septem veniunt Saturnalia.

Sed & Mummius quidam:

— nostri maiores veluti benè

Multa instituere, sic hoc optimè, frigore

Fecere summo dies septem Saturnalia.

*Neo facilis
solutus is
morsus.*

Et quid ais tu? Vnus ante Cæsarem Saturnalia dies: binos Sigillatitios adde: vbi septem? Amplius largior. tres fuerint Saturnalium vbi septem? Expecto quid a libris antea Brutus. Tacebat Pighius. Et mehercules obbrui, inquit. Iuua in par-

tem

tem Lipsi. Egone? inquā. oram reperire nullam quā te expediam queo. & quin ad prius illud rectorium confugimus, lætitiæ fuisset dies plures, non festi? Nisi id sit, submitto equidem arma.

CAPUT V.

Saturnalia Gladiatoribus ludisquē destinata. Ipsi Gladiatores Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos maleficus & cruento sacro gaudens. Tibullo lux, & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

RISIT vehementer Duza; &, Hic Auster, vt video, inquit, vos omnes perculit. Heus puer, da vinum huic naufrago Lipsio: sed merum. Nam aquā non vltra illi opus. Etiam rides? inquam ego. vlciscar. Da mihi puer eccliam patramē crystallo: illam capaciorē dico, quæ est in Delficā. Admiratus Duza, Hui! tam grandem? inquit. Non id ē more tuo, non ē sanitate. Nimirum, inquam, non Cereri, sed Saturno hoc sacrum fit. Itaque, ait Duza, tu nos cūnes hodie reddes saturos. malletm hilaros & lubentes. Sanē mos Romanus non magis conuiuijs hunc diem dicauit, quā facetijs & ludis. Itaque Gladiatores, Venatio, Circenses, quanquam alijs; tamen his diebus propriē dabantur. Gladiatores imprimis, quorum tutela Saturnus. Erras Duza, inquam: Mars potius. Apud Tertullianum certē lego (libello de Spectaculis) *Martem & Dianam* Gladiatores Saturnalis dant. Eorū præses Mars. *utriusque ludi præsidem nouimus.* ludi videlicet gladiatorij, venatoriiquē. Item Saluiantum: *Colitur & honoratur Minerva in gymnasijs, Venus in theatris, Neptunus in Circis, Mars in arenis, Mercurius in palaestris.* Duza renidens & renitens, Non pugnem, inquit, tantis scriptoribus libens: tamen vereor vt verior Lactantius sit: *Munera*, inquit, *& quæ vocantur Venationes, Saturno adtribuerunt.* Ita eum locum insertā copulā lego. Nam & in Epitōmā Lactantij: *Munerum editiones Saturno factæ* (lego sacre) *sunt: scena Liberi patris est.* Addicit Lactantio Ausonius,

Et gladiatores funebria proelia notum

Decertasse foro: nunc sibi harena suos

Vindicat, extremo cū iam sub mense Decembri

Falcigerum placant sanguine caligenam.

Vbi duo notes, & pugnas gladiatores Saturnalibus; & Saturno pla-

Saturnus
inter deos
inferos ha-
bitus.

no placando propitiandoque. Caussam quam putem eius tute-
læ fuisse, hæc est. Saturnus non inter superos, sed inferos deos.
Plutarchus in *καταγραφή κεφαλαίων*. *Ρωμαῖοι*, inquit, *τὸν Κρόνον ἡγῶν*
θεὸν ὑπερδ' αἰῶν καὶ χρόνιον. & alibi, *Κρόνον δ' ἔκαστος θεῶν, ὃν ἄνω νομίζουσιν*.
Eademque opinio apud Græcos ipsos. Itaque in Tartaro eum
collocat Prometheus apud Æschylum,

Ἐμαῖς δ' ἐβλαῖς παρτάρῃ μελαμβαδῆς
Καθμῶν καλύπτει τὸν παλαιγενῆ Κρόνον
Ἀυτοῖσι συμμάχοισι.

Me consulente, in Tartari recessibus
Habet latebra antiquitus satum Cronum,
Eiusque comites.

Et in Catalogo deorum duodecim maiorum omisit Ennius,

Juno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.

Saturnus
maleficus.

non facturum, si inter cælites fuisset. Credo eam opinionem va-
luisse, quia triste Saturni sidus & maleficum: quale ingenium
deorum inferorum. Inde est nœnia Græcorum, *Κρόνον ὀμικρὸν*: id
est, *Saturnius oculus*: inde superstitio, Saturni diem viæ non
faustum. Tibullus,

Tibullo
lux.

Aut ego sum caussatus aues, aut omina dira,
Saturni aut sacræ me tenuisse diem.

Ovidius ad amatorem, cui iter iauito suadet:

Nec pluias opta, nec te peregrina morentur
Sabbata, nec damnis Alia nota suis.

Idem san-
guine pla-
candus.

Saturni
sacerdotes
coccinati.

Iure ergo Romani, quia gladiatorum sanguine placari manes
credebant, eaque prima ludicri causa; hoc spectaculum dedi-
carunt crudo & sanguineo deo. Quod traho etiam cultum sa-
cerdotum eius à reliquo vulgo secretum. Nam pallio coccineo
mystæ Saturni velabantur. Tertullianus de Testimonio
animæ: *Atque id plerumque facit & vittâ Cereris redimita, &*
pallio Saturni coccinata, & deæ Isidis linteata. Idem de Pallio: *Cum*
letioris purpureæ ambitio & galatici ruboris superiectio Saturnum
commendat. Coccineus enim color (quem Galaticum rubo-
rem appellat, quia granum id Galatiæ frequens) sanguinis &
cædium est: ideoque & Imperatoriis olim paludamentis, ait
Plinius, dicatum coccum. Hæc satis certa. Abnuere tamen
nobis

Paluda-
menta Im-
peratorum
coccinea.

nobis Prudentius tuus videtur, Victor, in Hamartigeneiâ:

Respice terrifici scelerata sacraria Ditis,

Cui cadit infestâ fusus gladiator arenâ.

Sed * Ditem qui eundem cum Saturno hîc capiat, meâ sententiâ, haud aberret.

*Diti sacros
esse gladiatores ex
Prudentio.*

** Aut etiâ
Diti, hoc
respectu,
quod manibus
placandum dati
gladiatores.*

CAPUT VI.

Gladiatores olim in conuiuiis: Campanorum instituto. Romani id amulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in Cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immanitas.

INTER hos sermones intulerant pueri missum secundum. in quo gallinæ, columbæ, turdi, & eiusmodi altilium minuta. Et ego ad hospites, En, inquam, paravi ad illud Conicum,

Non ampliter, sed munditer conuiuium.

Tempus non tulit. nec inter eos ganeones ego, quibus modulus est vitæ culina, ut ait Varro. Itaque sumite quælo contenti istis. Etiam excusas? ait Pighius.

Sibi habeant sua regna reges, sibi diuitias diuites:

nobis dum sic sit. Et quæ cœna præ istâ, quam suauissimæ doctissimæque fabulæ condiunt? Vellem paullò magis, inquam: nec tu Pighi sermonis esses tam parcus. Parcus ego? inquit. cui linguarium inehercle dandum fuit, ita insolitè hac omni cœnâ sum loquax. Scis enim ingenium meum: quamque illud Homericum in me conueniat,

Αλλ' εἰ οἱ χάρις ἀφ' ἡμετέρης ἐπέπνεον.

Sed non illius cingebat Gratia labra.

Tace, inquam. Nam tu quidem

Λέγειν ἄρις, ἀδυνατῶτα λαλεῖν.

Bonus loqui, sed fabulari nescius.

ut inuertam illud Eupolidis. Sed quoniam cœpimus, & bella iam occasio est, de Gladiatoribus placetne largiùs fabulari? Nam verum fateamur. non alius mos est, quem disertè intellegi pluris intersit veterum scriptorum. Quæ historia ab hac commemoratione gladiatorum, quis orator, quis poëta abstinuit? Et quidem pleræque metaphoræ, similitudines, imagines, alij flores orationis sunt ab istis. Occupa ergo hanc gra-

*Utilitas intellecta rei
gladiatoria.*

tiam tu Pighi, & doce nos inuulgatum adhuc ritum. Egóne? ait. imò Duza hic potius — παλαιάτε πολλάτε εἰδώς. — & prisca & pluri noscens. Et solúsne Pighius híc pro magistro? Tum ego, Qui viam ad mare nescit, amnem sibi quærit ducem: sic nos te Pighi, vti penetremus ad mare illud antiquitatum. Eia! vrgetis modestiā meam, inquit. sed enim ne alienum sit ab hac mensā. Renidens Duza: Adeò hic sermo, Pighi, mensæ non disconuenit, vt Romani rem ipsam cottidie oculis vsurpauerint super mensam. Nam in lætiori conuiuio solemne fuit, in triclinio paria aliquot gladiatorum exhibere ad pugnam. Ortus, vt videtur, mos à Campanis: de quibus Silius libro XI. Punicor.

Gladiato-
res olim
super men-
sam:

Auctori-
bus Cam-
panis.

Quinetiam exhilarare viris conuiuia cade
Mos olim, & miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro, sæpè & super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.

Strabo de iisdē lib. quinto: Ἐπὶ τοσούτων δὲ ἐνὶ εὐφροσύνῃ, ὥς' ἐπὶ δείπνων ἐκάλουν πρὸς ζῦγν μονομάχων, ὁρίζοντες ἀειδὸν κατὰ τὴν τ' δείπνων ἀξίαν. id est: Eò luxus prouecti sunt, vti conuiuias vocarent ad paria gladiatorum; quorum numerum augebant minuebantve pro dignitate cuiusq; conuiuij. Liuius libro nono: Et Romani quidem ad honorem deum insignibus hostium armis vsi sunt: Campani ab superbiā & odio Samnitium, gladiatores (quod spectaculum inter epulas erat) eo ornati armarunt, Samnitiumque nomine appellarunt. Ab ijs ergo auide hauerunt Romani. de quibus Nicolaus Damascenus: Ταῖς τῶν μονομάχων θεαῖς, inquit, & μόνον ἐν πανηγύρεσι καὶ θεάτροις ἐποιεῖντο Ῥωμαῖοι, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἐσιτάσεσιν. ἐκάλει δ' ἐν πνεῖς πολλαῖς ἐπὶ δείπνων τὰς φίλους ἐπὶ τοῖς ἄλλοις, καὶ ὅπως ἂν δύο ἢ τρεῖς ζῦγν ἴδοιεν μονομάχων, ὅτε καὶ κοιρανέντες δείπνε καὶ μέθης, εἰσεκάλειν τοὺς μονομάχους. ὁ μὲν ἅμα ἐσφάττετο, αὐτοὶ δ' ἐκρότην ἐπὶ τὰς τῶν ὁρμῶν. id est: Spectacula gladiatorum non per ferias tantum & in theatris Romani exhibuerunt; sed priuatim in conuiuijs. Quin & ad canam sæpè amicos vocare soliti, cū ob alia, tum vt bina aut terna paria gladiatorum viderent: quos vino iam & cibo madidi intrò vocabant. atque ille quidem trucidabatur: isti plausum manibus dabant, tanquam in re letā. Nec de alio ritu Horatium exaudio:

Quos Ro-
mani imi-
tati.

Horati-
us
ex, licatus.

Cæduntur, & totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.

Lumina accipio, canæ, præter opinionem florilegi interpretis.
Perse-

Perseueravit ille mos ad extrema imperij tempora. Capitolinus de Vero: *Gladiatorum etiam frequētis* (ita inibi lego) *pugnas in conuiuiis habuit, trahens cenam in noctem, & in thoro conuiuiali condormiens.* Lampridius de Antonino: *Gladiatores ante conuiuium pugnantes, sibi frequenter exhibuit.* Atque hi conuiuales gladiatores sunt, quos Cubicularios Lampridius in Commodio dixit: *Inter* ^{Cubicularij gladiatores.} *hæc habitu victimarij victimas immolauit: in arenâ rudibus; inter cubicularios gladiatores pugnavit lucentibus aliquando mucronibus.* Ita paullò veriùs doceo, quàm Turnebus: qui Rudiarios pro Cubiculariis substituit, deâ non fauente. Nam & Dio illum in publico sine ferro; domi gladiis, & ad cædem vsque, dimicasse commemorat: *Καὶ ἐμονομάχει*, inquit, *οἱκοὶ μὲν, ὡς καὶ φονεύειν τινάς. ἐν δὲ πρὸ κοινῷ, ἀνδρὶ σιδήρεϊ καὶ ἀνδρὶ διμῶτος ἀνδραποῖε.* id est, *Et digladiabatur domi quidem, etiam ad cædem quorūdam, in publico autem, sine ferro, & sine sanguine humano.* Desierat Duza, & ad eum ego: Sed censent hanc legitimam in conuiuiis pugnam fuisse, an quasi lusum? Hostibus quidem nostris, inquit, sit hic lusus. prorsus legitima pugna, & cum applausu conuiuantium, occidebāt, occidebantur. Ita Nicolaus: cuius verba, vt video, præteruolarunt tuas ^{Cruenta Romanorū conuiuia.} aures. Vultu auersatus feritatem eam Victor, Di boni! crudas & immanes epulas! inquit. & iam miror Lapitharum conuiuia in prouerbum isse, non isse Romanorum. Quid illos culpas? respondit Duza. nos ecce Galli nihilo meliores. Posidonius: *Κελτοί*, ^{Celtarum, siue Germanorum magis.} inquit, *ὡς δὲ τὸ δειπνῶν μονομαχεῖσιν.* Galli *super cenam digladiantur.* Imò hoc ampliùs scribit, eò dementiæ prouectos, vt paullulo argento vel vasis aliquot fictilibus conducti (quæ pacto scilicet propinquis darentur) supini in scuto immobilesque iacerent, atque ibi accedens alius iugulum iis incideret. At enim, inquit Victor, de Germanis id accipi commodius veriusque est. Scis enim quomodo Græci vsitati voce *Κελτῶν*.

Huc refer Figuram de Gladiatoribus in conuiuiis.

CAPVT VII.

In genere de Spectaculis primò. Tum de celebritate & frequentia Gladiatoriũ ludicri. quamque id gratum. Quo nomine antiquis dictum. Munus, Munerarius, Munerator. Editio, Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

*Scriptores etiam olim de re ludicrâ.
* Præter hos, etiam Sinius Capito. Theologi vetres inuecti in spectacula crebrò.*

Diuisio spectaculorum.

Gladiatorij ludj, inter omnes, celeberrimi.

AT tibi, Pighi, satin' vt præcisa nunc omnis tergiuersatio? Perge, cum Musis beneuolentibus. Sed mustante etiam Pighio, ego velut commotior, Quàm lenta hæc materies? inquam. corbita celerius moueatur in tranquillo mari. Fac, siquid facis. At Pighius renidens, Sine præmediter saltem, inquit. Vnde enim tam numerò possim, de re obsitâ & vetustâ? Nos precabimur, ait Lernutius, Numeriam deam tibi vt adsit & Monctam. De postremâ, inquit, accipio omen: fauentior vt mihi quàm Antuerpiæ sit. Vos audite, adiuuate, & aberrantem dirigite. Spectaculorum res nec antiquis quidem sine curâ fuit: scripseruntque de iis ex professo, quod sciamus, Suetonius Tranquillus, & *Tertullianus. Alterius liber nunc est: alterius, fuit. Sed causa scribendi iis finisque, non vna. Ille vt explicaret, noster vt damnaret, descenderunt in hanc arenam. Et sanè pleriq. Theologi è priscis, cùm viderent pietatis damno, additum deuinctumque populum his ludis, passim inuecti in eos, vt libidinis sæuitiæque fontes. Et benè illi. nec malè nunc ego, qui per Suetonij vestigia iens ritus illustrabo prisci & nobis ignoti æui. Quomodo enim vel illos ipsos viros sanctos legemus capiemusque, nisi cognitione aliquâ imbuti rerum earum quas carpunt? Vt omittam scripta omnia profana; quibus immittenda lux ab hac narratione. Atque vt primas totius sermonis lineas ducam; Spectaculorum apud Romanos quadrigas constituo, Gladiatores, Venationem, Circenses, Scenam. Tria ex iis ad oculos maximè, vnum pertinuit ad aures. Quæ ad oculos, propria ferè Romanorum. aut si in aliâ gente; tenuia præ istis, & dictu parum digna. Scio & Agones Musicos fuisse, & Gymnicos ludos: sed nouè illa traducta Romam, nec mihi nunc curæ. Dicam de Gladiatoribus, vt petistis. quod inter omnia scire vos volo celeberrimum fuisse frequentissimumque

que Romæ. Cicero adfirmat serîo, oratione pro Sestio: *Equidem existimo nullum tempus esse frequentioris populi, quàm illud gladiatorium: neque concionis ullius, neque verò ullorum comitiorum.*

Et in quo plebs maximè vel delectabatur, vel veriùs, insaniebat. Idem Cicero, de gladiatoribus: *Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur, quo multitudo maximè delectatur.*

Gratissimè
plebs.

Idemque studium appositè exprimit & tangit quicumque scriptor, De causis corruptæ eloquentiæ. Jam verò, inquit, propria & peculiaris huius Urbis vitia

Inuenturè
in deliciis.

pænè in utero matris concipi mihi videntur, histrionalis fauor, & gladiatorum equorumque studia. quibus occupatus obsessusque animus, quantulum loci bonis artibus relinquit? quotumquemque inuen-

ris, qui domi quidquam aliud loquatur? quos alios* adolescentulorum sermones excipimus, si quando auditoria intravimus? Nam illud fœdum, incredibile, quod addit: Ne præceptores quidem ullas cre-

* Exemplum
habet in
Suetonij
Neronis,
cap. xxiy.

briores cum auditoribus suis fabulas habent. Colligunt enim discipulos non seueritate disciplinæ, nec ingenij experimento, sed ambitione salu-

Hi ludè
proprie
Muneris
nomine ve-
niunt: cfr.
Venatio
etiam com-
prehensa,
ut dicitur
b. o. i. y.

tantum, & illecebris adulationis. Spectaculum hoc appellatum propriè, Munus. vel quia populo gratis daretur; vel, ut Tertul-

lianus ait, ab officio, quia officium se mortuis facere arbitrabantur. Et benè ac peritè Tertullianus. nam Munus propriè officium an-

tiquis; sicut Munis, officiosus. Festus: *Munem significare certum est officiosum: sicut è contrario immunis dicitur, qui nullo fungitur of-*

Munera-
rium.

ficio. At origo gladiatorum, ut mox dicam, à funebri re. Is qui præbebat, ab eâ voce Munerarius dictus. Glossæ, *Munerarius,*

à γονοδότης, cuius vocis primum patrem Quinctilianus facit Augustum libro VIII. *Quedam in usu, inquit, perquam recentia, ut Messalla primus Reatum, Munerarium Augustus primus dixerunt.*

Dominus.

Nam antea vel Domini ludorum dicebantur, ut Ciceroni de Legibus: vel Editores, & res ipsa Editiones. Capitolinus in Antonino: *Absens populi Romani voluptates per ditissimos editores*

Editor.
Editiones.

curari vehementer præcepit. Lapis propter Neapolim: H. C. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO. IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN. MAX. PRINCIPI. DIEM. GLADIATORVM. ET. OMNEM. APPARATVM. PECVNIA. SVA. EDIDIT. Alius Præneste: OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM. MVNE-

D

RIS.

In Tacito
coniectura.

RIS. BIDVI. Et exempla pluria obuia vulgò. Tacitum in hac voce benè emendasti Lipsi, lib. 111. Annal. de vitiis Drusi: *Huc potiùs intenderet, diem adificationibus, noctem conuiujs trahe- ret.* benè, inquam, tu, *editionibus*: quia ad ludos hos cruentos edendos frequentandosque Drusus pronus. Nec sine causâ ta- men ficta ab Augusto illa vox noua. quia Editores Dominive, communes sunt omnibus ludis: Munerarius non nisi is qui munera edit, id est Gladiatores aut Venationes. Muneratorem dixit magis nouè Florus de Spartaco: *quasi planè expiaturus omne prateritū dedecus, si de gladiatore munerator fuisset.* Hic Lernutius, Sed non res ipsa, etiam *Gladiatorium* dicta? quæ vox mihi alibi lecta. Ad illum Pighius, Lecta in Liuius, inquit: sed pro* aucto- ramento pretioque gladiatorum, non pro ludis. At* Cicero alijque, plus semel *Gladiatores*, pro spectaculo & munere ipso vsurpant, homines pro re: vt contrà rem pro hominibus, cum Seruitia, Coniugia dicimus, seruos & coniuges ipsos. De verbo quod satis est dixi, si addidero Gladiatorem à Quinctiliano de- finiri *qui in arenâ populo spectante pugnavit.* Ita enim hic appello: non eos, quos Iurisconsultus, l. vlt. De iure immunitatis *μνηστρον* dixit; satis propriè, at parum vsitatè.

* Vide lib.
11. cap. v.
Gladiato-
res, pro ipfis
ludis.
* Lib. 11. ad
Attic. ep. 1.
Philip. 1.
C. 11.
aliasq.
Gladiator
qui.

CAPVT VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio praluximus, eumque emen- dauimus. Recensio veterum munerum. quæ olim comprehensa Actis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores mox etiam plebeio- idque ex testamento. Postremò & faminarum.

Termini
gladiatorij
huius ser-
monis.

Gladiato-
res orti ab
Etruscis.
* Sed hoc
ad duellum
potius per-
tinere vide-
tur, quam
ad hoc lu-
dicrum.

AD ipsam rem venio. de quâ dicenda mihi quattuor, Ori- go progressusque, Locus, Homines, Modus. Hæc septa non transfiliam: si fecero, lineam aduersum me poscite, vt olim vrbane Afer. Origo gladiatorum à re funebri: exemplum, ab Etruscis. Ita Damascenus Nicolaus tradit: οἱ Ῥωμαῖοι, inquit, πα- ρὰ Θυρρήνων παρέλαβον τὸ ἐξ Ἑ: *Romani à Tyrrhenis morem hunc ac- cepere.* At fortasse Etrusci ipsi à Græcis. Hermippus certè apud Athenæum τῶν* μονομαχούντων ἐν μετὰς ὑποφάνει τὰς Μαντινέας, *inuentores gladiatoria pugna facit Mantinenses.* Et Statius Papinius extremo libro

libro VI. inter certamina ludosque Argolicos, etiam Gladiato-
rios tentatos ponit: idque prisco illo (nescio an satis cautè) æuo.
Undecumque exemplum; causa tamen & origo, Funus. ^{Causa} Ter- ^{præbendi,}
tullianus: *Olim quoniam animas defunctorum humano sanguine pro-* ^{Funus:}
pitiari creditum erat, captiuos vel malo ingenio seruos mercati in exse-
quijs immolabant. Postea placuit impietatem voluptate adumbrare.
itaque quos parauerant, armis quibus tunc & qualiter poterant eru-
ditos, mox edito die inferiarum, apud tumulos erogabāt. Hac muneris
origo. Et cum illo Seruius ad hoc Virgilij, Viuentes rapit, inferias
quos imolet umbris. Moris erat, inquit, in sepulchris virorum for-
tium captiuos necari. quod postquam crudele visum est, placuit gladia-
tores ante sepulchra dimicare, qui à busti cineribus ^{Bustiarii}
^{gladiato-}
^{res.}
Quod suggerit de Bustuariis, Ciceroni præibit ad lucem, scri-
benti in Pisonem: Neque ego cessissem, & me ipsa suo complexu pa- ^{Cicero ex-}
^{plicatus.}
tria tenuisset, si mihi cum illo Bustuario gladiatore (Clodium intelle-
git) & tecum certandum fuisset. Mos autem vetus, quem tan- ^{Captiuus ad}
^{bustum im-}
^{molati.}
gunt, immolandi captiuos, vel ex Homero notus, apud quem
Achilles in Patrocli rogam coniecit

Δώδεκα μὲν Τρώων μετὰ Διὶ μὴν ἕως ἐσθλῆς.

Bis senos iuuenes Troiano sanguine cretos.

Itaque prætextu hoc religionis dati publicè Romæ primi gla-
diatores. Dico publicè. quia facilè suspicor, iam anteà priua-
rim & per conuiuia innotuisse. At publicè primò in Foro bo- ^{Primi pu-}
^{blici gla-}
^{diores}
^{Roma.}
rio, anno urbis cccxc. Dederunt M. & D. Bruti, causâ mor-
tis patris. Valerius Maximus adnotauit: *Gladiatorium munus*
primum, inquit, Romæ datum est in Foro boario, Ap. Claudio &
M. Fulvio Cos. Dederunt M. & D. Bruti, funebri memoriâ patris ci-
neres honorando. Et Epitome Liuiana x v 1^a. D. Iunius Brutus
munus gladiatorium in defuncti patris memoriam edidit primus. vbi
malè tamen scriptoris an exscriptoris culpâ, omissus, Marcus.
Aufonius,

Tres primas Threcum pugnas, tribus ordine sellis

Iuniade patrio inferias misere sepulchro.

Ita rectè. & Threcas, pro quouis gladiatore. *Phæaces non ha-* ^{*vide lib.}
^{II. cap. xv.}
bent hîc locum, quidquid vetus liber eos ingerat, & vir doctus,
qui in ijs defendendis sudat. Malè autem tribus ordine sellis, pro ^{Aufonius}
^{correctus}
^{& expli-}
^{casus.}
bellis. Nam intellegi vult, primò data tantum tria paria: quæ

poëticè & μεγαλύνων appellat tria bella; non aliter quàm antea
Tres Threcum pugnās. Nisi quis tamē tres fellas capiat, triplicem
illum confessum Senatus, Equitum, Plebis. Hæc origo. & fal-
lor? an numquam rep. illâ priscâ data munera, nisi in funere,
& vt Liuius appellat, *mortis causâ*? Non fallor. Illum ipsum
scriptorem videamus, qui, in libris qui exstant, pleraque ca-
riò recensuit & cum curâ. Libro xvi. narrauerat (id enim ex
Epitomâ liquet) tria paria data à Iunijs. Ecce annis quinqu-
aginta post, (non enim prius in ipso Liuiio reperiō) refert data
paria duo & viginti, anno vr̄bis dXL. Verba eius è lib. xxiii.
*M. Emilio Lepido qui bis Consul fuit, filij tres L. M. Q. ludos funebres
per triduum, & gladiatorum paria duo & viginti per triduum in fo-
ro dederunt.* Iterum libro xxxi. interiectis quatuordecim fer-
mè annis, P. Sulpicio C. Aurelio Coss. paria vigintiquinque.
*Ludi, inquit, funebres eo anno per quatrduum in foro mortis M. Va-
lerij Leuini causâ. paria quinque & viginti pugnârūt.* Et lib. xxi. x.
*P. Licinij funeris causâ Visceratio data, & gladiatores cxx. pugna-
runt.* Qui numerus grandior, quàm vt conueniat in id æuum:
scribamq; gladiatores Lxx. Denique etiam, anno vr̄bis DLxxx.
paria data triginta septem: quod velut primariæ magnificentiæ
recensuit lib. xli. *Munera, inquit, gladiatorum eo anno parua ali-
quot alia data. vnum ante cetera in sione fuit, vt per triduum quattuor
& septuaginta homines pugnarent.* Nec pluriens, quod mens mi-
hi suppediter, gladiatorum mentio in Liuiio: nisi lib. xxviii. de
Scipionis munere, quod in prouinciâ præbitum, non Romæ.
*Scipio, inquit, Carthaginem ad vota soluenda diis, munusq; quod
mortis causâ patris patruiq; parabat, edendum rediit.* Victōr hîc
interpellans, Quæso, inquit, quod consilium aut quod otium
Liuiio, in grauem illam historiam res ludicras intexere, & has
verè nugas? Pighius, Nugas nobis, inquit: non Romanis, qui
hæc talia etiâ referebant in Acta vr̄bis. atque inde scito Liuium
hausisse. Satis id liquet ex Epistolâ Ciceronis ad Cælium: à
quo cum petiisset acta omnia vr̄bis ad se mitti; ille *gladiatorum
compositiones* miserat, Cicerone leuiter irridente & indignante.
Sed ne excidam, quod dicitur, à lineâ, in funere tantum olim
noti gladiatores: nec eo omni, sed virorum principum, illu-
striorumq; . Non enim dabantur, credo, nisi in funere Indi-
ctiuo.

Olim tan-
tum in fu-
nere gla-
diatores.
In Liuiio di-
ligens recē-
sus mune-
rum publi-
corum.

*Ed, quia
libri alij
desunt.
Nam pari
curâ ubi-
que recen-
sunt.

Gladio-
rum editio-
nes Actis
publicis
per scripta.

Ea non in
omni mor-
te, sed illu-
stri.

Atiuo. Cicero suadet 11. de Legibus: *Reliqua sunt in more, inquit, funus vt indicatur, siquid ludorum.* Et Festus: *Indictiua funera sunt, quibus adhibentur non ludi modò, sed etiam desultores.* Spectauit eò Spartaci immane factum, qui illudens, & quasi imitatione Romanâ, Crixo è ducibus suis cæso, CCC. captiuorum morte parentauit, hoc gladiatorio ritu. Appianus narrat. & Florus eleganter: *Ille, inquit, de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, deinde in honorem virium gladiator, defunctorum quoque prælio ducum funera imperatorijs celebravit exsequijs, captiuosque carcagum iussit armis dimicare, quasi planè expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore munerator fuisset.* Sed & Hispani in Viriathi funere fecerunt apud eundem Appianum: *Igni extincto & iustis factis, decreuerunt vt in eius honorem multa gladiatorum paria super sepulchrum eius dimicarent.* Ergo hæc certamina primò in honorem Imperatorum procerumque. Sed paullatim, vt solet, res increbuit: & à tenui canali in mare quoddam (fas sic loqui) excreuit editionum. Dare enim cœperunt vulgò etiam priuati: & plerisque ea cura in testamentis. Cauebant, inquam, post mortem suam tot & tot paria sibi edi. Tertullianus: *Priuatorum memorijs legatarie editiones parentant.* Seneca de breuitate vitæ: *Quidam disponunt etiam illa quæ ultra vitam sunt, moles magnas sepulchrorum, & operum publicorum dedicationes, & ad rogum munera, & ambitiosas exsequias.* Munera ad rogum, gladiatores sunt: rideo, qui munia subiiciunt. Apud Horatium, heredes

Floro &
historia
data lux.

Mox etiam
in priuato-
rum
idq; ex te-
stamento.

Firmata
& inter-
pretata
Seneca scri-
ptura.

*Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati paria.*

Apud Persium senex,

— at tu meus heres

*Quisquis es, à turbâ paullum seductior audi.
Dis igitur genioque ducis centum paria ob res
Egregiè gestas indico.*

Persius ex-
plicatus
contra vul-
gum.

Quæ malè accipi scio de Hecatombâ. Cicero pro Sullâ: *Ita prorsus. interpositi sunt gladiatores, sed quos testamento patris deberi videmus.* Imò vsque eò mos eualuit, vt ditiori aliquo mortuo, populus Munus efflagitaret, velut debitum, & ex præscripto legis. Exemplum in Suetonio insigne, cum Tiberij reprimen-
tis laude. Cum Pollentina plebs, inquit, *funus cuiusdam primipilaris*

Licentia
plebis in-
flagitandis
muneribus.

In mulie-
rium etiam
funeribus
dati.

non prius ex foro misisset, quam extorta pecuniâ per vim heredibus ad gladiatorium munus: cohortem ab vrbe, & aliam à Cotyis regno, dissimulatâ itineris causâ, detectis repete armis, per diuersas portas in opidum immisit. ac partem maiorem plebis & decurionû in perpetua vincula coniecit. Nec verò hac fini, aut in virorum saltem funeribus, stetit mos: transiit etiam (pudet pigetque) ad fæminarum. Dux & auctor rei stirps illa Veneris Cæsar Iulius: qui munus populo epulumque in filia memoriam pronuntiauit, quod ante eum nemo, ait Suetonius, cap. xxvi. Et confirmat Dio: Ἐπὶ τῇ θυγατρὶ, inquit, καὶ θυγατρὶ σφαγᾶς καὶ ἀνδρῶν ὀπλομαχίας ἐποίησεν. id est, Filia suæ & ferarum cædes, & virorum pugnas exhibuit. Nec dubitate quin Diui exemplum cupidè imitatus sit vulgus. In Spartiano certè lego, Hadrianum præcipuos honores socru suæ ludis gladiatoris impendisse.

Insere Figuram de Bustuarijs Gladiatoribus.

CAPVT IX.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. Aplerisque magistratibus. etiam Sacerdotibus. Arcariis, (in quâ voce Lampridius correxit.) Imperatoribus.

Voluptatis
causâ
præbiti.

Ab omni-
bus quæ in
honore.

FONTEM crebræ editionis habetis sed vnum. Alter superest, Voluptas. Postquam enim res placere populo visa, & omne vulgus cupiens harum spectationum: ecce ansa præbendi reperta est etiam citra funus. Florus tangit & carpit: Unde, inquit, gladiatorij aduersus dominos suos exercitus? nisi ad conciliandum plebis fauorem effusa largitio, cum spectaculis indulget, supplicia quondam hostium, artem facit. Scilicet nimis raræ illustrium diuitumque mortes: & inuentum, vt Magistratus darent, Sacerdotes, Principes, denique omnes qui gratiam à populo exambire vellent aut honorem. Benè Tertullianus ad hanc insaniam, Transiit, inquit, hoc genus editionis ab honoribus mortuorum ad honores viuentium, Quæsturas dico & Magistratus & Flaminia & Sacerdotia. Et Lactantius lib. vi. Quid dicendum est de iis, qui populari leuitate ducti, vel magnis vrbibus suffecturas opes (notate de effuso sumptu) exhibendis muneribus impendunt? Nisi eos dementes atque furiosos, qui præstent populo quod & ipsi perdât, & nemo eorum quibus præstatur accipiat. Distinctè & velut per indicem de omnibus dicam.

dicā, sed propitia mihi esto dea Fides: quia vereor ut apud istos inueniam fidem. Primi ē magistratibus dederunt, ut conijcio,

ÆDILES. Quidni enim exemplum rei primum ab illo magistratu censeam, cui, velut peculiare munus, ludi? Adde quod antiquissima mentio Ædilitiorum aliquot munerum Ciceroni de Officiis secundo: quem est videre. Etiam Cæsar Ædilis munus præbuit, ex Suetonio cap. x. & Plutarcho in eius vitâ. Editio tamen ea quando cœperit, non callidè scio: vix est ^{Coniectura de exoritu voluptatū muneris.} ut ante sexcentimum vrbis annum, si non imponit mihi Liuius. Cur enim funebria aliquot munera recenset, nulla Ædilitia: quæ probabile fuisse ampla, & Senatorij apparatus? Quâdocumque cœperint, mansêre tamen ad extrema imperij, recensetque Capitolinus in Gordianis: *Ædilitatis suæ tempore, duodecim populo Romano munera, id est per singulos menses singula de suo exhibuit.* Secundò dedêre

PRAETORES, more item vetere. Plutarchus, in Bruto, Cassium facit eum alloqui: Παρά μὲν τῶν ἄλλων στρατηγῶν, ὁπλοδοτεῖς καὶ διατεταγμένοι, καὶ μονομάχοι. ὧς δὲ δὲ τὴν κατὰ λυσιν τὴν τυραννίδος ἀπαρτύνει. ^{In Prætoribus munera, & spectacula, & gladiatores: à te verò depulsionem tyrannidis populus expedit.} id est: *Ab aliis quidem Prætoribus munera, & spectacula, & gladiatores: à te verò depulsionem tyrannidis populus expedit.* Augustus aliquid hac in re innouans & astringēs, τοῖς μὲν στρατηγοῖς συντάττει τὰς πανηγύρεις πάσας, ἐκ τῆς δὲ δήμῳ δίδουσαι πᾶσι τοῖς κελύσας, καὶ προσσπειρών μὴτε ἐς ἐκείνας οὐκ ὅθεν πᾶσι πλείον τῶν ἐτέρῳ ἀναλίσκειν, μὴδ' ὀπλομαχίαν, ^{Ex publico dari summa.} μὴτ' ἄλλως, εἰ μὴ ἢ βουλὴ ψηφίσαιτο· μὴτ' αὖ πλεονάκεις ἢ δὲ ἐς ἐκάστῳ ἔπει, μὴτε πᾶσι πλεονόντων εἰκοσι ἑκατόν ἀνδρῶν ποιεῖν. id est, *Prætoribus curam ludorum omnium imposuit, è publico aliquid eis dari præcipiens: & interdicens, ne quis à se aliquid amplius altero impenderet, siue in Gladiatores, siue in alios, nisi Senatus id decreuisset. Neve sæpius, quàm bis quoque anno, Gladiatores daret, neu plurium quàm sexaginta parium:* ait Dio, libro LIII. Postea tamen edictum illud, quâ de sumptu est, laxauit Augustus idem: Καὶ τοῖς βελομένοις τῶν στρατηγῶν τετραπλάσιον τῶν δημοσίων σφίσιν ἐς τὰς πανηγύρεις δίδουμένην προσαναλίσκειν ἐφῆκεν. id est, *Et Prætoribus, si qui vellent, concessit, ut triplum in ludos impenderent, eius quod è publico accipiebant.* Imò è publico aliquid dari ^{Sed mox sublati.} ultra vetuit, narrante eodem Græco, lib. LV. τὸ ἀργύριον τὸ τοῖς στρατηγοῖς, τοῖς τὰς ὀπλομαχίας ποιεῖσιν, ἐκ τῆς δημοσίας δεδότημενον, ἐκέλευσε μηκέτ' ἀναλίσκεσθαι. id est, *Pecuniâ Prætoribus, qui Gladiatores daret, è publico*

co tribui solitam, vetuit ultra in eam rem absumi. Caligula etiam aliquid constituit hac in re: καὶ δύο σεαπτοὶς, ἐς τὰς ὀπλομαχικὰς ἀγῶνας,

* Credo id capiendum, ut iterum publico sumptu dederint, permissis Caij. Claudius pratoria munera tollit. Quæ mox iterum in usum.

* ὡς ἂν ποτὲ ἐγίνετο, λαγχάνειν ἐκάλουσε: id est, Et duos Praetores, ludos Gladiatorios, uti antea factum, sortiri iussit. notat Dio lib. LVIII. At Claudius prorsum vetuit, & à Prætoribus ea munera remouit. Idem Dio: τοῖς τε σεαπτοῖς τὰς ἀγῶνας τὰς ὀπλομαχικὰς ἀπηγόρουσε μὴ ποιεῖν. id est, Praetores vetuit ultra edere Gladiatoria munera. fortasse tunc, cum Quæstoribus imposuit, ut dicam. Videntur tamen iterum irrupisse, & sub Traiano ea Iuuenalis agnoscit:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant celsi pratoris vendere ludis.

Lampridius correxit.

De arenâ enim ij versus. Et Lampridius in Commodio: Commodianum etiam Praetorem dixit, quo presente sæpissimè gladiator pugnavit. ubi legam, præidente. Tertiò

Quæstorū munera Nero tollit.

Erustrâ reuocâte iterum Domitiano.

QVÆSTORES. instituto Claudij, ut disertè notat Tranquillus cap. XXIII. Collegio Quæstorum pro staturâ viarum gladiatorum munus iniunxit. Quod tamen conatus Nero tollere, qui sanxit, ut ne designatis quidem Quæstoribus gladiatores edendinecessitas esset. Sed reduxit denuò Domitianus, & Quæstoria munera olim omissa reuocauit, ut scribit Suetonius capite IIII. Itaque crebra mentio deinceps. Capitolinus in M. Antonino: Gladiatorium quasi priuatus Quæstor edidit munus. Idem in Vero: Medius inter Pium & Marcum resedit, cum Quæstor populo munus daret. Spartianus in Caracallâ: Papinianus qui ante triduum Quæstor opulentum ediderat munus. Non leuauit sed auxit Quæstorum onus Alexander: qui Quæstores candidatos iussit ex suâ pecuniâ munera populo dare: sed ut post Quæsturam Præturas acciperent, & provincias regerent, ait Lampridius. Quartò dedere

* Non crebro reperta consularia munera. Dico de gladiatoribus: nam de Venatione sæpè. Et ad eam hac ipsa possis referre, excepto Tranquilli loco.

CONSVLES, * exemplis tamen haud ita crebris. Cicero secundo de Offic. magnificentissima Pompeij munera secundo consulatu celebrat. Marcellus Iurisconsultus l. XXXVI. De cond. & demonstr. Viro Manio Seius consul designatus est, & munus edidit. Et facit Suetonij locus, Nerone capite IIII. Hæc de magistratibus reperio. Iam verò dedere etiam

SACERDOTES. atque ita Pontificales ludos in Tranquillo obseruo Aug. cap. XLIII. & Sacerdotales ludos in Plinio

nio libro VII. Epistolarum. Addite & Tertulliani verba, quæ suprà. Item nouo nomine & re

ÆRARIJ. Ita enim sanè in Lampridij Alexandro legitur: *Ærarios verò instituit qui de arcâ (ita vetus lectio) fisci ederent munera, eademque parciora. quamquam emendandum censeo, Arcarios instituit, & mox, de arcâ fisci.* Arcarij enim apud *Symmachum, Cassiodorum, & in Codice Theodosij lecti, qui præerant arcæ. Denique

Lampri-
dus emen-
datus.
Arca &
Arcary.
* Iureti
Notas ad
Symmachū
vide, lib. I.
epist. LXII.
Principes
quando de-
derint.

IMPERATORES, ita quidem frequenter, vt hoc eximium censuisse videantur inter munia Principatus. Dabant enim Natali suo: dabant Quinquennialibus, Decennialibus, Vicefimalibus: dabant in Dedicatione publicorum operum: in Victoriâ & triumpho: & per variam occasionem, vti ex historiâ inferioris æui promptum colligere, ne fastidium vobis pariam tot exemplis.

CAPUT X.

Nec Romæ solùm, sed in provincijs. Vbi reges dabant, præfidesque. Paulatim in coloniis & municipijs increbuit mos: vbi minores magistratus dabant. Postea promiscuè priuati, vario prætextu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

ROMÆ ista. Quid in provinciis? certè & eas peruasit studium huius ludicri, velut tabes. Primus Perseus Macedonum rex transtulit in Græciam: quod docuit me Liuius libro XLI. *Speûaculorum quoque magnificentia, inquit, reges omnes vicit superiores, reliquorum sui moris. & copia Græcorum artificum: gladiatorium munus Romanæ consuetudinis, primò maiore cum terrore hominum insuetorum ad tale speûaculum, quàm cum voluptate dedit. deinde sepiùs dando, & modò vulneribus tenus, modò sine missio- ne etiam, & familiare oculis gratumque id speûaculum fecit, & armorum studium plerisque iuuenum accendit. Nec dubiè alij reges & dynastæ, in sua regna. Et profanæ solùm gentes? imò ipsi ecce Iudæi. apud quos * Herodes rex sub Augusto in singulis pænè opidis theatra & amphitheatra constituit. & Agrippa vnâ com- missione dedit paria septingenta, Romanos quodammodò ipsos exsuperans. Iosephus lib. XIX. in hæc verba: Επεδ' αὖτις ὅσα-*

Dati etiam
in Provin-
cijs, à regi-
bus.

Quando in
Macedo-
niâ, & for-
tasse Gra-
ciâ, pri-
mum.

* Quod ip-
sum hodie
cuienires.

Quando in
Iudæâ.

* Vide Io-
seph. lib.
XIX. varijs
locis.

Multitudo
gladiato-
rum in Iu-
dæâ.

τοῦτων τὴν καδέουσι μεγαλοπρεπῶς, ἐν τῇ ἀμφιδέσσει, πλήθει μονομα-
 χων, τὴν αὐτὴ δεινὴς μεγαλύνουσαν· ἐνταυτῇ καὶ τὴν κατὰ πλῆθος ἀντίταξιν, βαλ-
 λόμενοι γυμνάσαι τῇ δεινότητι τέρψιν, ἐπὶ παροῦσι ἀνδράσι ἐπὶ παροῦσι μαχομένοις
 ἐπεισε, κακέρχας ὅσους εἶχεν ὑποτάξας εἰς τὴν δὲ τὴν πράξιν, ἵνα οἱ μὴ κολα-
 δῶσι, τὸ πολέμου δὲ ἔργον γένῃ τέρψις εἰρήνης. id est: *Dedicationem eorum
 operū magnificè celebravit in Amphitheatro, copiā gladiatorum, osten-
 dens animi sui magnitudinem. vbi etiā, vt multitudinis inter se pugna-
 tium augetur voluptas spectantium, septingentos viros cum septin-
 gentis commisit, noxios quotquot habuit in hanc operam destinans: vt
 & illi pœnas dignas luerent; & belli imago, oblectatio pacis esset.* Nec
 reges solū insanierunt hanc insaniam, sed etiam in prouinciis
 passim Proconsules Præsidesque. Ab eā mente est, quod Tacit-
 us Iunio Blæso qui Pannoniæ Præfectus, gladiatores adtri-
 buit, lib. i. Annal. Nocte proximā, inquit, *ingulauit per gladiatores
 suos, quos in exitium militum habet atque armat.* Et mox: *Pars mi-
 litum gladiatores, qui è seruitio Blæsi erant, vincunt.* Et multo cla-
 rius lib. xii. *Edixit Cæsar ne quis magistratus aut Procurator qui
 prouinciam obtineret, spectaculum gladiatorum aut ferarum, aut quod
 aliud ludicrum ederet. Nam antè non minùs tali largitione, quàm cor-
 rumpendis pecuniis subiectos adfligebant: dum quæ libidine deliquerāt,
 ambitu propugnant.* Vbi etiam vetitas eiusmodi editiones vide-
 tis: sed obedientiā, vt metuo, non diuturnā. Iam verò coloniarum
 & municipia pleraque æmulabantur: & passim inter reliquias
 vetustatis Amphitheatra etiam nunc, cædium istarum sedes.
 De Græciā quidem Philostratus satis testabitur, iiii. de viā
 Apollonij. Alius item error Athenis emendatus est. *Conueniens
 enim populus in theatrum, quod in arce est, Gladiatores sese mutuò in-
 gulantes spectabat, magisque ibi tunc talia exempla edebantur, quàm
 nunc Corinthi. Nam magnis pecuniis empti homines nequam eò duce-
 bantur, vt adulteri, perfossōres parietum, sectores marsupiorum, rece-
 ptores fugitiuorum, alijsq; tales. Athenienses autem eos armis instruē-
 tes, certare inter se iubebant. quam tam crudelem consuetudinem Apol-
 lonius illic sustulit.* Videtis in Græciā passim edita, & parum fi-
 deliter, puto, sustulit Apollonius. Idem alibi: atque vt Romæ
 magistratus præbebant: sic in colonijs municipijsque Duum-
 uiri aut Ædiles. Apuleius indicat libro x. *Thyasus, inquit, oriun-
 dus patria Corintho, gradatim per mensis honoribus, quinquenniali ma-
 gistratus*

Dati etiam
 à Præsidi-
 bus.

Tacitus
 explicatus.

Dati in co-
 loniis &
 municipiis
 vulgò.

Ab Ædi-
 libus.

gistratu fuerat destinatus: & ut splendori capeffendorum responderet fascium, manus gladiatorum triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam protendebat. Nam quod scribit quinquennalem magistratum, non alios intellegit quam Aediles quinquennales. Sed & multi priuati dabant, nullâ lege, ad populi tantum gratiam, & pecuniæ suæ illudentes. Sic apud eundem Apuleium lib. II. in Platearum ciuitate Demochares quidam, munus gladiatorum editurus, genere primarius vir, & opibus pluribus, & liberalitate præcipuus, digno fortune suæ splendore publicas voluptates instruebat. Sic apud Martialem nescio quis cerdo: quem poëta tangit iure,

Apuleio
lux, silente
Beroaldo.

Dati etiam
à primatis.

Imò à cer-
donibus.

Das gladiatores sutorum regule cerdo:

Quodque tibi tribuit subula, sica rapit.

Apud Tacitum, Fidenis, Atilius quidam generis libertini. Et ab hac causâ in lapidibus frequenter decreti honores leguntur: ut Præneste,

Statua ob
præbitionē,
& tituli
passim.

A. MVNIO. A. F.
MIN. EVARISTO
* SPL. EQ. R. PAT. COL.
OMNIB. HONOR.
NITIDE. FVNCTO

OB. INSIGNEM. EIVS. EDITIONEM
MVNERIS. BIDVI. POPVLO
POSTVLANTE. BIGAM
PLACVIT. EQVEST. STATVA
DECRETO. ORDINIS. EVM

ORNARI

L. D. D. D.

* id est,
splendido
equiti Ro-
mano, pa-
trono colo-
nia.

Item iuxta Neapolim:

L. EGNATIO. INVENTO
PATRI. L. EGNATI. POLLI
RVFI. HONORATI. EQVO. P.
AB IMPERATORIBVS. ANTONINO
ET. VERO. AVG.

HIC. OBLITERATO. MVNERIS. SPECTACVLO
IMPETRATA. EDITIONE. AB. INDVLGEN.

E 2

MAX.

EDIDIT

COLONI. ET. INCOLAE

OB. MVNIFICENTIAM. EIVS

L. D. D. D.

*Dabant
pro salute
principis.*

*Vetuit
Claudius
fruttrā.*

*Certis die-
bus dati.
Saturnali-
bus.
Quinquag-
tibus.*

*Dies infer-
ti ad hono-
rem princi-
pis.*

Frequens etiam titulus præbendi, Salus Imperatoris. Sic Sues-
sæ C. Titio cuidam honores decreti in marmore leguntur,
QVOD. PRO. SALVTE. ET. INDVLGENTIA. IMP.
ANTONINI. PI. FELICIS. AVG. MVNVS. FAMI-
LIAE. GLADIATORIAE. EX. PECVNIA. SVA. EDI-
DISSET. Quanquam id Claudius, quod in se erat, vetuisset,
narrante Dionelibro vlt. Τοῖς τετρατηροῖς, inquit, τὰς ἀγωνίας τὰς
ὀπλομαχίας ἀπηγόρευσε μὴ ποιεῖν, καὶ εἰ δὴ τις ἄλλος αὐτὰς ὡς ἐδὴ ποτε ἔπι-
τελοῖν, ἀλλὰ μὴ τι νεώτερον καὶ ὑπερβαίνειν τῆς σωτηρίας γιγνομένων σφοδρῶς ἢ χεῖρα φεῖσθαι ἢ
λέγειν ἐκέλευσε. id est: Prætoribus edixit gladiatorios ludos non præbe-
re: & si quis alius eos ubicumque locorum daret, ne susceptos eos fa-
ctosque pro salute suâ aut scriberet aut diceret. Atque hi fortasse
Honorarij ludi Suetonio dicti, in Aug. cap. xxxii. quia in ho-
norem Principis suscepti. etsi aliam eius verbi sententiam haud
sperno. Postremò non homines solùm certi qui darent, sed
etiam tempora quædam quibus darentur: Saturnalia inptimis,
vt prædixi. Deinde Quinquatruum festi dies. Ouidius:

*Sanguine prima vacat, nec fas concurrere ferro;
Causa, quod est illâ nata Minerva die.
Altera tresque super rasâ celebrantur arenâ,
Ensis exsertis bellica leta dea est.*

Quod ait diem primam puram à sanguine: ita capio, vt pugna-
uerint quidem, sed rudibus, non ferro. Dio ad hanc rem scribit
lib. LIII. Augustum dedisse μονομαχίας ἀγῶνας, ἐν τοῖς Παράθλασις,
τοῖς τῶν παίδων ὀνόματι, gladiatorum ludos, Quinquatribus, filiorum no-
mine. Atque etiam per adulationem Senatus, dies vnus alterve
gladiatoribus sæpè additus, in honorem Caesaris: vt in eo ipso
scriptore obuia exempla.

CAPVT XI.

*Crebritas munerum, & multitudo pugnantium, supra nostram fidem,
Plinius ac Suetonius probabiliter emendati.*

INTER QUIESCENTE paullum Pighio, Victor, Non teneo
me ultra, inquit. & quis hic furor? quæ publica clades orbis
terræ? Pighius illum intuens, Magis id dicas Victor, inquit: si
numerum tibi dierum recensuero, quibus dati: numerum
hominum, qui dati. Cæsar Ædilis CCCXX. paria dedit, au-
ctore Plutarcho. Adrianus Cæsar *Gladiatorium munus per sex
dies continuos exhibuit*, narrante Spartiano. Gordianus, *adilitatis
sue tempore duodecim populo Romano munera, id est, per singulos men-
ses singula exhibuit*: ita ut *gladiatorum nonnunquam quingena paria
exhiberet, numquam minus centenis quinquagenis*, ut scribit Capi-
tolinus. Et nugas adhuc loquor & vitreas fractas, præut Titi
editio fuit; qui Gladiatores, Venatus, Naumachias per centum
dies dedit, auctore Dione. Quid plura? ecce bonus & modera-
tus Princeps Traianus, spectacula eiusmodi per dies centum
vigintitres continuauit, & gladiatorum decem millia dedit.
Tu Lipsi abnutas? dabo fidei meæ causâ Dionis ipsa verba.
Καὶ θ' ἑατ, inquit, ἐν ἑξήκον καὶ εἰκοσὶ καὶ ἑκατὸν ἡμέραις ἐπέσκησεν, ἐν αἷς θηρία τε
καὶ βότα χίλια περὶ καὶ μύρια πέντε ἑσφάγη, καὶ μονομάχοι μύριοι ἠγωνίσαντο. id est,
Et spectacula centum & viginti dierum edidit. in quibus feras cicu-
resque animantes, interdum mille, interdum ad decem millia, interfectæ
sunt. gladiatorum autem decem millia pugnarunt. Itaque magna
copia Romæ & in prouincijs gladiatorum: nec diutius conui-
ueo in mendâ quæ Plinij codices obsedit libro XI. cap. XXXVII.
Viginti, inquit, gladiatorum paria in Caij principis ludo fuerunt, in
ijs duobus omnino qui contra comminationem aliquam non conuiuerent.

*Crebritas
gladiatoria
& numero-
sus.*

** Ergo u-
nus ille non
minus tri-
bus millia-
bus dedit,
uno Anno.*

*Incredibi-
lis editio
Traiani.*

*In Plinio
m. natura
osensum.*

*Ei subla-
tum.*

*Millenaria
nota sapè
corrupta.*

*Etiā in
Suetonio.*

** Omnes e-
nim voca-
ti, qui ac-
cusati in
causâ Se-
iani.*

qui in Principis fisco. Fidenter igitur rescribo, *Mille gladiato-
rum paria.* & video erroris causam. Notatus apud Plinium sci-
licet numerus fuit, non perscriptus. Nota autem millenaria
hæc olim, in lapidibus obuia, ∞ : quæ ignorabilis obiecta
exscriptori. Itaque censuit, similitudine aliquâ captus, gemina-
tum X esse : fecitque viginti. Nunquam mihi fides apud vos,
si hodie huius rei sum mendax. Idem planè mendum in Sueto-
nij Tiberio, cap. LXI. de Principis illius immani sæuitiâ: *Vigin-
ti*, inquit, *vno die abiecti tractique, interque eos pueri & femina.*
Corrigo utiliter, *Mille vno die.* Quidni corrigam? Tacitus de
eâdem re: *Iacuit immensa strages, omnis sexus, omnis ætas, illustres,
ignobiles, dispersi aut aggregati.* Quæ hîc (vt cum Plauto loquar)
paratragediat Tacitus, non est vt locum habeant in viginti
homullis. Denique* historia ipsa refellit, quam censeo legatis
in Dione. Quod autem ad rem, de quâ Plinius: certè magis
mira eius adseueratio, si inter tam multos reperti dumtaxat in-
conniuis oculis duo; non mira, si inter viginti.

CAPVT XII.

*Detestatio huius verè sceleris. quæque leges ab antiquis latæ, ad coër-
cendam effusam præbitionem. Ea duorum generum, quæ certos ho-
mines ab editione arcerent: quæque numerum & modum editioni
ipsi ponerent. Postremò tota res sublata. Ammianus explicatus &
Prudentius.*

*Calamitas
orbi inue-
sta per hos
ludos.*

*Diuinatio
probabilis
in numero
interfecto-
rum.*

ORIGINEM videtis, progressumque: & quàm non te-
merè à funere orta res, quæ reuerà funus & pestis orbi
terræ. Credo, inò scio, nullum bellum tantam cladem vasti-
tatemque generi humano intulisse, quàm hos ad voluptatem
ludos. Numerum cum animis vestris recensere dierum quos
dixi hominumque: mentior, si non vnus aliquis mensis Euro-
pæ stetit vicens capitum millibus aut tricenis. Heu mores!
Neronem culpamus aut Caligulam, qui centum aliquot ho-
mines vitâ interfecerunt, irâ siue metu: ecce vnus editor, ho-
mines supra mille ludens interfecit, & die non toto. Atque hæc
delicias vocabant, & cibum oculorum: fiebantque non per
vnius alteriusve lasciuiam, sed velut publicâ lege, & decreto.
Itaque

Itaque eò ventum est, ut aliis legibus effusio ista fuerit coë-
 cenda : quas ordine dabo. Primò ad ambitum reprimendum,
 inuenio cautum, nequis daret candidatus. Legem eam tulit
 M. Tullius consul : & vis eius sententiaque expressa, interroga-
 tione in Vatinius: *Cum mea lex dilucidè vetet, biennio quo quis pe-
 tat, petiturúsve sit, gladiatores dare, nisi ex testamento præstitutá die:
 quæ tanta in te sit amentia, ut in ipsá petitione gladiatores audeas da-
 re?* Et pro Sestio: *Acta mea ait sibi displicere. quis nescit? qui legem
 eam contemnat, quæ dilucidè vetat, gladiatores biennio quo quis petie-
 rit aut petiturus sit dare?* Ex quibus postremis verbis facile visu
 & sublato mendum in priore loco contra Vatinius, *biennio*
quo quis petat. Potius enim, *quo quis petijt.* Cautum etiam de nu-
 mero gladiatorum aliquid, sub idem tempus. Suetonius de
 Ædilitate Cæsaris, cap. x. *Cum multiplici familiâ undique compara-
 tá, inimicos exterruisset: cautum est de numero gladiatorum, quo ne
 maiorem cuiquam Romæ habere liceret. etsi id interdictum ad habi-*
tationem potius in vrbe pertinere videatur, quàm ad pugnan-
tium numerum. Sicut in Catilinariâ coniuratione, item remo-
ti gladiatores ab vrbe: & decreuere, inquit Sallustius, uti gladia-
toriæ familiæ Capuam & in cetera municipia distribuerentur. Sed
 Augustus certè etiam de numero parium cauit, edixitque an-
 no urbis DCCXXXII. *μήθ' ὀπλομαχίαν πλεονάμεις ἢ δ' ἑς ἐν ἑκάστῳ ἔται, μήτε*
πλεονόντων ἑκκοσι καὶ ἑκατὸν ἀνδρῶν ποιεῖν: nec Gladiatores sæpiùs quàm bis
anno dari, nec plurium quàm LX. parium. quod ipsum tamen perti-
 nuisse modò censo ad editiones Prætorum, qui publico, in
 parte, sumptu præbebant: uti ex prioribus Dionis verbis ap-
 pâret. At Tiberius firmus contra ista, certum numerum in
 commune præscripsit, narrante Tranquillo, cap. xxxiiii. *Ludo-*
rum ac munerum, inquit, impensas corripuit, mercedibus scenicarum
recisis (ita verius quàm, rescissis) paribusque gladiatorum ad certum
numerum redactis. Ad hoc edictum, siue Sc. fuit, respexit Tacitus
 lib. xiii. Annal. *Non referrem vulgatissimum Senatusconsultum,*
quo civitati Syracusanorum egredi numerum edendis gladiatoribus fi-
nitum concedebatur, nisi Pætus Thrasea contradixisset, præbissetque
materiam obtrebatoribus arguenda sententiæ. Sed post Tiberium
 Caligula, conculcato hoc interdicto, *ἐπέφευγε τοῖς βελομένοις καὶ ὑπὲρ*
τὸ νόμον τῶς ἀειθµῶς τῶς μονομαχούντων χεῖρας: permisit volentibus cunctis,
etiam

Leges re-
primendis
editioni-
bus.
Velut dare
Candidatis.

Cicero cor-
rectus.

Numerus
definitus,
supra quæ
ne haberent
in vrbe.

Nedarens
etiam.

Tiberij eâ
de re cõs-
titum.

Tacitus
explicatus.

Caligula
nullum fe-
cit Tiberij
interdictum.

Fortè &
Domitia-
nus.

Cautum
qui dare
possent, qui
non possent.

Nō liberti.

Non Prae-
sides.

De sumptu
isem can-
tum.

Tandem
sublati gla-
diatores.
Zonara la-
psus.

Constanti-
ni lex.

etiam *supra numerum definitum*, gladiatores *præbere*. Et Domitianus gratificatus contra eandem legem ingenio suo & sæculo vide-
tur, ducente nos Plinij loco, in Panegyrico: *De ampliando nume-
ro gladiatorum aut instituendo collegio fabrum consulebamur: & qua-
si prolati imperij finibus, nunc ingentes arcus, nunc menses nomini
Cæsarum dicabamus*. Nec de numero solum Tiberius; aliquid
etiam statuit de munerariis. cavitque Sc. *nequis gladiatorium mu-
nus ederet, cui minor quadringentorum millium res*, ait Tacitus li-
bro IIII. Fortasse & idem vetuit, nequis edidisse vellet libertus.
Fuisse id scitum, colligo ex Suetonij Claudio cap. XXVI I I. qui
Harpocræ libertus, *lecticâ per urbem vehendi spectulaque publicè
edendi ius tribuit*. Nisi enim id antè vetitum, indulgeat nunc
frustrâ. Quin & Nerone Principe statutum, nequis Præses
aut Procurator qui provinciam obtineret, gladiatores daret.
Tacitus auctor lib. XII. cuius verba memini referre antè. Re-
perio etiam Sumptum ad munera, coërcitum plus semel. An-
toninus Pius *Sumptum muneribus gladiatorii instituit*, ait Capi-
tolinus: id est, profusionem vetuit, certâ pecuniâ definitâ. Post
illum Marcus Philosophus *Gladiatoria spectacula omnisariam
temperavit*, siue, vt idem Capitolinus postea ait, *Gladiatorij mu-
neris sumptus modum fecit*. Alexander verò, monente Lampri-
lio, *Habuit in animo vt munera per totum annum dispergeret, vt per xxx.
dies munus populo daretur*: salubri consilio, sed sine effectu. Per-
rupit enim omnia septa inueterata licentia: nec iam princeps
aut lex, qui capere posset tam effusis cupiditatibus modum.
Itaque tardè, imò ferò, descensum eò, vt gladiatoria spectacula
prorsum tollerentur. Eam sublationem Zonaras Neruæ Impe-
ratori adsignat, qui, vt ait, *gladiatorum compositiones & certamina
vetuit*. Parum cautè, vereque. quoniam reuerâ sub Neruâ &
post Neruam mansere ij ludi: sed sumptus dumtaxat nume-
rumque imminuit. & circumspectiùs Dio, Πολλὰς, inquit, ἱππο-
δρομίας, ἄλλας τε πνὰς θείας κατέλυσε, συστάδων ὡς οἶοντε διαπανήματα: *Cre-
bros Circenses, & alia quadam spectacula sustulit, imminuens & tem-
perans, quâ fieri posset, sumptus*. Veriùs pulcherrimæ rei laudem
ad Constantinum Imp. referemus: cuius vtinam cetera fuif-
sent ad hoc exemplum! Is primus Romanorum Principum,
gladiatoria spectacula è toto orbe Romano submouit, anno
ab vr-

ab vrbe conditâ ∞ .L X V I I. pænè sexcentis, post instituta ea, annis. Auctor Sozomenus lib. I. Παρὰ δὲ Ρωμαίοις, inquit, τότε πρῶτον ἢ τῶν μονομάχων ἐλύθη θία : *Apud Romanos tunc primum sublatum Gladiatorum spectaculum.* Et Eusebius lib. IIII. de vitâ Constantini: διευθελεῖτο, inquit, μὴ θύειν εἰδώλοις, μὴ μονομάχων μισαφονίαις μολύνειν τὰς πόλεις : *vetuit idolis sacrificari, vetuit gladiatorum cadibus pollui vrbes.* Meminit & Callistus libro V I I. Quin etiam nunc inferta Iustinianæo * Codici Constantini ipsa lex : *Cruenta spectacula, in otio civili & domesticâ quiete, non placent. quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.* Et hoc quidem rectè notatum à petitis duobus nostri ævi Iuriconsultis : quibus suggero Ammiani Marcellini egregium locum lib. XIII. de sæuitiâ Constantij : *Erat, inquit, diritatis eius hoc quoque indicium nec obscurum, nec latens, quòd ludicris cruentis delectabatur, & in Circo sex vel septem aliquotiens vetitis certaminibus pugilum vicissim se concidentium perfusorumque sanguine specie, ut lucratus ingentia letabatur.* Nam ludicra cruenta, ita, ut Constantini lex *cruenta spectacula.* & quòd ait Pugiles, vsurpat sanè pro Gladiatoribus, ritu Græcanico, quibus τούκτες & πικτόβειν etiam de istis. Ipse clarè indicat, cùm addit, *se se concidentium & sanguine perfusorum:* multoquæ clariùs, cùm ait, *vetitis certaminibus.* respiciens scilicet ad Constantini interdictum. Et repressit quidem igitur Christianus Princeps; eoquæ nec apud Saluianum, qui ludos exagitat ex professo, memoria gladiatorum; nec apud Cassiodorum quidem accurata: tamen & sub Constantio, & postea sub Theodosio ac Valentiniano conati irrumperè: imò irrumperè. Lex in Theodosiano Codice est, quâ *Munerarij prohibentur auctoratos militiæ, vel Palatinâ præditi dignitate, in ludum producere.* Si in istis tantum vetitum: iure argumentor, permissum in aliis. Adde & l. quanquam. Cod. Theod. De paganis. Etiam Augustinum lib. VI. Confess. cap. VIII. qui *Alypium suum, gladiatorij spectaculi inhiatu incredibiliter abreptum* scribit. Etiam sub Honorio, Prudentius locis aliquot describit, & damnat: votum imò precesque interponit ad Principem pro tollendo:

Quod genus ut sceleris iam nesciat aurea Roma

Te precor Ausonij dux augustissime regni:

Et tam triste sacrum iubeas, ut cetera, tolli.

F

Et

* Lib. XI.
tit. XLIII.

Ammiano
data lux.

* Artemi-
dorus in
capita τρι
μονομάχων

Iterum in
usu gladiato-
res.

Lib. VII.
cōtra Sym.

* Bene, Sa-
crum. quia
Dis inferis
placandis.

Et paucis interfitis:

*Arripe dilatam tua, Dux, in tempora famam,
Quodque patris superest, successor, laudis habeto.
Ille urbem vetuit taurorum sanguine tingi:
Tu mortes miserorum hominum prohibeto litare.
Nullus in vrbe cadat, cuius sit pœna voluptas.
Iam solis contenta feris infamis arena
Nulla cruentatis homicidia ludat in armis.*

Et sustulit sanè Honorius, occasione Telemachi cuiusdam monachi, qui gladiatores Romæ pugnantes, pio quodam ardore diducere conatus, à populo lapidibus obrutus fuit. De quo facto Theodoretus lib.v. Histor. Eccles. cap.xxvi. & Cassiodorus in Tripertitæ lib.x. cap.ii. Ita obuiam itum ludo non ludo: & sublata adeò res cum memoriâ gladiatorum, vt ægrè nunc ad intelligentiam retrahere possimus morem fugitiuum.

CAPVT XIII.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

*Habitus
vestis
Editorum.*

*Prætextati
fuere.*

*Suetonius
nouè illu-
stratus.*

*Pallioli,
agri.*

DE origine, progressu, deque interdicto gladiatoris rei, quod satis est, dixi: non absurdè adiunxero, quo habitu dederint, quoque modo. Duo genera collocaui inter Editores: Magistratus, & Priuatos. Qui enim munus mortis causâ dabant, plerique videlicet fuere priuati: tamen dabant non quasi priuati. Per dies enim omnes muneris, prætextæ illis ius, licitorum, accensi: omninoque imaginem quandam gerebant magistratus. De prætextâ, Festus: *Prætextâ pullâ nulli alij licebat uti, quàm ei qui funus faciebat.* Cicero in Pisonem: *Sex. Clodium qui nunquam antea prætextatus fuerat, ludos facere & prætextatum volitare passus es.* Ex hoc ritu Suetonium nouè interpretor Claudij cap.ii. *Ob valetudinem gladiatorio munere, quod simul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus nouo more præfedit.* Benè, nouo more: debuisset enim prætextatus. Sed Palliolum, in morbo vestis. Quinctilianus: *Palliolum, sicut fascias & focalia, sola excusare potest valetudo.* Seneca libro iii. Natural. Quæstionum: *Videbis quosdam graciles, & palliolo focalique circumdatos, pallentes*

& a. ros.

& agros. De lictoribus & accenso, Cicero de Legibus: *Reliqua* ^{Lictores & accensus Editori.}
sunt in more, funus ut indicatur, siquid ludorum: dominusque funeris
utatur accenso atque lictoribus. Nec illud in occasione prætereo, ^{Spectatores in qua veste.}
 propriam quandam vestem fuisse in munere funebri ipsorum
 spectatorum. Spectabant enim in penulâ pullâ. Dio LV. ^{Penulati, ad funebre munus.} καὶ
 τέτω καὶ ὁπιτάριοι ὅτι τῶν Ἀγρίππῶν ὁπλομαχίαι, φαίαν ἐδῆται τῶν τε ἄλλων,
 πλὴν τῶν Ἀργείων καὶ αὐτῶν τῶν ἑόντων αὐτῶν, λαβόντων, καὶ ἐνδὲς πρὸς ἓνα καὶ πλείον
 των πρὸς ἑαυτοὺς ἐγένοντο: Interea & funebre munus gladiatorium editum,
 cum singulis certantibus, tum pluribus contra pares, quod cum alij om-
 nes spectarunt in pullâ veste, tum & filij Augusti, solo ipso excepto.
 Lampridius in Commodo: *Contra consuetudinem, penulatos iussit*
spectatores, non togatos ad munus convenire; quod funeribus solebat;
ipse in togâ pullâ præsidens. Quibus è verbis utrumque discimus, ^{Ad votum ptarium, Togat.}
 in funebri munere penulatos; in alio, togatos spectatores fuisse.
 Nec procudo ultra sermonem limitis primi.

CAPUT XIII.

Pars secunda, De loco. qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei
inventus: quàm multi Romæ: qui præfecti & administri. De vi-
ctu & saginâ gladiatorum in his ludis. qui fuere etiam extra Ro-
mam. & aliquid de ludorum formâ.

AD locum transeo. qui duplex, Ludus, & Arena. Illum
 appello, vbi habiti alti que gladiatores: hunc, vbi dati &
 producti. De priore, prius. *Ludus gladiatorius*, inquit Isidorus, ^{De ludis gladiatorum.}
inde dictus quòd in eo iuvenes usum armorum condiscant. Nam pri-
 mò credo gladiatores domi & in reliquâ familiâ fuisse; imò nec
 cruditos valdè ad pugnam fuisse. Polybius hoc mihi dicit, nec
 ratio abnuit, quæ vult prima omnia rudia magis & impolita
 esse. sed Polybius ita in fragmento apud Suidam: ^{Antea in domibus.} καὶ τὸ μὲν πα-
 λαὶον ὑπὸ τῶν κατ'ἑαυτοὺς ἐγένετο πρὸς Ῥωμαίους ἢ μονομαχία. ἐν δὲ τῶν κατ' ἡμᾶς
 πολλὰ ὁδοὶ εἴρηται: *Olim & initio apud Romanos nudis viribus gla-*
diatorum certamen constabat; nunc autem plures viæ & modi reperti.
 Significat nec genera tam multa fuisse, quàm mox dicam: nec
 item ludos, in quibus accuratè docerentur. qui tamen, cre-
 scente numero & crebritate editionum, publicè sunt aperti, &
 in ijs Magistri. Et si quidam splendidiore, etiam post institu-

tōs ludos, habuēre domi eos aut apud amicos. Ita C. Cæsar Tirones neq; in ludo neque per lanistas, sed in domibus per equites Rom. ac etiam per Senatores armorum peritos erudiebat, scribit Sueton. cap. XXVI. Quod tamen perrarum, & vulgò ars pugnandi docta exercitaq; in ipsis ludis. Prudentius:

Ludi ad
arsen de-
stinati.

Nam quid vesani sibi vult ars impia ludi?

* Malopar-
ia.

*Quid mortes iuuenum, quid sanguine * pasta voluptas?*

Lusoria,
discretiam.

Seneca libro II. de Irâ: Non alia quàm in ludo gladiatorio vita est, cum iisdem viuentium, pugnantiumque. Lusorium appellasse Lampridius videtur in Eligabalo: Stravit sibi, inquit, tricliniū in summo Lusorio, & dum pranderet, noxios (ita appellat gladiatores) & venationes sibi exhibuit. vel vt mauelim, ibi exhibuit. Et in Saluiano Massiliensi Episcopo idem verbum, lib. VI. Longum est nunc dicere de omnibus Amphitheatris, Odeis, Lusoriis. Græcè, καταγώνιον μονομάχων appellat Herodianus, quasi dicas diuersorium domiciliumque. De Commodò: Εἰς τοσούτον, inquit, περιεχώρησε μανίας, ὥς μηκέτι βέλεα βασιλείων εἶσαν ὀνειν, ἀλλὰ γὰρ μετοικισθῆναι ἐξ οὗ λετο μονομάχων καταγώνιον. id est, Eò dementia venit, vt iam nec Aulam & Palatium inhabitare vellet, sed migrare constituerat in ludum Gladiatorium. Quam eandem monstri illius insaniam etiam Lampridius & Xiphilinus adnotarunt. Suidas μονομαχοτροφεῖον dicit, contentus tamen, sine alio additamento, posuisse nudam vocem. In vrbe autem plures eiusmodi ludi, nominibus suis noti & discreti: quorum in P. Victore mentio, & passim in marmoribus priscæ vrbis. Repperi istos. LVDVM GALLICVM. LVDVM DACICVM. LVDVM MAGNV. LVDVM MAMERTINVM. LVDVM MARTINVM. & in Horatio in eâ ad Pisones, Ludum Æmilium. E quibus tamen non abnueri, quin aliqui etiam bestiariorum fuerint: vt certe * Maturinus. Hisce ludis non Lanistæ solùm præerant, vt dicam iam nunc, sed etiam digniori nomine Procuratores. nec ij de plebe, sed ex ciuium primis: fuitque velut inter dignitates & infulas id munus. Lapis priscus: CVRATOR MVNERIS. PVBL. GLADIATOR. Tacitus Annali XI. Decius quoque Calpurnianus & Sulpicius Rufus Procurator ludi, eadem penâ adfecti. Inscriptio alia vetus:

Plures ludi
in vrbe Ro-
mâ.

Eorum ca-
talogus.

Distincti
ludi bestia-
riorum &
gladiatorū.
* Nam ma-
tutina spe-
ctacula, fe-
rarium.
Procurato-
res ludorū.

T. FLAVIO. T. F. GERMANO
 CVRATORI. TRIVMPHI. FELICISSIMI
 GERMANICI. SECVNDI. IMP. CAES. FL.
 DOMITIANI. AVGVSTI. EXORNATO
 SACERDOTI. SPLENDIDISSIMO,
 PONTIF. MINOR. PROC. *XX. HER
 PROC. PATRIMONI. PROC. LVDI. MAGNI
 PROC. LVDI. MATVTINI

*Vigesima
 Heredita-
 tum.

Nec lōgè diuersi ab istis Curatores munerum ac venationum: *Curatores munerum.*
 quorum mētio Suetonio in Caligulâ, cap. XXVII. Et vis addam
 quod vos medici rideatis, Victor? Medici etiam sui singulis his *Medici la-
 dorum.*
 ludis: nec id noui sæculi inuento, sed diu ante Imperatores. *Idq; vete-
 res.*
 Lapidem legi hunc:

SILVANO. SANCTO
 C. AVSTRVNIVS. MEDI
 CVS. LVD. GALLIC
 PORTIC. ET. EXEDR.
 ET. SIGN. AEN.
 VOTO. SVSCEP.

L. M.
 DEDIC. KAL. MAI
 L. MARCIO. ET
 SEX. IVLIO. COS.

In quo sculpti Consules incidunt annum Urbis DCLXIII.
 Adeò antiqua cura illa in valetudine gladiatorum. Legi & in
 alio lapide, EVTYCHVS AVG. L. MEDICVS. LVDI. *Qui insti-
 tuti exem-
 plo Græco-
 rum.*
 MATVTINI. Censeo exemplum translatum è Græciâ, apud
 quos medici athletis. Arrianus lib. III. Dissertationum, Ath-
 letam compellans: Δεῖ σε, inquit, ἐν ταπεινῷ ἀναγκοφάγειν, ἀπὲρ χεῖρὸς πεμ-
 μάτων, μὴ ψυχρὸν πίνειν, μὴ οἶον ὅτ' ἔτυχεν ἀπλωῆς, ἵαφεῖν γὰρ παραδεδωκέναι σεαυ-
 τὸν, πρὸς ὅπως ἀτῇ: Oportet te iam in ordinem redigi, ad præscriptum vesci,
 abstinere bellarijs, frigidam non bibere, nec si quid fortuitò incidit aut
 offertur. Medico enim uerò obtemperare, sed & præfesto aut doctori. *Quo sine ἡ
 medici.*
 Aut quæres, cui bono medici mox morituris? Dicam. Primò *Medici et-
 iam pro
 chirurgia.*
 medicos haud tam artè acceperim, vt hodie; sed incluserim
 etiam chirurgos, vsurpatione priscâ. Ij autem opus certè gla- *Ratio gla-
 diatorij vi-
 etus.*
 diatoribus læsis; luxatisve. Deinde & ratio victus gladiatorij

Sagina
gladiato-
ria.

ca, vt salui esse sine medico non possent. Largè enim edebant, bibebant: & dabantur velut in saginam. eâ finì, vt Domini valentes eos producerent, &, vt Cicero ait, cum gladiatoria totius corporis firmitate. Cyprianus eleganti epistolâ ad Donatum, libro II. *Paratur gladiatorius ludus, vt libidinem crudelium luminum sanguis oblectet. Impletur in succum cibus fortioribus corpus, & aruina assidui nidoris moles membrorum robusta pinguescit, vt saginatus in pœnam cariùs pereat.* Quintilianus: *Alebat deuotum corpus prauior omni fame sagina.* Inde gladiatoria sagina Tacito: *Singulis ibi militibus Vitellius paratos cibos, tanquam gladiatoriam saginam, diuidebat.* Inde Saginæ nomine, ludum ipsum Propertius intellexit hoc versu,

Qui dabit immunda venalia fata sagina.

De Plinij
loco addi-
bitum.

Horde-
aceus panis
non bonus.

Ludi isti
etiâ in co-
lonijs.
Capua
praefertim.
* Legerem,
libertate.
id est fir-
mat concili-
atq; sibi
data lib: r-
tate, illi
impositio-
ne.
Et Rauenna.

id est, ad gladium se auctorabit, & ad ludum. Plinius videtur adtribuere hordeum ijs in cibum: *Antiquissimum, ait, in cibus hordeum. sicut Atheniensium ritu, Menandro auctore, apparet: & gladiatorum cognomine, qui Hordearij vocabantur.* Sed mihi anceps adhuc sententia eius loci: dicam & lectio. Cedò enim. ideon euincas hordeum antiquissimum in cibo Romano, quia gladiatores ab eo dicti? atqui tota gladiatura non veteris Romæ, vt vidimus, inuenti. Sed nec credo eo vsos. malè alibilis is panis, flatus genitor maliq; coloris, vt tui, Victor, medici volunt. ideoque ignominia causâ, militibus datus qui deliquissent. Seneca etiam cum inter vilissima genera habet: *Voluptas est, inquit, posse capere voluptatem vel ex hordeaceo pane.* Quæ omnia contraria gladiatoria huic saginæ. Nec tamen Plinij verbis quid faciam habeo sine libris: & fortasse prisca tenuius eos alebant. Sed redeo ad ludos, quos comperior non Romæ solùm fuisse, sed in colonijs item municipiisque. Capuæ imprimis & Rauennæ. De Capuâ Cæsar lib. I. belli ciuilis: *Capuæ primum sese confirmant, gladiatoresque quos ibi Cæsar in ludo habebat, in forum productos Lentulus libertati confirmat, atque ijs equos attribuit.* Cicero lib. VII. ad Atticum: *Gladiatores Cæsaris qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit binos singulis patribus familiarum.* Spartianus in Iuliano: *Sed postea sponte suâ gladiatores Capuæ iussit armari per Lollianum Titianum.* De Rauennâ, Strabo dilucidè: *Οὐτος γ' ἐν ὑμεῖς ἐστὶ τὸ χειρόν, ὥστε ἐνταῦθα τὰς μονομαχίας*

τοὺς ἑφεστῆς γυμνάσειν ἀπὲς εἰς αὐτοὺς οἱ ἡγεμόνες. Adeò, inquit, saluber locus, ut illic gladiatores aliatque exerceri Principes voluerint. Raven-
næ autem ludum exstruxit, aut certè voluit, Cæsar. Suetonius
cap. xxxi. Ne qua suspicio moueretur, & spectaculo publico per dissi-
mulationem interfuit, & formam quâ gladiatorium ludum erat ædifi-
caturus consideravit. Formam, ait. de quâ nihil dixerim, præter
multiplices in ijs ludis minutasque cellas fuisse, in quæ seor- <sup>Cella in ijs
ludis.</sup>
sim haberentur singuli gladiatores. Quinctilianus: Commorabor
inter homicidas, inclusus turpiore custodia & sordido cellarum situ.
Idem: An ille animus rediret in cellulam, ferret saginam, magistrum,
personam denique sceleris? Exemplo scilicet seruorum, quibus <sup>Cella ser-
uiles.</sup>
cellæ. Seneca pater: Ex cellâ suæ dominæ migrabit in cubiculum: vel
Domina ex cubiculo suo migrabit in cellam? Seneca filius, de seruo
Pompeij Demetrio: Cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo vi-
carij & cella laxior. Suetonius Nerone cap. XLVIII. Receptus in
proximam cellam, decubuit super lectum. Sed & meretricum cellæ <sup>Cella me-
retricia.</sup>
(ex Iuuenali & Petronio) & capitum omnium viliorum. Con-
cludam de ludo cum Quinctiliani dicto: In ludo fui. quâ pœnâ ^{Pœna ludi.}
nullam grauiorem scelera nouerunt, cuius ad comparisonem ergastu-
lum leue est.

C A P V T X V.

Ludorum præfecti, Lanistæ: qui Familiæ præesse dicti, eamque Ducere.
Iidem Doctores, magistri, commentabantur, Dictata dabant. Tiro-
nes apud eos instituti: quorum exercitium, Batuere rudibus. Ru-
dem videri gladium è ligno. etiamque Lanistis fuisse, ac tironibus.

His ludis præfuisse Lanistas monui: de quibus opportu- <sup>Lanista
vox.</sup>
nè nunc adtexo. A laniandis corporibus vulgò eam vo-
cem torrant: nec persuadent. Isidorum potius audio, qui
Thuscum verbum esse vult, & illis carnificem signare. & au-
dio eò libentior, quia res gladiatoria petita à Thuscis. Lanista-
rum multa vbique mentio. Lapis Romæ:

P. POETILIVS. P. L.

S Y R V S

L A N I S T A. A D. A R. F O R I N

Glossarius liber, Lanista, λανδοφόρος, μοιομαχοφόρος, ὁ πᾶσι τοῖς μοιομά-
χων. Lanistæ auium, etiam apud Columellam, qui aues condo-
cefaciunt

Lanista
pro gladiato-
ribus.

cefaciunt ad pugnam. Pro ipsis gladiatoribus Prudentius usurpat : parum propriè, imò imperitè:

— *sedet illa verendis*

Vittarum insignis faleris, fruiturque lanistis.

Nam de Vestali scribit, quæ spectabat gladiatores. Emebant autem lanistæ futuros gladiatores, aut expositicios pueros huic rei tollebant. Quinctilianus Declamat. CCCXXVIII. *Quantum ad te pertinet, non habet respublica virum fortem. aut illum fera lacerauerunt, aut aliquis (quod multo sit indignius) sustulit leno aut lanista.* Martialis:

Inspexit velut emptor aut lanista.

Familia
gladiato-
rum.

Tota autem manus quæ sub vno Lanistâ, Familia appellabatur : & eum dicebant Familiae præesse. Cicero pro Sullâ: *At præfuit familie Cornelius. Iam si in parandâ familia suspicio est nulla; quod præfuit, nihil ad rem pertinet.* Nam hunc Cornelium scilicet fuisse pro lanistâ. In lapide præfuit MVNVS. FAMILIAE. GLADIATORIAE. Suetonius Augusti cap. XLII. *Cum venalicios & Lanistarum familias urbe expulisset.* Seneca de Beneficiis : *Lanista, qui familiam suam summâ curâ exercet atque ornat.*

Familiam
ducere.

Hinc natum prouerbiû Ciceroni familiare, Ducere familiam: quod idem censeo ac familiæ præesse; sumptumque ab hac ipsâ lanistarum præfecturâ. Cicero in Antonium : *Lucius quidem frater, ut qui peregrè depugnauit, familiam ducit.* Idem alibi: *Sententia, quæ familiam ducit.* Et: *Accedit, quod familiam ducit, in iure scientia.* Nam qui caput in aliquâ re princepsque, benè Ducere eum dixeris & Ducem. Sic in Historiis passim Ducere ordines; in Quinctiliano, Ducere classem. Nec vis verbi huius adhuc satis intellecta: non certè ab iis qui Adagia nobis concinnarunt. Hi iidem Lanistæ, honestiori & inuidendo verbo Doctores dicti. Valerius lib. II. *Ex ludo C. Valerij Scauri doctoribus gladiatorum accersitis.* Quinctilianus Declamat. CCCII. *In ludo fuit. Fuerunt & doctores, & medici, & ministri: neque tamen illo gladiatorum nomine tenentur.* Et Magistri. Cicero III. de Oratore: *Magister hic Samnitium summâ senectute est.* Videlicet quia gladiatores nouitios & tirones docebant. Quin iidem Commentari dicuntur, & dare Dictata: verbis omnibus à meliore ludo sumptis. Cicero de Magistro Samnitium: *cottidie commentatur.* Cæ-

Doctores
pro Lanis-
tis.

Et magi-
stri.

Commen-
tantur.

far apud Suetonium, à plerisque Senatorum & equitum precibus enifus est, *ut ipsi disciplinam tironum susciperent, & exercentibus Dictata darent.* Tertullianus ad Martyres: *Nec tantus ego sum, ut vos alloquar. sed tamen & gladiatores perfectissimos non tantum magistri & prepositi sui, sed etiam idiota & superuacui quique adhortantur de longinquo: ut sæpè de ipso populo Dictata suggesta profuerint.* Nec ineptè, Dictata: quia reuerà præcepta sua armorum, *Etiam in scriptis.* commisere etiam scripto. Iuuenalis de futuro gladiatore,

Scripturus leges & regia verba lanista.

Hirtius gladiatoriam hanc rationem docendi, benè cum militari composuit lib. i. de bello Africo: *Cæsar, inquit, contra eiusmodi hostium genera, non ut imperator exercitum veteranum, sed ut lanista tirones gladiatores docefacere. quo pede se reciperent ab hoste, & quemadmodum obuersi aduersarijs, & in quantulo spatio resisterent, &c.* Ait, tirones gladiatores. quia in ludo genera duo, Tirones siue nouitij, & Veterani. Veterani nobiliores, & usu longo edocti. ad Tirones cura & institutio præcipuè pertinebat. Symmachus lib. ii. Epistolar. *Nam gladiaturæ idoneos communis cura prospiciet, quæ pars in apparatu Quæstorio prior est, ut auctoramento lectos longus usus instituat.* Quintilianus: *Et interdedita noxæ mancipia contemptissimus tiro gladiator, ut nouissimè perderent calamitatis meæ innocentiam, discebam cotidie scelus.* Ratio modusque instituendi, ut rudibus batuerent cum Lanistâ. Suetonius Caligulâ: *Mirmyllonem è ludo (malim, in ludo) rudibus secum* batuentem, & sponte prostratum confodit ferreâ sicâ.* Siue etiam ad palum exercerentur, militum instar. Vegetius lib. i. cap. xi. *Palorum enim (malo, palariorum) usus non solum militibus sed etiam gladiatoribus plurimum prodest.* Sed prius illud de Rudibus, propriè, Batuere dicebant: & gymnasium ipsum, Batualia. Glossæ priscæ, *Batualia, γυμνασίον ὅπου μάχων.* Adamantius Martyr: *Batualia, quæ vulgò Battalia dicuntur, exercitationes gladiatorum vel militum significant.* Nec malè addit litterator ille de militibus. nam & ij interdum rudibus pugnabant, ludendi exercendive causâ. Liuius lib. xxvi. Scipionis curam in milite formando describens: *Tertio die rudibus inter se in modum iustæ pugna concurrerunt.* Ita vetus liber, qui apud Lipsium: non, rudibus, ut præferunt vulgati. Firmat Polybius, qui capse in re *Εὐ- Quid Rudis?*

* Et quidē
pro modo
cuiusque
armatura.
Threici m-
eurus: Se-
cutori re-
ctus: Retia-
rio denta-
tus. Fortaf-
se etiam ē
ferro, sed
tamen he-
lus. Vide
lib. I. cap.
xxi.

Videri eam
duplicem.
Lanistarū
ferulaceā:
qualia sce-
ptrā pada-
gogorum.

Tirones va-
pulant
ferulā.

Martialis
lux.

Varroni
lux.

Arma ti-
ronum
grauia.

λίνας μαχαίρας dixit: *gladios ligneos*. Id autem, ni fallor, Rudis: gladius, inquam, e * ligno. Suadeor Dionis etiam loco, in Cominodo, qui post meridiem exercitia eius cum gladiatoribus denarrans: Ἦσκει δὲ, inquit, καὶ ἐχῆτο τῇ ὀπλίσει τῇ τε Σευέτωρ καλεμένῃ, τῇ μὲν ἀσπίδα ἐν τῇ δεξιᾷ, τὸ δὲ ξίφος τὸ ξύλινον ἐν τῇ ἀριστερᾷ ἔχων: id est, *Exercebatur, et in usu habebat armaturam Secutoris dextrā: clypeum dextrā, gladium ligneum sinistrā praeferebat*. Ait enim clarē ξίφος ξύλινον: ad batuendum scilicet, non pugnandum. Itaque Baculos eos appellat Capitolinus in Gallienis: *Pugiles baculis, non veritate pugilantes*. Ita enim ego emendem, cum vulgò sit, *faculis*. ex quo alij, *sacculis*, me iudice, haud aptè. Tamen vulgò aliter iudicant, scio: & satis habent dixisse Rudem, baculum fuisse. At ego etiam aliud eos doceo in rude. Duplicem eam fuisse: Lanistarum, & Tironum siue exercentium. Lanistæ sua rudis, quā fecerni cognosciq̃ue potuit. eam dico ē ferulā fuisse, & ferulam etiam nominari à priscis. Dio in Commodo: Ἀντιγωνίζετο δὲ ἂν τῷ γυμνασίῳ πρὸς καὶ μονομάχῳ, νάρθηκα ἔχων. id est: *Pugnabat cum eo Lanista quispiam, vel etiam gladiator, ferulam habens*. Et nōne discriminat apertè? Commodo velut discipulo gladium ligneum tribuit: magistro ferulam. Seneca ab hoc more ludit in Satyrā Menippæā: *Eum proximo munere, inter novos auctoratos, ferulis vapulare placet*. Nam noui auctorati, nouitij gladiatores: quos rude ferulaq̃ue suā aberrantes lanista cædebat, velut legitimus magister. Nam & hæc res à litterario ludo. Martialis illud tortuosum & breue, credo, iam capitis, *Vide an te deleat contra retiarium ferula*. id est, rudis, contra tridentem. De hac ferulaceā rude Charisius: *Rudis, scipio quem Lanista liberandis gladiatoribus gerit*. Glossæ: *Rudis, ῥάβδος ἢ τῆς ὀπισθεν τῆς μονομάχων*. Varro transtulit decorē: *Ad te enim rudem agriculturæ esse nunc, olim ad Stolonem fuisse dicunt*. id est, magisterium & velut præfecturam agriculturæ. At rudis ad gymnasia, diuersa ab hac, & gladij formā, vt dixi; fortasse etiam ponderosior, grauiorq̃ue. Suggestit apud Senecam Latio Portius: *Non est utilis exercitatio, nisi quæ operi simillima est illi quod exerceat*. itaque durior solet esse vero certamine. Gladiatores grauioribus armis discunt, quā pugnāt: diutius illos magister armatos, quā aduersarius sustinet. Idemq̃ue in militibus notat Vegetius factitatum: lib. i. cap. xii.

Duplicis

Duplicis ponderis illa cratis & claua ideò dabantur, vt cum vera & leuiora tiro arma sumpsisset, velut grauiore pondere liberatus, securior alacriorque pugnaret. Hæc exercitatio & velut meditatio nouis gladiatoribus ad cædem. quam Cyprianus, vt cum Lucretio loquar, iure increpat incilatque: Homo, inquit, in hominis voluptatem perimitur: & vt quis possit occidere, peritia est, vsus est, ars est. Desectatio eius disciplina. Scelus non tantum geritur, sed docetur. quid potest inhumanius, quid acerbius dici? Disciplina est, vt perimere quis possit: & gloria est, quod peremit.

CAPVT XVI.

Mensæ secundæ. interruptus paullum sermo de loco: dictumque per occasionem de Saturnalicis muneribus: item de Apophoretis, quæ duplicia; & in mensis, & item in ludis spectaculisque.

DICEBAT etiam Pighius: cum ego ad puerum, Tolle ocius has mensas, & bellaria nobis infer. quæ bellaria? inquit Victor, non opus.

— * τραγῆμα δὲ

Ὁ σὺ περὶ τῆς τοῦ φιλικῶς λόγῳ.

Pighianus hic quidem sermo ante omnia tragemata & mella nobis. Ecce autem dum loquimur, pueri adesse nuntiantur onusti, pomis, pyris, oliuis, palmulis, caricis, aliaque copiâ partim domestici, partim exotici fructus. Missi erant ab Hieronymo Berchemio, familiari nostro. Hem! inquam ego. semper ita munis noster Berchemius? Tutores illi dabimus, ne prodigat. At vos pueri grates illi dicite gratias, & rogare cras vt apud nos sit. Versusque ad conuiuas, Amici, inquit, numquam vidi munera magis opportuna: non eò solum quia allata in punctifitio, vt sic dicam, mensæ postremæ, sed quia hoc Saturni die. Morem enim Romanum scitis, per Saturnalia, munuscula missitandi vltro citro. Spartianus in Hadriano: Saturnalia & Sigillaricia frequenter amicis inopinantibus misit, & ipse ab his liber- saturnalibus muneribus missita- ter accepit. Tertullianus de Idololatriâ: Nobis, quibus Sabbathat^{ra} extranea sunt, & Neomeniæ, & feriæ aliquando à deo dilectæ; Saturnalia, & Ianuariæ, & Brumæ, & Matronales frequentantur: munera commeant, strenæ consonant, lusus, conuiuia constrepunt. Martialis:

* Bellariū est, Sermo bonus prædensque cupidis discere.

*Saturnalia diuitem Sabellum**Fecerunt, merito tumet Sabellus.**Apophore-
ta item Sa-
turnali-
bus.**Quid, en?*

Meminit & Suetonius Augusto, cap. LXXV. & plures alij. quid enim moror in re trita? Tu Pighi, dum interiungis, bibe. Licet, inquit; nam sitiebam in hoc sermonum æstu. puer affunde largius. Dum ille bibit, ad me Lernutius, De muneribus mos mihi satis liquidus: non æquè de Apophoretis, quæ ipsa donata Saturnalibus lego. Suetonius Vespas. cap. XIX. *Sicut Saturnalibus dabat viris Apophoreta, ita & Kalendis Martij feminis.* Sodes, illustra. Ne id quidem Lernuti, inquam ego, in altâ nocte. Nam Græco eo nomine dicta propriè, quæ in conuiuijs dabantur auferenda. Ipse Martialis, qui libellum eo indice scripsit, interpres,

Premia conuiue det sua quisque suo.

* Dubito
an, com-
missione,
ut per lu-
dos ei hoc
munus, ta-
mè & vul-
gata recta.
Lampri-
dijus corre-
ctus.
Apophore-
ta in ludij,
vel Apo-
phoretica.

Et Ambrosius: *Qui ad conuiuium magnum inuitantur, Apophoreta secum reportare consueuerunt.* Suetonius in Caligulâ: *Agitatori Eutycho, commissatione quadam, in Apophoretis vices HS. contulit.* Nec ignota ista, scio, vobis: illud nouè fortasse moneo, Lampridium corrigendum in hacce voce, vitâ Eligabali: *Eunuchos pro aphroditis dedit. dedit quadrigas, equos stratos, mulos, basternas & rhedas.* rescribendumque, *pro apophoretis dedit.* Atque hæc, Lernuti, in mensâ Apophoreta. Postea translata ea vox ad munera etiam editionum. Ne enim lineam spectaculi huius transiliamus, scitote fuisse ritum ut Editores munuscula aliqua amicis fautoribusque mitterent, ludis confectis. ea quoque Apophoreta dicta. Symmachus lib. II. *Filius noster Symmachus, peracto munere candidato, affert tibi dona Quæstoria, & ceteras necessitudines nostras pari honore participat. Quæso igitur ut eius nomine Dypticha & Apophoreta suscipere dignemini, qui apparatui eius plura & præclara tribuistis.* Et sæpius Apophoretica apud eundem. ut lib. IX. *Non aspernabere, ut æstimo, dyptichi & apophoretici oblationem. neque enim graue est verecundia tue sollemnia & votina suscipere.* Libro quinto: *Ad te dyptichum candidati, & apophoreticum librarum argenti duarum misimus, approbare cupientes editioni te nostræ non animo defuisse.* Nec omitto denique, Apophoretum vel Apophoretam potius inter genera vasorum censi Isidoro, cuius verba De vasis escarum: *Apophoreta, à Græcis, à ferendo poma vel tale*

*Apophore-
ta laux.*

tale quid nominata. est enim plana. Desieram ego : sed excipiens Duza, Benè & benignè doces de Apophoretis, inquit. sed auden' tu ea dare nobis? Quænam illa? inquam. magnum sit quod tibi negem, ô Batâua Syren. Ex medio, inquit, Saturnalium ritu cereos accensos. scin' cui rei? qui nobis domum præluceant. certè enim iam tempus. Heu, inquam, Mormo, non Syren. — * *ποῖον σὲ ἐπὶ τῷ φύγεῖν ἐπὶ τῷ ὀδόντων?* Vix adsedimus etiam, & faris de discessu? Caue, caue, ne per hoc Saturni festum Saturnum te faciam ego, & nouus Iupiter te dein in vincla.

*Cerei in Saturnali-
bus dati.*

** quæ vox clauso tibi
fugit ab
ore?*

CAPVT XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: de quæ locis pugna dictum. Ea sunt, Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

AT tu, Pighi, redis in eandem arenam pugnatum? Ille ridens, Ego, inquit, iam missum me putabam. Scin' quomodo? inquam. vt mihi domino citius decretum sit auctori, quàm vt te soluam. Pergo igitur, inquit. De loco vbi habiti, dixi: locus superest pugnae, qui non vnus. Ad rogi enim dati: in foro: in Circo: in Amphitheatro: in Septis: Vicatim & regionatim. Ad rogi olim, in exequijs: isque antiquissimus locus. Postea non placuit circumducere populum, & omissio rogi ipsi gladiatores funebres in foro dati. Forum ergo locus vetus pariter & diuturnus. Vitruuius: *Italiae non eadem ratio fuit. Nam à maioribus consuetudo tradita est, gladiatorum munera in foro dari.* Proinde spatiosiora distribuiebant intercolumnia. Idem alibi: *Muneribus quæ à magistratibus foro gladiatorum, scænisque ludorum dantur.* Asconius in Verrem: *Menius exceperat sibi ius vnius columnæ super quam tectum proijceret, vnde ipse & posteri eius spectare munus gladiatorum possent: quod etiam tum in foro dabatur.* Ait, *etiam tum*: quia nimirum is mos non prorsus exoluerat etiam Asconij, id est, Claudij ætate. Plinij verba caute vobis imponent, lib. xv. cap. xviii. *Ara inde sublata gladiatorio munere* *Diui Iulij, quod nouissimè pugnavit in foro.* ancipitis dico & fallacis sententiæ verba. Videntur enim adfirmare postremum id fuisse in foro munus. Falsò. Nam & sub Augusto fuit, ex Propertio

*vbi dari
gladiato-
res.*

*In foro
olim.*

*Plinij am-
bigua res
baenoda-
ta.*

Seu cum lascium sternet arena forum.

Forum non
apud ex-
structum
ad specta-
cula.
Difficiles
in eo loci:
& in bene-
ficio dati.

* Ad librū
nostrum
De Am-
phithea-
tro.
Amphi-
theatra.
Septa.
Circus.
Vici & re-
giones vr-
bis.

& Tiberius munus gladiatorium duplex dedit, alterum in foro, alterum in Septis, auctore Tranquillo, cap. vii. At Plinius de ipso Cæsare sensit, nouissimum id fuisse forense munus, illo editore. Tamen coeptum vilescere & forum. opinor ideò, quia loca sessui & spectationi parum apta. Itaque magno ambitu locum in foro Consules magistratusque clientibus tribulibusve suis adsignabant, & in beneficij loco. Cicero oratione pro Murenâ satis multis verbis: ad Atticum lib. ii. epist. i. *Quærit ex me, num consueffem Sicularis, locum gladiatoribus dare? Negavi. At ego, inquit, nouus patronus instituam sed soror, quæ tantum habeat consularis loci, vnum mihi solum pedem dat.* Et facit eò decretum Senatus in honorem Ser. Sulpicij: *Senatui placere Ser. Sulpicio statuam pedestrem aeneam in rostris statui: circumque eam statuam locum ludis, gladiatoribusque, liberos posterosque eius quoquò versus pedes quinque habere*, apud Ciceronem Phil. ix. Igitur structa * Amphitheatra, destinata propriè huic ludicro & Venationi. Et plerumque exhinc in iis dati gladiatores: tamen non omisso prorsus foro. Etiam in Septis Agrippæ. Suetonius Calig. cap. xviii. *Munera gladiatoria partim in Amphitheatro Tauri, partim in Septis aliquot edidit.* & idē scriptor notat alias. Sed & Circus interdum huic rei, vt reperietis in Dione. sæpè vici & xiiii. regiones vrbis: quod sub Imp. factitatum obseruo. Sed non mihi mens onerare vos copiâ vulgarium exemplorum. Explicui de loco.

CAPVT. XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. vnde id dictum, & cui rei vsuique. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

Spoliarium
quid.

HIC Victor, Nimum properas. Quod olim de Haterio Augustus, de te Pighi dixerim, Sufflaminandus es. Nam Spoliario quid fiet, nisi locus ei est in loco? Caput percussit Pighius, & Hem! inquit, videte vestrum Cyneam. Absque hoc monitore, res tam illustris elapsa mihi erat. Sed retraham. Spoliarium non ipse ludus, sed ludi, vt appâret, pars. Ex lapide prisco, quem Tybure vidimus: **CVRATORI MVNERIS. PVBLICI. GLADIATORII. QVOTIS. TEMPORE. HONORVM. CVRARVMQVE. SVARVM. PLENISSIMO.**

MO. MVNIFICENTIAE. STUDIO. VOLVPTATIB. ET. VTI-
LITATIBVS. POPVLI. PLVRIMA. CONTVLERIT. LVDVM.
ETIAM. GLADIATORIVM. ET. SPOLIAR. SOLO. EMPTO.
SVA. PECVNIA. EXSTRVCTVM. PVBLICE OBTVLERIT.

Etiā Tertullianus ab ipsis Amphitheatris separat: *Ceterū à
seculo coronantur & lupanaria, & latrinæ, & pistrina, & carcer,
& ludus, & ipsa Amphitheatra, & ipsa Spoliaria, ipsæque Libitina.*

Ductum nomen à re balneariâ. Nam exteriores cellulae in balneis, *A balneis
dicta vox.* Spoliaria, dictæ, ut notant Glossæ Latinæ veteres: vel, ut Græcæ,
Ἀποδρηξίον, Spoliarium. Vbi ergo in balneis exuebantur, seque

veste exspoliabant, Spoliaria dicta. & à causâ simili, in Ludis. *Cui rei spo-
liaria.*

Nam ibi, credo, gladiatorum vestes, ornamenta. Plinius in Pa-
negyrico de Ærario differens: *Nunc templum, nunc verè deus, non
spoliarium civium cruentarumq; prædarū scænum receptaculum.* Imò
amplius, locus ille receptor vulneratorum cæsorūque. Cassius
Seuerus in Controuersiâ, Debilitans expositos. *Produc age dum
familiam semiuiuam, tremulam, debilem, cæcam, mancam, famelicam:
ostende nobis captiuos tuos. Volo mehercules nosse illum specum tuum,
illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium.*

Seneca de Prouidentiâ: *Videant largum in foro sanguinem, & supra
Seruilianum lacum (id enim proscriptionis Sullanae spoliarium est) Se-
natorum capita.* Itaque crebræ illæ acclamationes Senatus, mor-
tuo Commodo, sunt ab hoc ritu, apud Lampridium, *Gladiato-
rem in spoliario.* & *Gladiatoris cadauer vnco trahatur: gladiatoris
cadauer in spoliario ponatur.* Quin & ij, qui sine spe curationis læ-
si, illic interficiebantur. Seneca epist. xciiii. *Numquid aliquem
esse tam cupidum vitæ putas, ut iugulari in Spoliario, quàm in Arenâ
malit?* Obscænam partem ludi in eodem Senecâ lego libro VII.

Quæst. Nat. extremo: nec scio an ad Spoliarium; an ad ludi lo-
cum fœdum, vbi* Spongia, referam: an potius emendem, *ar-
tem ludi,* & capiam de iis qui sponte sese aucto-
rant.

*De Seneca
loco.*

* De quâ
Marialis.
Quod
ferat, infe-
lix damna-
ta spongia
virgæ.
& Seneca
epist. LXXI.

CAPVT XIX.

Finis conuiuij sermonisque. per occasionem de Diludijs. item de ratione inuitandi ad hilaritatem inusitata hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutitatione, Agellius correctus, & Nonius.

DIXI. & sit iam sermonum pausa quæso. Nam & serum est, vt video: & in me quidem omnis vis loquendi iam vacuit. Itaque domuitionem paremus. Inclementi vultu ego, Tu Pighi cesses? nec per limites illos eas, quos ipse tibi posuisti? Non ego homo trioboli sum, si id feram. Cras licebit, inquit. nunc te Lipsi, per hanc dexteram oro, mitte. Non, si per hanc sororem læuam quoque, inquam. Et iamne mitto ad Prætorē, vt te nectam? Neca etiam, inquit, si voles. Nam mihi decretum in hoc Spoliario mori potius, quàm ampliùs in hanc Arenam. Lernutius cum Victore interueniens: Hercules multa nox est, Lipsi, inquiunt: & tempus abeundi. Ego commotior, Etiam me latrant meæ canes? Sed surgebat iam & Duza. Itaque ego, Hæc quidem conspiratio est, inquam. at sedere saltem dum patera ista circumfertur. Nam Pighio nostro non aliâ lege diludia do. Sedit iterum & respexit me Duza, Diludia tu quid appellas? Appositè ad hanc rem, inquam. Nam, *tempora quæ gladiatoribus conceduntur inter dies munerum quibus pugnatur, Diludia dicuntur*, vti scribit ad illud Horatij,

*Diludia,
quid?*

Displicet iste locus, clamo, & diludia posco.

vetus scholiastes. Hic Victor, Verè fortallè Commentator, inquit. tamen mihi olim sententia mea non displicet, Diludia esse cum medijs ludi alio genere spectaculi interrumpuntur, & quasi diffinduntur. Ita enim mos, vt in mediâ sæpè comœdiâ aut tragœdiâ, Venationem aut paria aliquot gladiatorum poscerent, tædij leuandi. Horatius testis:

Si discordet eques, media inter carmina poscunt

Aut vrsu aut pugiles.

Et Dio: qui Circenses diffissos ait Venatione & Athletis interpositis, lib. ix. Ἀρκτοὶ μὲν, inquit, μεταξὺ τῶν δεσμῶν τῶν ἰπποῶν ἐστράφησαν, καὶ αἱ λῆξις ἠγωνίσαντο, καὶ παῖδες Ἀσianoὶ Πυρρὶ χυρὶ ὀρχίσαντο: id est, *Vrsi Circensibus interpositi & cæsi, & athletæ certarunt, & pueri Asiatici Pyrrhi-*

Pyrrhicam saltarunt. Approbo, ait Duza. Et similis calamitas Terentianæ Hecyræ interuenit, interposito funambulo. Eius enim sententiæ querela illa Prologi,

Ista populus studio stupidus in funambulo

Animum occuparat.

Etiam gladiatoribus: vt statim,

Primo actū, placeo: cūm interea rumor venit

Datum iri gladiatores. populus conuolat.

Tumultuantur, clamant, pugnant de loco.

Cūm dixisset, paterā acceptā ego Victorem intuitus, Hanc ita spumantem, inquam, Latio & Latia. Eduxi, & Victori tradens, Viuamus, inquam; moriendum est. Ille abominatus tam tristem vocem, Quæso, inquit, vitemus hanc *δυσφημίαν* in mensā:

& despue, ne omen habeat tua vox. Ego risi, &, Homo religiosissime, inquam, ita nescis morem antiquum? Numquam illi hilariū se inuitabant, quin lacefferent lætitiā hoc sermone.

Inuitandi mira, sed prisca ratio.

Atque adeo ipsa verba, vt protuli, apud Vibium Gallum in Controuersiā Senecæ VII. lib. IX. *Conuiuia certè tui dicunt, Viuamus, moriendum est.* Ita lego, non *Bibamus*, cum vulgo. Riturum non

Seneca leuiter correxit.

vulgatū obseruo in hac ipsā admonitione apud Ammianum, lib. XVI. Nam pueri ministri cūm lumina mensæ inferrent, soliti similia dicere. Ita enim suppleam legamque defecta hæc verba:

Malignitate simili quidem Agens in rebus in Hispaniā, ad cenam itidem inuitatus, cūm inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu, Vincamus perun lem ne*

** At qui dicens restituisse Ammianum, hæc omnia infidè omittit.*

interpretatum, atrociter deleuit nobilem domum. Lego, Viuamus, pereundum est. addiditque Ammianus calumniatorem aliquem sic interpretatum esse, solemne verbum, tanquam machinaretur

Dominus ille aliquid magnum, & cum exitij sui metu coniunctum. aut, tanquam id detorsisset in sæuitiam Imperatoris, sub quo omnibus pereundum esset. Hoc ecphonema etiam in veteri inscriptione sepulchrali,

A M I C I.

D V M. V I V I M V S.

V I V A M V S.

Et sententia non semel obuia in poetis. Quid autem dices, si ipsum cranium mortui inferre in mensam soliti, huic rei?

Cranium in mensā.

H

Epi-

Epigramma Græcum disertè:

Ἡ πτωχῶν χαλίσσα πανοπλὴν, ἀρβύλα γινῶ
 Αὐτῇ, καὶ δευσερῶν ἐν πετάλων σέφανος,
 Καὶ τὸ φθιμένοιο πορᾶσιον ἱερὸν ὄσειν,
 Ἐγχεῖν ἀλκὴν ψυχῆς φρεὶν ἀκρότατον.
 Πῆν, λέγει τὸ γλύμμα, ἢ ἔστι, ἢ πείλειο
 Ἀνδρα. τοῖσ' τοῖς γινώμεθ' ἐξαπίνης.

Sed & in Trimalcionis conuiuio apud Petronium : *Potantibus
 & accuratissimè lautitias nobis mirantibus, laruam argenteam adiu-
 lit nobis seruus, sic aptam, Vt articuli eius vertebraeque locatae in om-
 nem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel iterumque ab-
 iecisset, & catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalcio ad-
 iecit, Heu heu nos miseros : quàm totus homuncio nil est.*

Sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.

Ergo viuamus, dum licet esse benè.

Quod ab Ægyptio quidem ritu videtur, qui σκελετὸν ipsum
 mortui inferre conuiuio soliti, cum monitione, Ita breui om-
 nes futuros. Plutarchus auctor in Conuiuio. Hic Lernutius:
 Morem asperum, inquit, & non longè à Scythiis, quibus etiam
 potus in cranio mortuorum. Quin & hodie, vt audio, apud
 quosdam noui orbis Indos. Tamen inuitatio illa in specie bar-
 bara: re, optima. Quid enim homulli sumus? aut quamdiu hæc
 vita! Ite mortales, & magnis cogitationibus animum implete:
 cras morituri. Et in calore illo simul effudit hos Anapæstos:

Miserum, miserum, mortale genus,

Cui vix orto fatum aboriri est:

Heu quàm fallaci iactaris

Turbine vitæ!

Ille superbi limina regis

Ambit, & alter populi fascēs.

Alter nullo fine parandi

Aurum congerit, & congesto

Panper in auro est.

Ab nescitis viuere, nec mori.

Moneo, moneo, ponite curas:

Cursu precipiti ruit ætas.

Ludite,

*Vana spes
 vita.*

*Ludite, vivite, dum brevia sinunt
Pensa sororum.*

Cum fine versuum omnes surgebant. Duzam ego laciniâ tenui, Atque audin? inquam, iam opus vivere. Imò Bitere, ait, vt Comici nostri loquebantur. Tempus nos admonet; certè somnus. Non etiam mittis? Polypus mihi videre: ita quidquid tetigeris, tenes. Mittam in hanc legem, inquam, vti cras iterum apud me sitis. Imò apud me, ait Lernutius. Sit enim hæc per dies hos festos quædam, vt antiqui dicebant, Mutitatio. Mirantibus nouitatem verbi, Ita dico, inquit, Mutitatio. Agellius: *Mutitatio priscorum.* Legitur in Atteij Capitonis Coniectaneis Senatus decretum vetus, in quo iubentur principes ciuitatis, qui ludis Megalensibus mutitarent, id est mutua inter se conuiuia agitarent, iurare apud Cos. &c. Vbi lego fide codicum, *mutua inter se dominia agitarent.* Dominus antiquis, Præbitor: & Dominia, præbitiones hilariores. Lucillius: *Primum dominia atque sodalitia omnia tolluntur.* Cicero Frumentariâ in Verrem: *Huius argento dominia vestra, huius signis forum comitiumque ornari.* Mutilus hic Tullij locus apud Nonium in *Et Nonius.* Dominus: Cicero Frumentaria: *Adria argento dominos vestrae:* facilis ex Cicerone correctus. Ad hæc alternantia conuiuia Virgilius respexit,

Mutuaque inter se leti conuiuia curant.

Etiam Pindarus Ode I. de Tantalo, qui, ἀμολαῖα θεῶν δεινὰ παρέρχεται: id est, *alternantia conuiuia diis præbet.* Occupauit respondere Duza, Ergo apud te Lernuti in prandio cras erimus. Nam hic Lipsius petit tanquam Cæsaris candidatus. Etiam irrides? inquam. Atenim Berchemium vocauit. Igitur & is apud nos erit, ait Lernutius. Tu abi, & cum nos benè curasti, valetudinem tuam cura. Et cum dicto facta discessio, vel vt ego appellabam, fuga.

I. L I P S I
S A T V R N A L I V M
S E R M O N V M
L I B E R I I.

C A P V T I.

Quid ante diei secundi conuiuium. cum Victore dissertatio super Taciti loco, de inuentione argenti apud Germanos. crebra manuum lautio antiquis.

SECUNDVS dies erat, quo Lernutio constitueramus: venitque ad me ante conuiuij horam Victor. Iamne vales? inquit: Ab animo Victor, inquam: à corpore (vt Augustus loquebatur) betizo. Quid ergo mirum, inquit, à morbo tam propinquo? Sed animum quòd purgas; crede mihi, ab illo fonte hic languor. Studia animum, animus corpus fatigauit. Nec vultu aspernèrè. Est enim & animorum lassitudo quædam, non minor quàm corporum, sed occultior: quæ fugienda nobis, & scintilla illa diuini ignis non obruenda est. Sed cui rei in mensâ libri? quos peius odisse te volo, quàm fullo vlulam. Ne erres Victor, inquam: libris nihil nunc facio pericli. Tacitum alucinans modò in manus sumpseram, atque aliud agens. Ecce autem versabar & vexabar in loco isto, De Germanorum moribus. *Aurum & argentum propitij an irati dij negauerint, dubito. Nec tamen affirmauerim, nullam Germania venam argentum aurumve gignere. quis enim scrutatus est? possessione & usu hanc perinde adficiuntur. Negat ecce clarè inuentam in Germaniâ argenti venam, quæ sitamve. At contrâ Annali xi. Nec multo post Curtius Rufus eundem honorem adipiscitur, qui in agro Mattiacore cluserat specus quærendis venis argenti. Quæ inuentio argenti, quinquaginta, ante hunc libellum Taciti scriptum,*

*Taciti non
certe histo-
ria locus.*

*De argen-
to apud
Germanos
reperito.*

scriptum, annis. Non concilio prorsus. Libri veteres, *in agro* Tacitus
Machiaco. Igitur lego, *Maciaco*, vel, *Mazyaco*. Non enim apud <sup>forte em-
 datus.</sup> Germaniæ Mattiacos hæc Curtij fossio, vt arbitrantur: sed
 apud Macas vel Mazyas Africæ populos. cui ipsi prouinciæ
 hic Curtius præfectus. Plinius certè in Germaniâ venam ar-
 genti nullam, ambiguè æris commemorat: & multis sæculis
 post, inuentionem hanc adsignant medij temporis scriptores.
 Ditinarius libro I I. Chronicorum: *Temporibus Othonis aureum
 illuxit sæculum, apud nos inuentâ primùm venâ argenti*. Windi-
 chindus monachus (vixit ante annos DC.) lib. III. *Ergo qualiter
 Otho Romanos duobus præliis vicerit, terra Saxonia venas argenti
 aperuerit, imperiumque cum filio quàm magnificè dilatauerit, nostræ
 tenuitatis non est dicere*. Hæc taliaque, Victor, historica & oble-
 ctantia muginabar. Ne ista quidem fas, inquit. sed eamus. Sol
 iam duodecimam lineam tangit. In viâ eramus; ecce obuius
 nobis Duza. Bona scæua est, inquam. capio ex nomine tuo
 omen hodiernæ voluptatis. Sed quod herè oblitus, Hautenus
 noster quî valet? ille flos poëtarum? Nam certè hoc elogium
 illi debemus, Vnum esse inter Belgas, qui nostrâ linguâ viam
 viderit ad carmen. Ille quidem rectè, inquit: & te amat. Sed
 carminum eius famam scis quàm premant iudicia vulgi. Nemp-
 pe vulgi, inquam: sed dic illi à me, sodes: peruincet hanc no-
 uitatis inuidiam: & vt arbores quædam, sic fama eius æternior
 erit, quò tardiùs crescet. Pulchrum est cum Manilio gloriari,
 — *nec in turbam, nec turbæ carmina scribo*. In his sermonibus
 peruentum ad Lernutij ædes. Tristior nobis visus. Itaque Duza
 ad illum,

Quis istic voltus, quæ caligans tristitas?

Parumne in tempore, aut parum grati aduenimus? Ille singu-
 los amplexus, Vos quidem opportuni & gratissimi, inquit. Pi-
 ghius dedit me in hunc tumorem, qui puerum iam nunc mi-
 sit, & renuntiari iussit: Negotium sibi natum esse. Id tu tristis?
 inquam ego. Ne veniat. an de illius vespere victuri sumus? &
 succidaneum ecce tibi hunc Berchemium do, qui in portâ. Si-
 mul intrauit Berchemius, & ad eum Lernutius, Tu certè fidem
 amas, & te fides. Nasiternam huc puer: lauare. Non ego, ait Vi-
 ctor: iam antè laui. Hem! ait Lernutius, adeò remotus à more

In uno con-
uiuio Ro-
mani se-
pius laua-
bant.

prisco? qui non ante mensam modò, sed in conuiuio meliore per singula fercula & missus lauabant. Ita apud Athenæum libro IIII. cap. I. in Carani Macedonis conuiuio iam medio leges: *ὡς ἂν δὲ ἐν τοῖς βρώσεσι, ἐπερὶ τὰ μεῖζον: & cum satis cibi sumpsissemus, manus lauimus.* Iterumque post aliud ferculum: *ὡς ἂν ἐπεὶ τὰς χεῖρας ἔτερον μεῖζον: id est, & manus loti coronas sumpsimus.* Apud Lampridium in Eligabalo: *Exhibuit aliquando & tale conuiuium, ut haberet viginti duo fercula ingentium epularum, & per singula fercula lauarent.* Idem in eodem Principe: *Parasitis in secundâ mensâ sæpè ceream canam, sæpè ligneam, sæpè eburneam exhibuit: cum tantum biberent per singula fercula, & manus quasi comedissent, lauarent.* Hoc quidem molestum more Romano, inquit Victor. Quomodo enim in lecto? & surgebantne? Minimè, inquit, sed auertebant à mensâ. Sidonius benè adsignificat, lib. I. cum apud Cæsarem epularetur: *Retrorsusque conuersus, tanquam manibus aquam postulare, tantumque remoratus quantum stibadij circulum celerantia ministeria percurrunt, cubitum thoro reddidi.* Fateor Lernuti, inquit, hoc me hodie doces.

Cuiusmodi
ea lotio.

CAPVT II.

In ipso conuiuio, de Carptorum munere & vario nomine. Item de Structoribus. Translatus cæptus sermo à Pighio ad Duзам.

Carptores
quit

IAM adfederamus; & illatæ sunt epulæ sanè lautæ, & quæ (vt Plauti iocus) cinerem non quærerent. Inter alia Capus, qui magnitudine suâ omnium oculos in se conuertit. Tamen ad nos Lernutius: Mi hospites, inquit, pauca præstinaui. Nam per hos dies, vt scitis, promiscuæ cænæ non solùm cande, sed vacuefaciunt annonam macelli. Itaque hic Capus prandij nostri fundus & fundamentum est. Tu Duza, diuide hunc spadonem, quod sine fraude legis Scantiniæ sit. Carptor hîc ego? inquit Duza. tibi hoc ius erat in domo tuâ. Mirantibus, vt videbatur, nobis insolentiam vocis: Duza, Carptores, inquit, antiquis dicti, qui cibum scindentes carpentesque præministrarent. Iuuenalis:

—— carptores, archimagiri.

Vbi

Vbi tamen, *fartores*, & *captore*s substituunt non boni arbitri <sup>Stabiliza
Iuuenalis
leito.</sup> veterum conuiuiorum. Proprium enim huic muneri Carpen-
di verbum. Apud Petronium Trimalcio, quasi per delicias,
identidem imperat, Carpe: & explicat conuiua veteranus, *Vi-
des illum qui obsonium carpit? Carpus vocatur. itaque quotiescumque
dicit, Carpe, eodem verbo & vocat & imperat.* Quod proinde est,
quasi tu Lernuti hunc puerum pocillatorem voces Fundum.
Scissores ijdem dicti. Petronius: *Processit statim scissor; & ad* ^{Scissores.}
*symphoniam ita gesticulatus lacerauit obsonium, ut putares Darium
hydraule cantante pugnare.* Qui locus satis indicat, cur eosdem
Cheironomontas Iuuenalis dixerit — *& cheironomonta vo-* <sup>Cheirono-
montes.</sup>
lanti Cultello — Itemque Sidonius lib. IIII. *Inter Apicios epu-
lones, & Byzantinos chironomontas.* Nescio an eos ipsos, Diribi- <sup>Diribito-
res.</sup>
tores dixerit Apuleius lib. II. *Diribitores plusculi splendide amici,*
fercula copiosa scitulè subministrata. an potius, qui fercula puero-
rum manibus allata commodè disponderent, & collocarent (ut
ille iocatur) velut sub signis. Vtraque certè notio in verbo veteri
Diribendi. Hos tamen postremos, verbo magis trito Structores ^{Structores.}
nominabant. Iuuenalis:

*Structorem interea, nequa indignatio desit,
Saltantem spectas.*

Petronius: *Proprium conuenientemque materiae structor imposuerat
cibum.* Athenæus lib. IIII. Ἰόβας ὁ βασιλεὺς τῶν αὐτῶν εἶναι φησὶ ἑταίρονό-
μον, καὶ τὸ ὑπὸ Ῥωμαίων καλεῖσθαι σερβίτορα. id est: *Juba rex eundem censet
Græcorum ἑταίρονόμον* (quasi dicas mēsx Curatorem) *cum eo quem
Romani Structorem dicunt.* In hoc verbo Senecam velim emen- <sup>Seneca e-
mendatus.</sup>
dari libro De vitâ beatâ, cap. XVII. *Quare ars est apud te, ministra-
re? nec temerè & ut libet collocatur argentum, sed peritè seruatur, &
est aliquis scindendi obsonij magister? rescribiq; peritè struitur.*
Tertullianus libello De cultu: *Structores capillaturæ*, paullo ali-
ter dixit. Desierat Duza, excepit Lernutius, De verbo optimè,
ô magister: rem vide. Et simul adinouit lancem. Duza capum
etiam atque etiam adspiciens, Heu gallum decumanum! in-
quit: & mirum ni istum submiserint Brugæ tuæ. Ita est, inquit:
sed tu Carpe carpe. Quàm pinguis autem! ait inter carpendum
Duza. viden', Lipsi, quis fructus cælibis vitæ? Fateor, inquam:
& cæli-

& cælibem quasi cælitē agnosco, nec in alio etymo Grammaticis credo magis. Sed ut epulæ tam lautæ condimentum aliquod habeant; placetne Lernuti in Arenam redeamus, spectatum Gladiatores? Placet maximè, inquit. Hæret enim adhuc animo meo hesternus Pighij sermo: cum delectabili recordatione veterum morum. Atque ut ij qui symphoniam audierunt, ferunt secum in auribus modulationem illam & dulcedinem cantus: sic ego in animo narrationem Pighianam. Sed quis absente illo nunc Editor? Quis, nisi tu dominus? inquam. Ita enim ius, mos, ut qui mensam, præbeat & ludos. Ain' tu? inquit. At per meam editionem, ætatem estote sine ludis. Et pugnem ipse potius, quàm ut edam. Cur non autem noster Duza? — *ὡς αὖτε μὲ πολλὸν ἀμείνων*. Conuersi taciti omnes ad Duzam sumus, quasi rogantes. At ille, Amici, inquit, unde mihi ea vis? ab ingenio tantum, an à memoriâ possim? Denique cœpit herè Pighius, & vniuersum hoc argumentum disposuit & intra sese formauit. Eam partitionem ordinemque quâ diuinatione adsequar? Illud modò fiet, ut ego ipse qui ludos paro, vobis sim ludus. Inò omnes nos in partem iuuabimus, ait Berchemius: spondeo. Et ego respondeo, inquam: aude modò. Æstuo, ait Duza,

— *velut minuta magno*

Deprensa nauis in mari, vesante vento.

Hinc preces vestræ sunt: illinc molimentum rei & difficultas. Tamen quoniam iubetis (nam mihi amicorum preces, iussa) aggrediar, & quod in hac re appositè dicitur,* Gladiator in arenâ consilium capiam.

*Prouerbiū
apud Senecam
epist.
xxi.

CAPVT III.

Propositio dicendorum. primoque de conditione gladiatorum, quosdam seruos esse aut quasi seruos: quosdam initio liberos, inò nobiles. Equites Senatoresque passim arenâ se polluisse. quod aliis Principibus permissum, aliis vetitum.

COMPOSUIT se Duza ad dicendum: nos ad audiendum. Et meditatione aliquâ interpositâ, sic inquit: Quattuor, ut meminisse potui, limitibus terminatus à Pighio hic sermo: Origine,

Origine, Loco, Hominibus, Modo. Priores duo benè & legitime ab eo destituti sunt : terrium nunc collocabo, & de Hominibus duo dicam. Quæ conditio gladiatorum fuerit : & Quæ eorum genera, quodque discrimen. Ad conditionem quod attinet : è seruis plerumque comperior fuisse, aut captiuis. Serui aut vendebantur in ludum, aut damnabantur. De venditione *E seruis.* Tertullianus : *Olim captiuos, vel malo ingenio seruos emercati.* Et Suetonius Vitellio : *Asiaticum ob nimiam contumaciam & ferocitatem grauatus, circumforaneo lanistæ vendidit, dilatumque ad finem muneris repente surripuit.* Adeoque id increbuit, & ob leuem sæpè causam : vt Hadrianus Imp. *Lenoni & lanistæ seruum vel ancillam vendi vetuerit, causâ non præstitâ,* ait Spartianus. De damnatione, passim historiæ & legum libri, vbi damnati ad * gladium, leguntur, vel ad gladij ludum. Sic enim etiam loquebantur. Capitolinus in Macrino : *Seruos qui à dominis fugissent reperi- tos, ad gladij ludû deputabat.* Eos conquiri moris etiâ in prouincijs fuit, ex Tacito, qui lib. iiii. Annal. in Galliâ nominat, *E seruitijs gladiaturæ destinatos.* De Captiuis etiam, nō ignotum. Aut enim vēditi illi ipsi lanistis, aut ab Impp. postquam in triumpho ducti, dati in ludum. In vitâ Probi : *Edita gladiatorum paria trecenta,* Blemijs plerisque pugnantibus, qui per triumphum erant ducti, plerisque Germanis & Sarmatis. Vopiscus de triumpho Aureliani : *Per ordinem ducta gladiatorû paria octingenta, præter captiuos gentium barbararum.* Sæpè & sine triumpho. In vitâ Claudij : *Claudius omnes qui rebelles animos extulerât, capit, atq; in vincula Romam etiam mittit ludo publico deputatos.* Ad captiuos pertinere Tertulliani querelam puto : *Certè quidem & innocentes gladiatores in ludum veniunt, vt voluptatis publicæ hostiæ fiant.* Serui ergo captiuique primò ad hoc munus. Sed paullatim etiâ liberi & ingenui, nulla quidem aliunde vi, sed pretio inducti vel malâ libidine pugnandi. Vtrūque genus coniunxit Liuius lib. xxviii. *Gladiatorium spectaculum fuit, non ex eo genere hominum ex quo lanistis comparare mos est, seruorum dilectu ac * liberorum qui venalem sanguinem habent : gratuita omnis pugnantium opera fuit.* At de liberis, Labienus apud Senecam patrem lib. x. Controuerf. *Curatis quis ex solitudine infantes auferat, perituros nisi auferantur : non curatis quòd iuuenum miserrum simplicitatem circumueniunt, & speciosissimum quemque maxi-*

*Qua dicta
du Dux.*

E seruis.

E dānatis.

** Discrimē*

tamen ali-

quod Vlpia-

nus facit

inter Dam-

nati ad lu-

dum & ad

gladium.

Cuius ver-

ba infra

cap. xxi.

E captiuis.

Etiā è li-

beris.

Qui pretio

se vende-

bant.

** Malè*

vulgò li-

bertorum.

mè idoneum castris, in ludum coniiciunt. Tertullianus ad Martyres: Quot otiosos adfectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipsas adfectatione descendunt, & de morsibus & cicatricibus formosiores sibi videntur. Lactantius lib. v. cap. ix. Et quod est sceleratius, ut sint religionis antistites, qui nec vitæ quidem suæ parcant, sed extinguendas publicè animas vendant. Manilius lib. iiii.

Nunc caput in mortem vendunt, & funus arena:

Atque hostem sibi quisque parat, cum bella quiescunt.

Sapè & mo-
biles, &
comosâ.

Et verò paullatim, non desidentibus sed corruentibus moribus, eò ventum, ut primæ nobilitatis viri operas arenæ locarent: quidam desperatione & bonis exuti, alij principibus gratificantes. Seneca epistolâ centesimâ: Aspice illos iuvenes, quos ex nobilissimis domibus in arenam luxuria cõiecit. Idem epist. lxxxviii. eleganter: O quàm vellem Catoni nunc occurrere aliquem ex his trof-
sulis in viâ diuitibus, cursores & Numidas, & multum ante se pulueris agentem. Hic sine dubio cultior comitatorque quàm M. Cato videretur: hic, qui inter illos apparatus delicatus cum maximè dubitat, vtrum se ad gladium locet an ad cultrum. Ludit suauiter in homines inopes sui æris, diuites alieni: qui re cum spe consumptâ, ad extremum deliberant Gladiatores fiant an Venatores. Id enim valet, Ad cultrum. Putavi aliquando, ad pulpitum, blandiente coniecturâ, sed vanâ. Nam culter propriè venatorum. Suetonius Augusto: Lixa quidam cultro venatorio cinctus. Martialis ad lemma Culter venatorius:

Seneca ex-
plicat.

Culter ve-
natorum.

Si defecta gemes grandi venabula rostro,

Hic brevis in grandem cominus ibit aprum.

Sed ad dictum morem Iuuenalis de nobilibus sui æui:

— quanti sua funera vendant

Quid refert? vendunt nullo cogente Nerone.

Nec dubitant Celsi pratoris vendere ludis.

Equites &
Senatores
ad gladiū.

Quin vulgò iam sub Principibus equites polluti arenâ & Senatores. Origo prima rei à C. Cæsare, opinor: cuius munere in foro, depugnavit Furius Leptinus stirpe pratoriâ, & A. Calenus Senator quondam actorque caussarum, ait Suetonius in Iulio capite xxxix. Dio hoc amplius, permisisse cum equitibus Romanis vti pugnarent, lib. xliii. Eoque temeritas hæc, siue infania fuit,

Permisit
Iulius Cæ-
sar.

fuit, euasit, ut lege cauere Augustus debuerit μήτε βολούτην μορομα-
 χεῖν, μήτε δ' ἄλλον ραβδουχεῖν, nec Senatorem gladiatorem fieri, nec seruum li-
 ctorem. Equitibus tamen palam id permisit, non sine admira- *Vetuit Au-*
 tione meâ & Dionis lib. LVI. τοῖς ἰππεύουσιν (ὃ καὶ παρμαστειν ἄν τις) μο- *gustus in*
 νομαχεῖν ἐπέτρεψε. Neque enim, ut Calpurnius ait, conditione gladia- *senatore,*
 toriâ quidquam est humilior in vulgo. Sed denuò id vetitum Sena- *permisit in*
 tus consulto. Suetonius Augusti cap. XLIII. Ad scenicas & gla- *Equite.*
 diatorias operas etiam equitibus Romanis aliquando est usus: verum *Postea in-*
 priusquam Sc. interdiceretur. Et fraudem quæ huic legi fiebat re- *terdictum*
 pressit Tiberius, apud eundem Sueton. cap. xxxv. Ex iuventute *sub eodem.*
 utriusque ordinis (Senatorium cape & Equestrem) profligatissi-
 mus quisque, quò minus in operâ scenæ arenaq; edenda Senatus consul-
 to tenerentur, famosi iudicij notam spontè subibant. Eos omnes, ne quod
 refugium in tali fraude cuiquam esset, exilio affecit. Sed non ad Ti-
 berij seueritatem Principes secuti: qui solutè adeò permise- *Permiserunt*
 runt, ut Caligula vnâ commissione vigintisex equites dederit: *iterum alij*
 Nero exhibuerit ad ferrum quadringentos Senatores, sexcentosque *Principes.*
 equites Romanos, & quosdam fortune atque existimationis integræ
 ex iisdem ordinibus, cōfectoresque ferarum & varia arenæ ministeria.
 Interpellauit hîc Berchemius, Ais quadringentos Senatores?
 sexcentos equites? Extra fidem ea adseueratio est, mi Duza.
 At fidus huic rei scriptor Tranquillus, inquit Duza. cap. XII. *Præter fidem*
 Fateor, ait Berchemius: nescio an fidus exscriptor. Nume- *in Tran-*
 ri nimium faciles corruptu. & vereor ut Suetonius scripse- *quillo nu-*
 rit, quadragenos Senatores. Vniuersus ordo patrum lege Augusti *merus.*
 intra sexcentos: & tam matula ego, ut credam pugnas- *Is muta-*
 se ex ijs infamem hanc pugnam quadringentos? Sed & equites in par- *tus.*
 te libero eius culpæ, scriboque, sexagenos. numero satis etiam
 liberali, quoniam Dio sub eodem Nerone pugnas- dumtaxat
 scribit, vnis ludis, triginta. ἰππεῖς, inquit, ἐν τῷ τέλει τετρακοντὰ ἐμο-
 νομάχουσιν. Ego ad Berchemium, Fauco correctioni tuæ, in-
 quam. nec magis è Suetonio maculam illam eluis, quàm è no-
 mine Romano. Sed & reliqua Tranquilli sic potius legerim: *Ita enim cor-*
 Fortune atque existimationis integræ. Ex iisdem ordinibus cōfecto- *rectus idē.*
 res quoque ferarum. fulta expletaque sententia, quæ pendens ali-
 ter & hiulca esset. Duza iterum: Iam viri estis, inquit, laudo.
 Antea silentium vestrum perpes, & non ex sponso: nunc cum
 I 2 iuuatis,

iuuatis, pascor opere. Igitur pergo. Vitellius quamquam ipse infamis, infamiam hanc genere quodam sustulit, *cauit que seuerè ne equites Romani ludo aut arenâ polluerentur. Priores id Principes pecuniâ & sæpius vi perpulerant: ac pleraq; municipia & colonie amulabantur corruptissimum quemque adolescentium pretio illicere*, ait Tacitus lib. II. Historiarum.

CAPVT IIII.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. donec id vetitum à Seuero.

MIRABAMVR omnes proteruiam illam Romanæ iuventutis, quæ tam prodiga sanguinis sui pariter & honoris. Sed Duza insurgens, & gestu ipso nouum aliquid dicturus, Viros habetis, inquit; vultis etiam Amazonas? Ænigmata loqueris, ait Victor: vnde ex Romæ? Dico feminas Romanas, inquit Duza. Victor caput mouens, Lamiæ turres dicis, inquit, & pectines Solis. Duza, Ego seriò loquor, inquit: & iam producam. Hic ego, Apage Duza, inquam. ain' tu feminas pugnas- se Romæ? Pugnas se, ait. Fortasse pygiacam pugnam, inquam ridens. Imò illam gladiatoriam veram, inquit. Vel Tacitum tuum audi, lib. xv. *Feminarum Senatorumque illustrium plures per arenam sædatis sunt.* cum quo in eadem narratione consentit Dio, in rebus Neronis. Suetonius Domitiano: *Venationes gladiatoresque & noctibus ad lychnuchos dedit: nec virorum modo pugnas, sed & feminarum.* Deque hisdem Domitiani ludis Statius in Siluis:

*Femina
etiam ad
gladium.*

** Malè
vulgo, lu-
rus,*

Hos inter fremitus nouosque lusus,
Stat sexus rudis insciusque ferri:
Et pugnas capit improbus viriles.
Credas ad Tanaim ferumque phasim
Thermodontiacas calere turmas.*

*Vetitum
id Senatus
decreto.*

Neu Principes modò censete hanc insaniam insanijsse: ecce apud Athenæum priuatus quidam testamento cauet, *γυναικας ἐν ἀγῶνι ἀτάκτως πολεμεῖν*, id est, *pulcherrimas mulieres gladiatoriam pugnam edere.* Hoc adeò verum est vt, Seuero Principe, vetan- dum

dum Senatusconsulto fuerit, *μηκέτι μηδεμίαν γυναῖκα μονομαχεῖν, non
ultrà feminam ullam ad gladium depugnare.* Et quid dicitis? iám-
ne mihi fides? Fides, ait Victor. Sed ô vates Euripides! mâ-
nibus tuis benè sit, cum poëtâ Aquinate. Lernutius ridens,
Quid culpas? ait. nónne hæc nuda & * Lacæna simplici-
tas? Oculis meis spectaculum talè sit, & Dianis illis Actæon <sup>* Nam ea
in gymnasia
sua nuda.</sup>
ego.

Duza suscipiens, Ridemúsne etiam? inquit. Aio non solùm
feminas venisse in has pugnas, sed pumilos & nanos, impro-
bo quodam studio novitatis. Xiphilinus in Domitiano: Πολ-
λάκις δὲ τὰς ἀγωνίας νύκτωρ ἐποίησεν, καὶ ἔστιν ὅτι καὶ νάνους, καὶ γυναῖκας συνέβαλ-
λε: Pugnas etiam noctu sæpè exhibuit: & interdum nanos ac feminas
inter se commisit. Ita enim rectè emendavit vir eruditus Theo-
dorus Marcilius, cùm νόνας legeretur. Papinius de iisdem Do-
mitiani ludis:

*His audax subit ordo pumilorum,
Quos natura brevis statu peractò
Nodosum semel in globum ligavit.
Edunt vulnera, conseruntque dextras,
Et mortem sibi quâ manu minentur
Ridet Mars pater & cruenta Virtus,
Cassuræque vagis grues rapinis.*

CAPUT V.

Liberos homines qui in Arenam veniebant, propriè Auctoratos dictos. pretium mercesque eorum Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. item solemne gladiatorum iuramentum.

SED vt vestigia mea relegam, ex ijs quæ dixi videtis, duplex genus fuisse inter gladiatores, Coactos & Voluntarios. Coacti, serui, damnati, captiui: Voluntarij, liberi, qui que pretio se addicebant. Hi postremi, propriè Auctorati dicti. Vetus Horatij interpres: *Auctorati vocantur, qui se vendunt ludo. Auctoratio enim dicitur venditio gladiatorum.* Glossæ priscæ: *Auctoratus*, ἀνταρπέτως εἰς δῶλον ἑαυτὸν βάλων, καὶ μονάμαχος. Inde Auctorandi verbum, notione pari. Quintilianus: *Quidam vt patrem sepeliret, auctorauit se.* Asinius Pollio ad Ciceronem: *Fadium quendam, quia cum depressus in ludum bis gratis depugnasset, auctorari nolebat, vinum combussit.* Plinius lib. XIIII. *Vinea in tantum sublimes, vt vindemiator auctoratus rogum & tumulum excipiat.* Ab eodem & Auctoramentum pretium ipsum gladiatoris, & merces. Paterculus: *In eâ iugulati ciuis publicè constitueretur auctoramentum.* Seneca: *Quocumque se verterit, pretium aliquod præsens occupationis suæ inueniet. nullum sine auctoramento malum est.* Cicero: *Merces ipsa in mercenarijs, auctoramentum est seruitutis.* Seneca: *Hominem vènalis animæ crebris incitabat auctoramentis.* Gladiatorium Liuius appellauit lib. XLIIII. *Deinde in custodiam C. Cassii tribuno mil. traditus, vix gladiatorio accepto ab rege, rex vt in eam fortunam recideret. nisi inibi legendum, vix gladiatorio auctoramento, ab rege rex vt in eam f. r.* Nam vulgata non mihi certa. Sed hæc Auctoratio non simplex. Quia enim liberi, iuramento solemniter interposito fiebat, quod vinculum seruitutis. iurabatque nouitius gladiator, se omnia passurum ausurumque, quæ legitimus gladiatore ius mos esset. Formula adeò ipsa iuramenti in Petronij Arbitri fragmentis: *In verba Eumolpi, inquit, sacramentum iurauimus, vri, vinciri, verberari, ferroque necari: & quidquid aliud Eumolpus iussisset, tanquam legitimi gladiatores domino, corpora animosque religiosissimè addicimus.* Horat.

*Quid refert, vri, virgis ferroque necari
Auctoratus eas? an turpi clausus in arcâ?*

Seneca

Duo genera vniuersè gladiatorum.

Auctorati.

Auctorare.

Auctoramentum.

Iuramentum in auctoratione.

Eius forma.

Seneca epistola xxxvii. Eadem honestissimi huius & illius turpissimi auctoramenti verba sunt, vri, vinciri, ferroq; necari. Ab illis qui manus arenae locant, & edunt ac bibunt quæ per sanguinẽ reddant, cauetur vt ista vel inuiti patiantur: à te vt volens libensque. Allusit Tibullus:

Vre meum potiùs flammâ caput, & pete ferro

Corpus, & intorto verberare terga seca.

*Ad tria
pertinuit.*

Sed in Senecæ loco Vinciri verbum suspectum habeo: & fortasse, Virgari. In tria enim iurabant, Vstionem, Verbera, Necem: quæ gladiatores patiebantur ex more. Necem, cum cecidissent, & ferrum iuberentur recipere: flammam & verbera, si quando timidiùs pugnarent, aut fugerent à ferro. Acron in Horatium: Gladiatores ita se vendunt, & cautiones faciunt, vri flammis, virgis secari, ferroque necari. Seneca epist. vii. exprimẽs sæuiantis populi voces: Occide, vre, verbera. Quare tam timidè incurrit in ferrum? quare parum audacter occidit? quare parum libenter moritur? Plagis aguntur in vulnera, & mutuos ictus nudis & obuijs pectoribus excipiunt. Vbi rideatis licet notam oræ appositam, Plagis, id est retibus. Imò verberibus, ô stupor; & tu ijs dignus. Quinctiliani verba huic rei in Gladiatore: Fremebant vbique omnia apparatu mortis. Hic ferrum acuebat, ille accendebat ignibus laminas: huic virga, inde flagella adferebantur. Item Tertulliani: imò qui propter homicide pœnam ad spectaculum veniat, idem gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat inuitum. Hac fini Lorarij fuerunt, vt obseruo, siue Mastigophori in Arenâ & in Scenâ. Xiphilinus in Nerone: Καίτοι πῶς ἂν τις ἀκούσαι μὴ ὅτι ἐν ὑπομείνειεν, αὐτοκράτορα Αὐγύστου τὰς ἀγωνοδίας τὰς τε μαστιγοφόρας φοβερόν, καὶ χεῖματα αὐτοῖς κρύφα ἀναλίσκοντα μὴ κἔλεγχθεις μαστιγῶν. Quis verò audire nedum videre posset, Imp. Augustumque præfectos ludorum & Lorarios timentem? iis que clàm pecuniam subministrantem, ne reprehensus vapularet? Arcadius Iurisc. l. xviii. De muneribus. Mastigophori quoq; qui agonotheas in certaminibus comitantur, & scribæ magistratus, personali munere seruiunt. Mentio eorum & Thucydidi libro quarto, & Polluci lib. iii. Apud Eusebium lib. v. Eccles. historia: in epist. Vienneisium & Lugdunensium, de martyribus qui ad bestias dari: Ὅτι περὶ ἐν πάλλιν τὰς διεξόδους τῶν μαστιγῶν τοὺς ἐκείσε εἰδομένους: id est, Sustinuerunt iterum reciprocatationes flagellorum, ibi visitatas.

*Mastigo-
phori.*

CAPVT VI.

Factâ fine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum insertæ. De orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potiùs, in potu. De nuntiis litterisq̃ue per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

MISSVS secundus inferebatur; & Duza, dum mensæ com-
mutantur, cibi collocantur, paullisper interquieuit. Ler-
nutiumq; adspectans, Dic sodes, domine, inquit: apud Orientis
populos natus es tu? Quid iam? inquit Lernutius. Quia enim
caninum hoc prædium est, ait Duza. mihi certè, qui vinum non
attigi. Nescio quis autem scriptor apud Suidam notat, ita rece- *Orientales*
ptum fuisse populis ad Ortum, nemo vt vinum infunderet nec *non bibere*
biberet quisquam inter cibum. Verba eius: Ὁ νοχόει εἰς εἰς, εἰς δὲ νομί- *soliti ad*
ζε) ὡς δὲ τοῖς Εἰσ τοῖς βαρβάρους ἐμπίνων δεσπνοῦντας: id est, *mensam.*
Nemo vinū in-
fundebat, nec moris est apud Orientales barbaros bibere cœnantes. Co-
lorem non tenuit Lernutius; & ministrū respiciens, Scelus pue-
ri, inquit; cassus oculis manibusq; es tu? Monitum hoc à me
oportuit? Tamen Duza, ne nescias, nouæ imò veteris Italię pla-
citus mihi mos, Sitis? posce. Ita hîc viuitur. Sed de columbis istis
gustas? Pone Victor, ad Duzam. Duza toto vultu renuit. Non
ego, inquit, non ego. Quid ita? inquit Lernutius. fortasse te co-
lumbis non amicum? Amicissimus sum, ait Duza. Quia' igitur
Syrus es? inquit. Minimè, ait. tamen & nobis Batauis hæ co-
lumbæ sacræ. Iure. vitam & hunc spiritum debemus illis. Eæ
nobis obsessis arcanorum apud socios interpretes; eæ litterarum
fidæ administræ; eæ rebus iam deploratis, & tantum non fune-
re nostro conclamato, solæ indices auxiliij salutaris. Audita no-
bis hæc miracula, ait Victor. & tuum tunc robur: sed miracula
apud vulgus. Nam nos exemplum esse scimus ab D. Bruto, ob-
sidione Mutinensi. Nam, vt tu disertè scripsisti,

*Quid vigil obsidio, quid arces,
Aut valla profunt, per spatia inuij
Eunte celi nuntio?*

Inò Victor, inquit Berchemius, in re ludicrâ inq; his ipsis Spe- *Columba*
ctaculis, de quibus cùm maximè agimus, vsus olim similis co- *ad litteras*
ferendas, in
spectaculis.

Varroni a-
liqua lux.

lumarum. Nam patres familias qui in Theatrum aut Circum
ibant, vnde non pro arbitrio reditus, columbas secum sinu fe-
rebant; easque emittebant cum tabellis, nuntias domum quid
vellent. Varro de Re rusticâ: *Columbas redire solere ad locum li-
cet animaduvertere, quod multi in theatro è sinu missas faciunt, atq; ad
locum redeunt: quæ nisi reuenterentur, non emitterentur.* Atq. à thea-
tro, credo, illud Brutinæ militiæ exemplum. Plinius factitatum
idem in hirundinibus obseruat lib. x. *Cacina, inquit, Volaterra-
nus equestris ordinis, quadrigarum dominus, comprehensas hirundines
in urbem secum auferens, victoriæ nuntias amicis mittebat, in eundem
nidum remeantes illito victoriæ* colore.* Dum fabulamur, Pighius
ecce intrat. Gratulatione & salute à nobis excipitur; non à Ler-
nutio, qui adductâ fronte, Homo infide, inquit, quid de te me-
rui, vt diem tam festum absentiam tuâ redderes nobis infestum?
Hoc herè pollicitus? Per fidem Lernuti, inquit Pighius, ignosce.
Nescio quod purgantium hodie egrediens calcaui: ita nota-
biliter toto die infelix, & non mei iuris. Et simul nescio quid in
aurem Lernutio insusurrauit: iterumque altiore voce, In Cato-
num posthac malo, inquit: quàm denuò ad hos Catones. Du-
za ad illum, Non tu gratus Lernutio? mihi certè. Non ille co-
lumarum liberatricium nuper iocundior aspectus; quàm nunc
tuus. Ecce enim suppositiciū tibi me fecerant boni isti Edito-
res: at nunc scilicet per te soluor. Soluam ego te? ait Lernutius.
Agite mastigophori, flagella & ignem. Quid ijs factururus? in-
quam ego. Vt hunc, ait, nouum auctoratum compellam ad
coeptam pugnam. Hem! inquit Duza. ab igne mihi cautio est,
Thetidis marinæ filio. Pareo, magister, potius.

* Factionis
scilicet eius
quæ vice-
rat: puta
Veneta, Pra-
sina, &c.

CAPVT VII.

*Reditio ad gladiatores. De generibus eorum & discrimine. De Secu-
toribus primò; causâ nominis: ratione pugnandi, & armis.*

Variâ gene-
ra gladia-
torum.

PIGHIO locus sedendi apud me fuit. At Duza iterum sic or-
sus est. Quod primum ergo in Hominibus proposui, id di-
xi: Genera sequuntur & discrimen. Nec enim gladiatorum vnum
nomen aut vna classis: sed ab armis, à locis, à tempore, alijsque
caussis diuersi. Ea omnia operæ mihi est, vt accuratè persequar:
quia nec vulgo nota, & litteratorum nostrorum in his sæpè error.
In

In primâ classe, qui armis & ratione pugne diuersi, colloco istos,

SECUTORES

RETIARIOS

THRECES

MYRMILLONES

HOPLOMACHOS

SAMNITES

ESSEDARIOS

ANDABATAS

DIMACHAEROS

LAQUEARIOS

Ordinar à Secutore. is ab insequendo Retiarium dictus, ait Isidorus. Et verum est. nam secutor propriè ad secla, comes, ἀπόλαβι. Itaque extra rem gladiatoriam lego Secutorem Tribuni, Secutorem Cæsaris, muneris operæq; nomen. Neapoli in marimore:

*Secutores
qui?*

*Secut. v. in
militiâ, ut
videtur ex
lapidibus.*

TAVRO. SECUTO

RI. CAESARIS

Romæ ad columnam Antonini:

M. ANTONI. M. F. FAB. PHOEBI

MIL. COH. XIV. VRB. D. PERENNI

STIPENDIOR. IIII. SECUTOR. TRIBUNI

Et alibi:

M. SIL. ROMVLIANVS

MIL. COH. VII. PR. T. VICTORIS

SECUTOR. TRIB.

Et fortean sic dicti milites, qui ex instituto prisco Tribunos comitabantur, velut loco apparitorum: de quo Lampridius in Alexandro. Sic & Paulinus Nolanus in epistolâ ad militem: *In militiâ seculari socius & secutor contubernij tui fuit.* Ab hac eadem notione Mars cognomento Secutor apud Milesiarum scriptorem lib. VII. *Grandem hircum, annosum, & horricomem Marti secutori comitique immolant.* quod cognomen ei aptum, cum secundus obsequensque. Ideo rectè Comitem adiecit Apuleius, velut interpretamentum. Nec abiit ab hac proprietate idem scriptor lib. IIII. *Non diu, inquit, cruciatus vitam euasit: quem prioris exemplo sepulture traditum, bonum secutorem Lamacho dedimus.* id est, qui Lamachum sequeretur comitareturq; ad Orci domum.

*Martis id
cognomen.*

*Apuleius
interpre-
tatur.*

Secutuleia.

In Petronio etiam lego Secutuleiam mulierem: *Et pro pudor, inquit, tanquam mulier secutuleia vnus noctis tactu omnia vendidit.* si recta lectio est, ab hoc eodem etymo, quæ virum appetat & fectetur ipsa. Quamquæ & respectus ibi fortè aliquis ad rem gladiatoriam: quia fugitiui illi, quos inducit Arbitr, olim in Arenâ. At Secutorum, inter certa gladiatorum nomina, mentio multa. Cicero ad Atticū lib. VII. *Gladiatores Cesaris qui Capuæ sunt, sanè commodè Pompeius distribuit, binos singulis patribus familiarum.*

Numerus in Cicerone vitiosus.

Secutorum in ludo ∞. ∞. fuerunt. id est, duo millia. Ita inibi malo, quàm ΙΟΟ. cum Manutio & alijs, numerum exorbitantem. Quis enim crediderit quinque millia gladiatorum Capuæ fuisse, & quidem Secutorianæ, id est vnus armaturæ: Iuuenalis:

— cum Graccho iussus pugnare secutor.

Coniectura in Lampridio.

Lapis Veronæ: A E D O N I. SECVTORI PVGN. VIII. Dio in Commodō, Εἰρητο τῇ ὀπλίσει τῇ τ Σεκτόρεσι καλεμέναι: *vsus est armaturâ eorum qui Secutores dicuntur.* Lampridius in eius vitâ: *Apellatus est inter cetera triumphalia nomina etiam sexcenties vices, Paulus primus secutorum.* Vbi optem scribere, *Palus primus.* Certè enim nomen est vilis alicuius gladiatoris, non cognomen Æmiliæ gentis. Ille autem sic dictus fuerit, quia immobilis inuictusque aduersum oppugnantes, velut palus, ad quem milites exercebantur. Suadet hanc scripturam etiam Dio: Εἰρητο τῇ ὀπλίσει τῇ τ Σεκτόρεσι καλεμέναι, si diductim tamen legas corrigasque, τῷ ὀπλίσει τῇ τ Σεκτόρεσι καλεμέναι. Nam nomen proprium fuisse non dubium, ex ritu quo solent victores appellari nomine alicuius celebris gladiatoris. Lampridius: *Nomina gladiatorum recepit eo gaudio, quasi acciperet triumphalia.* Arma Secutoris describit Isidorus, nescio an ex fide: *Secutor est ab insequendo retiarium dictus. Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam, quæ aduersarij iaculum impediret, vt antequam ille feriret rete, iste superaret.* Hæc armatura sacra erat Vulcano. Ignis enim semper insequitur. ideoque cum Retiario componebatur, quia ignis & aqua semper inter se inimica sunt. De massâ quidem plumbeâ nihil mihi lectum.

*Secutorum arma.**Gladius.*

& gladium illi tribuit Prudentius:

Altius impresso dum palpitat ense secutor.

Clypeus.

Clypeum adiungit Dio, de Commodō: ἡ μὲν ἀπὸ δα ἐν τῇ δεξιᾷ ἔχων. quem inserit eius dextræ, non quia id alij Secutores, sed quia

quia Commodus gloriabatur iactabatque esse scæua. Idem & Galeam: quæ communis gladiatoribus plerisque. Artemidorus lib. II. aliquid iuuat in ratione Secutorianâ pugnandi: *Siquis*, inquit, *cum Secutore compositus sibi videbitur*, *ὁμορφον μὲν λήξει γυναικα καὶ πλεσίαν, μεγάλη δὲ φρονέσσαν ὑπὲρ τῆς εἰσίας, καὶ δὲ τὸ καταφρονέσσαν* *τὴν αὖ δέος, καὶ πολλὰν κακῶν αἰτίαν ἐσομένην, αἰεὶ γὰρ διώκει*: id est, *pulchram quidem feminam sibi iunget & diuitem, sed magnū spirantem ob opes, ideoque & viri contemptricem, & multorum malorum auctorem. semper enim insequitur*. Secutores cum Myrmillonibus eodem esse scribit in Epistolas ad Atticum vir disertus. & vellem ratione aliquâ id docuisset, aut exemplo.

CAPVT VIII.

De Retiario. vnde petitum id genus. descriptio pugnae & armorum. & cum quo commissus.

RETIARIVM ritè subiungam. is enim plerumque commissus cum Secutore. Isidorus describit his verbis: *Retarius*, inquit, *qui contra alterum pugnantem occultè ferebat rete quod iaculum appellatur* (vellem scripsisset breuius & veriùs, *ferebat reteiaculum*) *vt aduersarium cuspide insistentem operiret, implicitumque viribus superaret. quæ armatura pugnabat Neptuno tridentis causâ.* Origo & exemplum eius armaturæ, non dubiè à Pittaco, qui inter sapientes. Ita enim ille ex prouocatione cum Phrynone pugnavit. Strabo lib. XIII. *τὸν δὲ ἐν μονομαχίᾳ προσηλασμενὸς τῶν Φρυγίων &*, *ἀλιδόπικλόν αἰαλαβῶν σκόδλιν συνέδραμε, καὶ τῶν μὲν ἀμφιβλήσρων ἀπέβαλε, τῇ ξιφίῳ δὲ καὶ τῶν ξιφιδίων ἐπειρε καὶ ἀνείλε*. id est: *Postea verò ad singularem pugnam à Phrynone prouocatus, cum piscatoriâ schemâ in eum pugnavit: & retiaculo quidem hominē circumuoluit, tridente verò & pugione impulit occiditque.* Similia Diogenes lib. I. præter quod *δίκτυον ὑπὸ τῆς ἀσπίδος λαβείως* habuisse eū scribit. At Retiario certè nostro non clypeus. Iuuenalis cum curâ eius arma descripsit, & velut ex professo; dum Gracchum quendam ex primâ nobilitate tangit, qui in arenâ retarius pugnavit, Satyrâ VII.

— & illud

*Dedecus urbis habe. nec myrmillonis in armis,
Nec clypeo Gracchum pugnantem, aut falce supinâ,
Damnat enim tales habitus, & damnat & odit.*

*Nec galeâ frontem abscondit. mouet ecce tridentem,
Postquàm vibratâ pendentia retia dextrâ
Nequiquam effudit : nudum ad spectacula vultum
Erigit, & totâ fugit agnoscendus arenâ.
Credamus tunica, de faucibus aurea cùm se
Porrigat, & longo iactetur spira galero.
Ergo ignominiam grauiorem percussit omni
Vulnere, cum Graccho iussus pugnare secutor.*

Iuuenalis explicatus: Retiario clypeus. & remouet à Secutoribus. Addit, aut falce supinâ. non ergo lica : & remouet à Threcibus. Deinde, Nec galeâ frontem abscondit. quia contentus solo galero, de quo etiam subiicit, & longo iactetur spira galero. Nudâ facie ergo Retiarij, soli ex gladiatoribus. Ad quam sententiam aptanda scuitia illa Claudij Tranquillo narrata, qui gladiatores etiam fortè prolapsos iugulari iubebat maximè retiarios, vt exspirantium faciem videret. cap. xxxiiii. Item hoc Iuuenalis, in loco: nudum ad spectacula vultum Erigit. Pergit, Postquam vibratâ pendentia retia dextrâ Nequiquam effudit, & oculis subiicit solene genus eius pugnae. Ita enim docti Retiarij factique, vt arte quâdam, collectum suspensumq; dextrâ manu rete in aduersarij caput iacerent: & si errassent, effusè fugerent donec fortè iterum rete collegissent. Ad hanc fugam illud, totâ fugit agnoscendus arenâ. & Artemidori interpretatio: Εἰ δὲ Πηταεῖω, λήψῃ γυναικα ἀπορον καὶ ἐξοπλιστῇ, καὶ φουράδα, ἴσῃσα τὰς βαλομένης πλησιάζουσαν: id est, Si cum Retiario, capiet uxorem pauper- tinam & lasciuissimam, & fugacem, & facilem volenti cuiq; iungi.

Tridens ei pro telo. Ait etiam Iuuenalis — mouet ecce tridentem. Tridens enim siue fuscina illi, pro gladio. Postremò — — credamus tunica. scilicet quia inermes retiarij, & in solâ tunicâ. Sic de eodem alibi idem: — tunicati fuscina Gracchi. Sueton. Calig. Retiarij tunicati quinque.

Et Spongia, tegmen. Tertullianus tamen Spongiam ijs adtribuit, pectori nimirum regimen. Poterit, inquit, de misericordiâ moueri defixus in morsus vsorum, & spongas retiariorum. Nec plura dixerim de armis. Inter- rum, & Pighius, Non tu plura? inquit Atqui etiam gladium illis fuisse firmare ex Valerio meo possum, à te negatum. Verba eius libro i. De somnijs: Cùm gladiatorium munus Syracusis edere- tur, inter quietem Aterius Rufus quidam retiarij se manu confodi vi- dit:

Iuuenalis explicatus: Retiario clypeus. & remouet à Secutoribus. Addit, aut falce supinâ. non ergo lica : & remouet à Threcibus. Deinde, Nec galeâ frontem abscondit. quia contentus solo galero, de quo etiam subiicit, & longo iactetur spira galero. Nudâ facie ergo Retiarij, soli ex gladiatoribus. Ad quam sententiam aptanda scuitia illa Claudij Tranquillo narrata, qui gladiatores etiam fortè prolapsos iugulari iubebat maximè retiarios, vt exspirantium faciem videret. cap. xxxiiii. Item hoc Iuuenalis, in loco: nudum ad spectacula vultum Erigit. Pergit, Postquam vibratâ pendentia retia dextrâ Nequiquam effudit, & oculis subiicit solene genus eius pugnae. Ita enim docti Retiarij factique, vt arte quâdam, collectum suspensumq; dextrâ manu rete in aduersarij caput iacerent: & si errassent, effusè fugerent donec fortè iterum rete collegissent. Ad hanc fugam illud, totâ fugit agnoscendus arenâ. & Artemidori interpretatio: Εἰ δὲ Πηταεῖω, λήψῃ γυναικα ἀπορον καὶ ἐξοπλιστῇ, καὶ φουράδα, ἴσῃσα τὰς βαλομένης πλησιάζουσαν: id est, Si cum Retiario, capiet uxorem pauper- tinam & lasciuissimam, & fugacem, & facilem volenti cuiq; iungi.

Rete effundebant.

Deinde fugiebant.

Tridens ei pro telo.

** Satyr. i. i.*

Et Spongia, tegmen.

An & gladium habuerint?

dit: idque postero die in spectaculo confessoribus narrauit. Incidit deinde ut proximo ab equite loco, retiarius cum myrmillone introduce-
retur. cuius cum faciem vidisset (nota & hinc vultum retiarii nu-
dam)* idem dixit ab illo retiario se trucidari putasse, pratinusque inde
discedere valuit. Illi sermone suo metu eius discusso, caussam exitij mis-
ero adtulerunt. Retiarius enim in eum locum compulso myrmillone &
abiecto, dum iacentem ferire conatur, traiectum gladio Aterium inter-
emit. Nonne disertè ait gladium? Duza excepit ambigens, Se-
mel id lectum, inquit. & quis scit an gladius non venerit in
locum tridentis? cuiusmodi menda plura sublata tibi Vale-
rius debet. Rem certè vide. quomodo gladius illi, si in fini-
strâ tridens, in dextrâ rete? Nisi fortè ad latus succinctus ille,
non ad pugnae usum sed cædis. id est, quo prostratum ab-
iectumque aduersarium iugularet. Quod eò magis illabitur,
quia Pittaco *ἔφιδιον* etiam tribuit Strabo. Victor hinc Duza, Se-
quitur vara vibiam, inquit. Post Pighium, etiam ego in te ibo.
Dixisti Retiarium cum Secutore compositum: ego aio cum
Myrmillone. Occupans Duza: Mane Victor, inquit, mane.
hoc iam agebam, ut expedirem. Dixi cum Secutore; & rem
dixi. Iuuenalis,

* Mallem
iisdem.

Dubitatio
in Valerij
scriptum.

Retiarius
cum secu-
tore com-
missus.

— cum Graccho iussus pugnare secutor.

At Gracchus retiarius. Suetonius Caligulâ: Retiarii tunicati
quinque numero gregatim dimicantes, sine certamine vllò totidem se-
cutoribus succubuerant. cum occidi iuberentur, unus resumptâ fusi-
nâ omnes victores interemit. Iuuat quod Lampridius scribit:
Commodum confecisse mille palmas retiariis victis vel occisis. Com-
modus autem inter Secutores. Nec negaui tamen de Myrmil-
lone. cuius compositionis exemplum in Valerij paullò antè
verbis, & in Festo, Retiario, inquit, aduersum Myrmillonem pu-
gnanti cantatur, Non te peto, piscem peto. Et Quinctiliano, apud
quem Pedonis iocus de myrmillone qui retiarium consequebatur,
Viuum, inquit, capere vult. Nec nouum ut vnus cum diuersis
componatur: sicut Myrmillo ipse etiam cum Threce. Finio de
Retiariis, si versus Prudentij addidero:

Velcū Myr-
millone.

*Speſtant aratam faciem quam crebra tridente
Impaeto quitiunt haſtilia, ſaucius & quam
Vulneribus patulis partem perſundat arena.*

Irem

Item inscriptionem veterem satis argutam, quæ Tergeste:

CONSTANCIVS. MV
NERARIVS. GLADIA
TORIBVS. SVIS. PROP
TER. FAVOREM. MV
NERIS. MVNVS. SEPV
LCHRVM. DEDIT. DE
CORATO. RAETIA
RIO. QVL PEREMIT. CA
ERVLEM. ET. PER
EMPTVS. DECIDIT. *AM
BOS. EXTINXIT. RV
DIS. VTROSQ. PROTE
GIT. ROGVS. DECORA
TVS. SECVTOR. PVG
NARVM. VIIII. VALE
RAE. VXORI. DOLO
RE. PRIVVM
RELIQVIT.

*Significat
viroſque
rudiaros
fuiſſe, &
præmio in-
ductos pu-
gaſſe.

RETIARIVS CVM SECVTORE

De Threce. unde & quando orti. de armis eorum, & præsertim accuratè de Sicâ.

TH R A C E M nunc dabo, vel, vt libri fideliores semper, Threcem. ad quod exēplum in Maximini vitâ, Threcifcus. Festus de istis: *Threces gladiatores, à similitudine parmularum Thraciarum.* Imò non ab armis solùm, sed, credo, quia ipsi ex eâ gente. O odorari videor è vestigijs Liuianæ scripturæ, parū firmis tamen plenisque, lib. xli. vbi cū narrasset Persea regē crebras gladiatorū pugnas dedisse, imitatione Romanâ, addit: *Familiares oculis gratumq; id spectaculum fecit, & armorum studium plerisq; iuuenū accendit. Itaque, qui primò ab Româ magnis præmijs paratos gladiatores accersere solitus erat, iam suo* * * Nam quæ sequuntur, sunt in lacunâ. Tamen videtur mihi subiecisse, *iam suo è regno Romam mittebat, aut quid tale.* Et, nisi fallor, hæc origo Threcum. Certè suo ingenio prona ea gens ad pugnas & cædes. Ammianus: *Thracibus inter alios immaniter efferrati memorantur Odrysæ, ita humanum fundere sanguinem adsueta, vt cū hostium copia non daretur, ipsi inter epulas, suis velut alienis corporibus imprimerent ferrū.* Imò verò iam antiquitus ad rogam singulari certamine decertabāt. quod omnino obseruandū Herodotus suggessit, in Euterpe, vbi de ritibus eorum sepeliendi: *Χωμὰ δ' ἐχέοντες ἀγῶνα πρὸς ἑαυτοῖς πάντων ἐν τῷ τὰ μέγιστα ἀέθλα τίδει* & λόγον μονομαχίης: *Tumulum cū fecerint, certamen varium instituunt, in quo maxima præmia ponuntur pro ratione singularis cuiusque pugne.* Sanè Monomachia hæc ad Gladiatores Threcas spectat, quorum sparsa in libris mentio. Apud Plinium lib. xi. *Studio Threci in C. Caesaris ludo notum est dextram fuisse proceriorem.* Apud Senecam, initio libri iv. *Quæstion. Natural. Te, inquit, longiorem iurabo Fido Annao & Apollonio Pyetâ, quamuis staturam habeas Thetisi Threcæ incompositi.* quæ postrema in libro Lipsij scripto, *Threcisum trece compositi.* ex iisq; procliuâ correctio, *Threcis cum Threce compositi.* Habitum videlicet aspicit pugnantium inter se Threcū, & dum in arma se colligunt, subfidentium. Mentio & istorū Horatio, — *Threx est Gallina Syro* par? Quæ ad verba ludus mihi & iocus Scholiastes vetus (si tamen ille) *Threx Gallina, inquit, fuit secutor, Syrus autem retiarius.*

Threces, qui, & vn. de ducti.

Conatus interpretæ di ex plēdiq; Liuij.

Threces cruenti.

Threcem cum secutore confudit Horatij interpret.

L

O homo,

* Ipsum at-
tigit nom-
pe lium
ostij.

Alium cum
myrmillo-
ne.

Arma
Threcum.
Parma.

O homo, * Αὐτὸν κέκευκας τὸν βατῆρα τὸ δούρα, vt est parœmia. At ecce nouitius interpres configit illi oculos, & Thrax, inquit, est myrmillo: & secutor idem cum retiario. Quid restat? nisi vt columba sit miluus, & ouis lupus? Nugantur illi: nos arma Threcum videamus. Festus dat iis parmas. etiam Martialis:

Hæc quæ sæpè solet vinci, quæ vincere raro

Parma, tibi scutum pumilionis erit.

Clemens
Alexand.
correctus.

Sumpta autem parina à Thracum populo, quibus velut propria. Glossæ: Parma, Θεακικὸν ὄπλον. Plinius de Speculis: Plurimumq; refert concaua sint poculi & modo, an parma Threcidicæ. Corruptus in hac voce Alexandrinus Clemens Stomat. i. Θράκες, inquit, πρῶτοι τὴν καλεμένην πάρμην εὗρον (ἐστὶ δὲ μάχαιρα καμπύλη) καὶ πρῶτοι πελταῖς ὅτι τῆς ἱππῶν ἐχέσαντο, id est, Thraces primi eam, quæ Parma nominatur, inuenerunt, (est autem gladius incuruus) & primi peltis in equis sunt vsi. Quid? parina, gladius? dictu audituque nouum.

Harpe, en-
fis falca-
tus:

Curtio
Copis.

Sica Ro-
manorum
qualis.

Corrigo, τὴν καλεμένην ἄρπην, Harpe enim Thracum, quæ Latinis, fica. Iosephus lib. xx. Καὶ οἱ Σικαίριοι καλέμενοι (λησταὶ δὲ εἰσιν ἔτι) τότε μάλιστα ἐπλήθυνον, χρώμενοι ξιφιδίοις ὡς ἀπλησίοις μὲν τὸ μέγεθος τοῖς τῆς Περσῶν ἀκινάκας, ἐπικαμπέσι δὲ καὶ ὡς ἀπλησίοις ταῖς ὑπὸ Ρωμαίων Σίκαις καλεμέναις· ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ ληστεύοντες ἔλαβον. Id est: sicut qui Sicarij appellati (latronum genus est) tunc sanè excreuerāt, vtebantur gladiolis, quod ad magnitudinem attinet, haud longè ab Persarum Acinace diuersis: sed incuruis tamen inflexisque, quales sunt ea quæ Romanis appellantur Sica. vnde & agnominatorem latrones ij habuerunt.

En Threci
propria.

Glossæ: Sica Θεακικὸν ξίφος ὅτι καμπύς. Hæc autem ipsa Sica, in vsu Threci gladiatoris. Suetonius in Caligulâ: Myrmillonem rudibus secum batuentem, & spontè prostratum cōfodit ferreά sica. Probabile enim, contra myrmillonem, pugnassee cum Threcidicis. Iuuenalis clariùs: — pugnantem falce supinâ. Quam falcem doceo interpretes Harpen esse siue Sicam, & Threcem circūscribi. Et clarissimè Artemidorus, me quidem emendante: Εἰ μὲν Θράκι πυκτεῖει τις, λήψεται γυναῖκα πλουσίαν, πανέρηρον, καὶ φιλόπορον. πλουσίαν μὲν, διὰ τὸ κατεσκεπασθαι τοῖς ὅπλοις· πανέρηρον δὲ, διὰ τὸ μὴ ὄρεσθαι ἔχειν τὸ ξίφος. φιλόπορον δὲ, διὰ τὸ ὀπιθεῖν. Nam libri præferunt, θώρακι. & interpres nihil fani. Mens verborum eius hæc: Siquis cum Thrace certare sibi videtur, uxorem ducet diuitem, astutam, ambitiosam. Diuitem, quia protectus armis. astutam, quia gladius illi non reclusus.

Artemido-
rus verò
emendatus.

*rectus. ambitiosam, quia attollit se & insurgit. Vbi omnia expressa, quæ ad hanc armaturam. Sicam etiam describit nobis è Suetonij verbis Isidorus, fed, peruersis & pollutis. Sica, inquit, à secando. Tranquillus autem dicit, dum cuiusdam gladiatoris in ludum emissi gladius curuatus fuisset ex acie recta: procurrit unus ad eum corrigendum. tumque à pugnante responsum, sic pugnabo. inde * Sica nomen datum est. An mens hæc Tranquilli, nescio & ambigo: balbutiem quidem Hispalensis illius videtis. Arma Threcum, Ciceroni, aliisque, Threcidica dicta: & pugnare Threcidicis.*

* Certe si
cam poeta
producunt:
tanquam
aliunde et
non quam
à secando
Threcidica
est, et
ipsa arma
Threcum.

CAPUT X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuenta, ipsi è Gallia petiti. Arma eorum, & compositio.

MYRMILLONEM in Arenam nunc produco. & simul obortus Dux largior risus. Nos mirati sumus. Quid rei subita est? inquam. & quem rides, aut irrides? Non possum, inquit, mihi admoderari. Virum doctum rideo, virum magnum, qui Myrmillones dictos quasi Myrmidones censet, litterâ D. in L. mutante. O Musæ! quò non penetrat Criticum acumen? ut ego me hebetiorem natum esse, non molestè feram. Transfert ecce velificante vnâ litterâ Myrmillones in Græciam. At ego in Galliam potius; vnde venisse eos accedam Festo: Retiario, inquit, pugnanti aduersus myrmillonem cantatur, Non te peto, piscem peto: quid me fugis Galle? quia myrmillonicum genus armaturæ Gallicum est, ipsique Myrmillones antè Galli appellabantur, in quorum galeis piscis effigies inerat. Nec abit à Festo Plutarchus in Crasso, qui gladiatores eos qui cum Spartaco rebellauerunt, è ludo Lentuli, Gallos fuisse ait & Thraces. Et Gallos ceperim, Myrmillones. Describere mihi hanc armaturam Tacitus videatur, lib. III. Annalium: Adduntur è seruitijs gladiaturæ destinati, quibus more gentico continuum ferri tegimen. * Crupellarios vocant. Nam & Myrmillones certè toti in armis. Ammianus indicat de Persis, libro XXIII. *Pedites enim in speciem myrmillonum contexti iussa faciunt.* Videntur inter pugnam soliti subsidere, ad excipiendum aduersarium, & vitabundi. Ausonius ostendit Præloquio Centonis sui: *Simulantur species multæ formarum, aper bestia, anser volans, aut myrmillo in armis subsidens.*

Turnellus
origines
ridicula
super Myr-
millone.

Myrmillo-
nes Galli.

Videri eos
Gallicè
Crupella-
rios dictos.

* Censeam
ita dictos
Gallos quia
si qui ob
grauitatem
armamentum
reperent,
non irent,
Crupellari,
sive Pro-
reps.
Ratio pu-
gnandi.

Sed & Ammianus lib. xvi. *Seq; in modum myrmillonis operiens, hostium latera perforabat.* Capitis ergo illa Artemidori verba de Threce, supra: quem ait solitum, *ἐνθάδ' ἔμεν*, siue insurgere & velut conscendere in hoste: id est, myrmillionem subsidentem. Nam ij duo plerumque compositi. Aufonius in Monosyllabis:

Quis myrmilloni componitur equimanus? Threx.

Cicero v. in Antonium: *Myrmillo pugnavit in Asia. cum ornasset Threidicis comitem & familiarem suum, illum miserum fugientem trucidavit.* Tamen etiam cum Retiariis, ut monui antè. Desinebat sermonem hunc Duza: sed ad eum Victor: Siccine defungeris? Turnebo modò inequitasti (sensi enim) in originatione Myrmillonis: tu, bone, quid adfers? Inscitiam tantum, inquit Duza. & si vis suspicionem, ab Etruscis eam esse vocem. Cum enim res gladiatoria ab iis, quidni hoc vnum nomen? Turnebi autem, Victor, nec derisor nec arrofor ego. cuius probum doctumque os veneror, & quem cum vno alteroque habeo velut

* Reliquum semè antei * *ἀντίπαλον τῷ χευστῇ γένους.*

CAPUT XI.

De Hoplomacho & Samnite. qui fortassis ijdem. Samnitium origo, & arma. Item de Prouocatoribus.

HOPLOMACHOS subiungo & Samnites. Græcum illud nomen, vniuersè sonat quemuis gladiatorem, qui pugnet armatus. Et vix aliter Dio Cassius, quàm ὀπλομάχος & ὀπλομαχίαν scripsit, vbi magis tritè dixeris μονομάχος & μονομαχίαν. Hoplomachus Græcis, pro quouis gladiatore: Romanis pro certâ specie. Tamen etiam species certa gladiatorum. Seneca pater lib. III. Controuersi, apertè: *Quidam cum Hoplomachis, quidam cum Threcibus optimè pugnant.* Suetonius in Caligulâ: *Hunc è spectaculis detractum repentè Threci, & mox Hoplomacho comparauit.* Nec enim est vt loca ea interpretando eludas. Martialis versus in vtrumuis valet,

Hoplomachus nunc es, fueras ophthalmicus antè.

Fecisti medicus, quod facis Hoplomachus.

Dubius animi sum, separem Hoplomachos; an cum Myrmillonibus, aut Samnitibus cōfundam. Puto cum alterutris. Nam Eosdem videri cum Samnitibus. & in Myrmillonem vox Græca conuenit, quia rectus armis: & verius fortasse in Samnitē. cuius nomen ante Ciceronem celebre, desisse sub Imperatoribus videtur, & abiisse in Hoplomachum. At res armaque eadem. Samnitium sanè memoriam post Augustum non repperi. Antea sæpè. Lucillius,

Efernius fuit, Flaccorum munere, quidam

Samnis spurcus homo.

Nonius, in Spurcum, emendatus.

Ita lego constituoque iactatum à Criticis versum. Varro apud Plinium, Tritanum quempiam celebrat *Samnitium armaturâ celebrem.* Quem locum transcribens Solinus cap. IIII. Poly- Et Solinus. historis, aut corrupit, aut corruptus ipse, *Varro, inquit, annotauit Tritanum Samnitē gladiatorem naturâ fuisse: qui & rectus & transuersis nervis, &c.* Absurdè. quis verò gladiator naturâ est? nec id per somnium voluit Varro. Corrigo, *Tritanum Samnitium armatura fuisse.* Et apud Ciceronem, Horatium, aliosque, Samnitibus origo. Samnites crebri. Originem eorum non celat nos Liuius lib. IX. *Campani, inquit, odio Samnitium gladiatores eo ornatu armarunt, Samnitiumq; nomine appellarunt.* E quibus verbis etiam armatura

Arma co-
rum.

eorum non ignota. nempe illa ipsa, quam in Samnitibus de-
scribit idem Liuius: *Samnites*, inquit, *præter ceteros apparatus*,
ut acies sua fulgeret nouis armorum insignibus fecerunt. Duo exerci-
tus erant. scuta alterius auro, alterius argento calauerunt. Forma
erat scuti, summum latius, quæ pectus atque humeri teguntur, fasti-
gio æquali: ad imum cuneatior, mobilitatis causâ. Spongia pectori
tegumentum, & sinistrum crus ocreâ tectum. galea cristata. Pictu-

Scutum
argentatū.

Artemido-
rus inter-
pretatus.

Spongia sine
baltheo.

Iuuenalis
versus de
femina ex-
plicans.

Ait, scuta cælata argento. Iam ergo intellego & disco
ad Samnites referenda, quæ Artemidorus scribit: *Εἰ δὲ τις μετ'*
ἀργυρέων ὀπλῶν πυκταῖς, λήψεται γυναικᾶ ἡρέμα πλεσίαν, πισκὴν, καὶ οἰκουρᾶν,
καὶ περὶ δὲ μέντοι τὰς ἀνδρεί. καὶ γὰρ ὑποβαίνει καὶ ἐσκέπασαι. id est, *Siquis autem*
cum argenteis armis pugnet, uxorem ducet mediocriter diuitem, fi-
dam, domus seruantem, viroque obsequentem. Nam & subit, &
tectus est. Addit Spongiam pectori tegmen. Ea est, quam in
notâ feminei sexus, qui gladiatoriam exercebat, vocat Iuena-
lis Baltheum,

*Quale decus, rerum si coniugis auctio fiat,
Baltheus & manica, & cristæ, crurisque sinistri
Dimidium tegmen.*

Ocrea in
sinistro
crure:

Pinna in
galea.

Iuuenalis
explicatus.

Prouocato-
res, sine
probatio-
res.

Nam ij versus planè apti de industriâ ad armaturam Samni-
tum; quam ut nobiliorem, feminae (quoniam ita Veneri cum
Marte visum) feminae, inquam, nobiles adfectabant. Pergit
Liuius: *sinistrum crus ocreâ tectum.* quid aliud Satyricus — *cu-*
risque sinistri Dimidium tegmen? Postremo, *galea cristata.* At Iu-
uenalis, — *& manica, & cristæ.* Varro: *Pinna, quas insigniti*
milites in galeis habere solent, & in gladiatoribus Samnites. Itaque
Pinnirapi, noto illo versu

Pinnirapi cultos iuuenes, iuuenesque lanistæ,
non alij quàm qui cum Samnite compositi, quiq; rapiunt
eius pinnas. Onomasticon vetus Secutores eos facere videtur:
Pinnirapi, inquit, secutores gladiatores quod pinnas rapiant. Puto,
secutores. In Cicerone tamen obseruo Prouocatores compo-
ni solere cum Samnitibus. Oratione pro Sestio: *Ex erga-*
stulis emptos nominibus gladiatoris ornauit, & sortitò alios Sam-
nites, alios Prouocatores fecit. Quamquam obscuri mihi Pro-
uocatores, nisi si lucem iis dabunt hæc Artemidori: *Οὐ δὲ προβαί-*

κτωρ,

κτερ, εὐμορφον μὲν καὶ χαρίεσσαν, λαμπράν δ' ἐ καὶ ἑσπικὴν : id est, *Probaſtor* autem pulchram quidem & venustam (vxorem significat) sed lubricam & amoribus deditam. * Probaſtoſorem enim vocare videatur, quem Cicero Prouocatoſorem : & in alterutro vox emendanda. Ad Samnites etiam pertinere illa Apuleij cenſeam è lib. xi. Porro alium ocreis, ſcutò, galeâ, ferroque inſignem, è ludo putares gladiatorio procedere. Dat enim eorum arma. Nec plura de ſalebroſo hoc utroque genere : è quo non ſatis me eripio. Tu Lipſi, tu Pighi, iuuate.

* Nam fieri poſeſt, ut peregrinum nomen ſit, ut Myrmyllo.

CAPVT XII.

De Effedariis, de quæ Andabatis. & de vtraque ratione pugnandi.

Effedarij
gladiato-
res.

Ratio eorū
pugnandi.

locus apud
Senecam
explicatus
correctus.
que.

Bona cer-
taq; in Ar-
temidoro
correctio.

Andabata,
qui?
Clauis o-
culus pu-
gnabant.

Varro emē-
datus.

SILENTIBVS nobis, Heu capita sine linguâ inquit. sed pergo. Haftenus notissimos frequentissimosq; gladiatores produxi: supersunt alij, famosi non adæquè. Effedarij sunt, qui ex effedo pugnât. Mentio eorum Suetonio, Calig. cap. xxxv. *Cum quodam die muneris effedario Poro ob prosperam pugnam seruū suum manumittenti studiosius plausum esset: proripuit se è spectaculis indignabundus & clamat, dominū gentium populum ex re leuissimā plus honoris gladiatori tribuentem, quā cōsecratis Principibus aut præsenti sibi. Iterum Claudio, cap. xxi. Cum effedario pro quo quattuor filij deprecabantur, magno omnium fauore indulgisset rudē, tabulam illicō misit admonens populum quanto opere liberos suscipere deberent, quos viderēt & gladiatori præsidio gratiæque esse.* Ex quibus liquet inter legitimos gladiatores eos fuisse: quanquā inixtim, opinor, modò è curru, modò pedites proeliati sint. Nam desiluisse eos, & pedibus pugnasse, præit ad suspicandum Seneca in ioco Iulij Græcini, de Aristone philosopho qui in gestatione diserebat epist. xxix. *De eodem cum consuleretur Iulius Gracinus, vir egregius quid sentiret, Non possum, inquit, tibi dicere. nescio enim quid de gradu faciat. tanquam de Effedario interrogaretur. Vbi legerim, de gradus. Seruum etiam habuisse videntur in pugnâ, qui pro aurigâ: ex Tranquilli priore loco. Nescio an in Artemidoro restituenda hæc vox: ὁ δὲ Αἰδᾶριος, ἀργὴν ἢ μωρὴν τὴν γυναικὰ σημαίνει: id est, Aridarius, ignauam stultam uxorem designat. nescio, inquam, an legendum, ὁ δὲ ἰσοσεδᾶριος. Credo restituenda, quia coniungit cum ciue Equite Andabatâ. deinde ex interpretatione. Nam ἀργὴν velocem, vagam ibi acceperim: non otiosam inertemque. quod conuenit cum curru & cum actionibus stolidæ & moræ.*

Andabatę his proximi, siue ἀναβάται, sed Latina cōsuetudo vetus D. interiecit. Hi pugnabant ex equis, galeâ frontē oculosque tecti. Varronis Satyram fuisse scimus, cui titulus, Andabata. Ex ea fragmentum, quod aptum huic ritui firmando leuiter emēdatum: *Aurum, inquit, non minus prestringit oculos, quā τὸ σὲ κράτος.* vbi Iunius olim noster, *quā τὸ σὲ κράτος* &. Verissimè ego, *quā τὸ σὲ κράτος.* Andabatam alloquitur: Et ὦ mi homo (ait Varro)

Varro) aurum non minùs excæcat oculos, quàm tua hæc galea. Cettè enim pugnabant clausis oculis, adeò vt origo adagij inde. *Adagium ab iis ortu.* Hieronymus contra Iouinianum: *Melius tamen est quod dicitur, clausis oculis Andabatarum more pugnare, quàm directâ spicula clypeo non repellere veritatis.* Idem contra Rufinum: *Habetur dialogus apud Græcos Origenis & Candidi: in quo duas Andabatas digladiantes inter se spectasse me fateor.* Valet, duos cecos. Ambigo an ijdem hi sint, qui Desultores (etsi non me fugit communius paullo id nomen fuisse, & pertinuisse ad eos qui ex equo in equum sine vllâ pugnâ transiliebant, arte,) ob verba hæc Pausaniæ, lib. v. *Ad Carpentum iungebantur equæ dossuariae, è quibus in extremo curriculo desilientes sessores, prehensis manu frenis, ad metam cursitabant. qui mos ætate mea seruatur ab ijs qui Anabatae appellantur.* Sed isti Græci: & alij, vt videtur, à Romanis. Andabatam non dubiè Artemidorus intellexit: *Ἰππῶδες δὲ τὴν ζωαίνου. πλεσίαν μὲν εἶναι λέγει καὶ ἐν γεννῇ, φέρει δὲ καὶ ἐκχέουσαν.* id est: *Eques verò uxorem prædicit diuitem & nobilem, sed quæ futura excors.* Ita enim diuinat, quia Eques sine vsu oculorum. Martialem etiam de Andabatâ interpreter, vbi Hermetem gladiatorem attollit, & variis armis pugnacem facit, libro v.

Hermes belligerâ superbus hastâ,

Hermes equoreo minax tridente,

Hermes casside languidâ tremendus.

Puto enim intellegit singulis versibus, Samnitum, Retiarium, Andabatam. Quid enim aliud sit languida illa cassis, quàm hæc tenebras & languidam caliginem inducens? Isidorus nescio quid vani de istis & imperfecti: *Genera gladiatorum plura,* *Isidori locus de Andabatis capiendus.* inquit, *quorum primum ludus equestris.* Duo enim equites præcedentibus priùs signis militaribus, vnus à portâ Orientis, alter ab Occidentis procedebant in equis albis, cum aureis galeis, minoribus & habilioribus armis: sicquæ atroci persueuerant inibant pugnam, dimicantes quousque alter in alterius morte profiliret. *Quæ armatura pugnabat Marti, duelli causâ.* Nugæ mixtæ veris. De aureis galeis, *Galea iis ex auro.* credo illum rectè dicere: & eò spectare interpretamentum Artemidori, *πλεσίαν.* Vtrosque, Effedarios, dico & Andabatas, Cicero in epistolâ ad Trebatium coniunxit: *Sed tu in re militari multò es cautior, qui neque in Oceano natare volueris, neque effedarios*

M

rios

ESSEDARII.

ANDABATÆ.

rios spectare : quem antea ne Andabatâ quidem fraudare poteramus. Nec ad alios referri placet quæ de Equis gladiatorum idem ille, pro Sestio, scribit : Qui quo tempore conspectus erat, non modò gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum repentinis sibilis extimescebant.

Cicero explicatur.

C A P V T X I I I .

Quidam adiecti nondum pernoti . Dimachæri, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poëtis, sæpè à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum, ad lucem.

DI X I omnes : certè quidem mihi notos : Nam alij inter legendum reperti etiam, sed non inuenti. Ut in Artemidoro, * Dimachærus vel Orbelas : quem colligas facilè duobus gladijs pugnasse, nec scio vltra.

Ignotiores gladiatores.

* in Polluce lecti dimachæus, milites qui & perditio & equitis officio fundi. Laquearij.

Item in Isidoro Laquearij: quorum pugna erat, inquit, fugientes in ludo homines iniecto laqueo imqueditos consecutosque prosternere, amictos umbone pelliceo. De quibus hîc tantum legi.

Finierat Duza: excepit Lernutius, Multa herclè bonaque nos docuisti : sed discrimina hæc semperne certa ? Ferè semper, ait Duza. Confusa tamen est cum inuenias à poëtis . ut ab Ausonio in Imperatoribus, de Commodos:

Confusa interdum gladiatorum nomina.

*Commodus insequitur pugnis maculosus arena,
Threidico princeps bella mouens gladio.*

Non enim sicâ pugnauit, sed inter Secutores, ut dixi. At Threidicum gladium, in genere posuit, pro gladiatorio. Sic idem, Tres primas Threcum pugnæ. non reuerâ Threcum, sed * Samnitium potius, aut Myrmillonum. Sic Florus contrâ, Myrmillonem Spartacum appellat ; quem fatetur gente Thracem fuisse, credo & armis . Huiusmodi talia facile & deprehendere vobis, & excusare : non item gregis nostri grammatici imperitiam, qui hæc omnia turbant, miscent. Sed quia Artemidori mihi non semel mentio : iube, sodes, promi librum, Lipsi : ut puer totum caput ex eo legat, huic gladiatorix rei.

* Hi enim vetustiores Threcibus.

DIMACHÆRI.

LAQVEARIJ.

EX ARTEMIDORI LIBRO II.

CAPVT XXXIII.

Περὶ μονομαχίας.

ΜΟΝΟΜΑΧΕΩΝ δὲ, δικάζουσι σημαίνει· ἢ ἄλλοι πρὸς ἑαυτοὺς καὶ μάχην μάχισσασθαι, μάχη τε γὰρ καὶ πυγμὴ καλεῖται, εἰ καὶ μὴ δι' ὅπλων γίνε· τα δὲ αὐτὰ καὶ ἐγχευα καὶ δίκαια τῶν μαχομένων σημαίνει· αἰεὶ δὲ τὰ μὲν τὰ φεύγοντ' ὅπλα ἐκκληθῆναι σημαίνει· τὰ δὲ τ' διώκοντες ἐγκαλέσαι. ἐτήρησα δὲ ἐγὼ πολ- λάκις καὶ γάμον τ' τοῖστον ὄνειρον ποροαγορεύσαντα γυναικὸς τοιαύτης, οἷα αὖν ἢ ὅπλα ἔχον οἱ πρὸς ὑπολάβοι πυκτούειν. ἐπειδὴ δὲ ἀνδρῶν ὀνομάζον αὐτῶν ἐκέ- σαφῶς ὡς ἔστιν αὐτὰς ἀποδείξει, χρῆσθαι καὶ τοῖς ὀνόμασιν. εἰ μὲν θώρηκι πυκτούει τις, λήφε' γυναικα, πλεσίαν, πανῆρρον, καὶ φιλόπερρον. πλεσίαν μὲν, διότι τὸ κατεσκευασμένον τοῖς ὅπλοις. πανῆρρον δὲ, διότι τὸ μὴ ὀρθὸν ἔχειν τὸ ξίφος. φιλόπερρον δὲ, διότι τὸ ὀπιβαίνειν. εἰ δὲ πρὸς μετ' ἀργυρέων ὅπλων πυκτούει, λήφε' γυναικα ἡρέμα πλεσίαν, πισκίην, καὶ οἰκιστὴν, καὶ πειθομένην τῷ ἀνδρί. καὶ γὰρ ὑπο- βαίνει καὶ ἐσκήπασαι. καὶ ἑυμορφότερα ἢ πανοπλία αὐτὴ τ' περὶ τέρας. εἰδὴ σκε- ῖται, ἑυμορφον μὲν λήφε' γυναικα καὶ πλεσίαν, μεγάλα δὲ φρονέσαν ὅτι τῇ ἐσία, καὶ διότι τὸ καταφρονέσαν τῶν ἀνδρῶν, καὶ κακῶν πολλῶν αἰτίαν ἐσομένην. αἰεὶ γὰρ διώκει. εἰδὴ ῥηπαιέω, λήφε' γυναικα ἀπορον καὶ ἐροπικὴν, ἐφυγάδα, ῥᾶστα τὰ βελομένην, ὡλισιάζουσαν. ἰππεύς δὲ τὴν γυναικα πλεσίαν μὲν εἶναι λέγει καὶ εὐγενῆ, φρένας δὲ ἐκ ἔχουσαν. Ὅ δὲ ἀεὶ ἀρείος, ἀργὴν καὶ μωρὴν τὴν γυναικα ση- μαίνει. Ὅ δὲ περὶ βαλάντιον, ἑυμορφον μὲν ἐχέειν, λαμυρὴν δὲ καὶ ἐροπικὴν. δι- μάχαιρος δὲ καὶ ὁ λεγόμενος ὀρθήλας ἢ τοῖς φαρμακὸν, ἢ ἄλλως κακώτροτον ἢ αὐμορ- φον εἶναι τὴν γυναικα σημαίνει ταῦτα, ἐπιθανόμομος, ἐδὲ καὶ τὸ εἶδος σωηθεὶς λόγος γράφω, ἀλλὰ ἀπὸ πείρας τῶν ἐκείνουτε ἀποβαινόντων πολλὰκις ἐτήρησα.

I D E S T,

GLADIATORIAM exercere, significat iudiciū subire, aut aliud aliquod certamen siue pugnam pugnare. Pugna enim appellatur & ipse Pugillatus siue Gladiatura, etiamsi absque armis fiat. eademq; illa significant inscriptiones aut iura pugnantium. Semper autem fugie- tis armatura significat in ius trahi: persequentis autem, trahere. Obser- uatum autem mihi & sæpè tale hoc somniū nuptias designare eiusmodi femine, qualia arma erant eius cum quo digladiari videbare. Quoniam autem sine Nomenclatura demonstrare id nō licet, utar & nominibus.

M 3

Siquis

Siquis cum Thrace componitur, capiet uxorem diuitem, callidam, & ambitiosam. Diuitem quidē, quia tegitur armis: callidam, quia gladium haud rectum gerit: ambitiosam, quia assurgit & inuadit. Siquis verò cum argenteis armis componitur, (id est, Samnitibus) capiet uxorem satis diuitē, fidam, domus & viri seruantem. Nam & inuadit, & tegitur: & pulchrior hæc armatura priore. Si cū Secutore, formosam quidem & diuitem capiet uxore, sed ob opes superbam & virum aspernantē, & malorum illi caussam. Semper enim insequitur. Si cū Retiario, capiet pauperem & lasciuam, & fugacem, faciliē volenti se vulgantem. Eques verò mulierem diuitem & nobilem prodocit, sed amentem. Aridarius autem (siue Eshedarius) ignauam & fatuam. Probaſtor, pulchrā, venustam, sed lubricam & lasciuā. Dimacherus, siue duobus gladiis pugnans, & is qui dicitur Orbelas, purgamentum aut nescio quod piaculum femina significat, malis moribus, malā formā. Atq; hæc non coniſciens, nec ad probabilia sermones accommodans scribo, sed ab experientiā doctus, quā sæpē hæc singillatim sic euenisse obseruitavi.

CAPVT XIV.

Pausa aliqua iterū. interea de Suppositicijs dictum. deque sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potius gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

FINIERAT Duza, & simul bellaria illata sunt mensæque postrema. Duza auidē manum ad passulas porrexit, quæ appositæ: O dapes opportunæ! inquit. vobis mihi opus: ita irrausi. Etiamne, munerarie, mittis? Nam Suppositicium pro me hunc Lipsium dabo. Ego adsurgens, Tu me? inquam. quo iure? Iure veteri, ait Duza. quia ita receptum, vt fesso gladiatori aut victo alius atque alius sufficeretur, & contenderet cum victore. Ij Subditicij, vel Suppositicij dicti. Martialis,

Hermes suppositicius sibi ipse.

*Suppositicij
gladiatorii
sunt.*

** Vide A-
gallium l. b.
v. cap. ix.*

Græci (apud quos idem in *Athletis mos) vocāt ἐπίδευς. Plutarchus in Sullā: Τὸν μὲν τοι τελευτῶν ἀγῶνα, καθάπερ ἐφεδρος ἀθλητῆς πατα-
πῶν περὶ χειρὶς, ὁ Σαμνίτης Τελεσίνος, ἐγγυὲς ἦλθεν τῷ σφῆλαι καὶ βαλεῖν
ἐπὶ δόξαι τῆς Ρώμης: At postremā pugna, Telestinus Samnis, tanquam
succenturiatus suffectusque athleta, defesso iam Sullæ cōparatus, haud
multum absuit quin eum ad portas vrbis Romæ funderet prosterne-
retque. Substituebatur autem sæpē vnus, alter, tertius. Vnde in
Glossis,

Glossis, Ε'φεδ ε'ρε, *tertiarius*. Dio in Caracalla : Μονομάχων ἀνδρῶν ὅτι ^{Sapē plu-}
 πλείον ἔχειεν αἵμασι. καὶ ἕνα γε αὐτῶν βάπτουα τρισὶν ἐφεξῆς ἀνδράσιν ὅπλο- ^{res, unde}
 μαχίσαί τῃ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἀναγκάσας, ἔπειτα δ' ἀποθανόντα ὑπὸ τῶν τελευταίων περι- ^{Secundarij}
 φανείτα φῆ ἐτίμωσα: *Gladiatorum sanguine in primis delectabatur. Et ex*
iis Batonem quendam, cum tribus ex ordine eodem die pugnare iussit,
eumq; à postremò interfectum magnificè sepeliit. Credo & Lactantiū
 sentire de hoc ritu: Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter alter
 è duobus occisus est, & tanquam humanum sanguinem sitiant, oderūt
 moras. alios illis compares dari possunt recentiores, ut quamprimū
 oculos suos satient. Itaque ades, Lipsi, & pugna mei fessi vicē. Ego
 æstuabam & tacebam. sed commodū subuēnit Pighius: Non
 imponis nobis homo argutissime, inquit, non supponis. Mos
 hoc suadet? sed non ad arbitrium tuum. Sors decidebat. Plinius ^{Is sors da-}
 lib. v i i i. Epistolarum : *Scilicet ut in spectaculis quibusdam sors* ^{ri soliti.}
aliquem seponit ac seruat, qui cum victore contendat: sic in Senatu sunt ^{Plinius il-}
aliqua prima, sunt secunda certamina: Et ex duabus sententiis, eam ^{lustratus.}
quæ superior exierit, tertia exspectat. Statius lib. i i i. Silvarum:

*Jam placida dant signa tubæ, iam sortibus ardens
 Fumat arena sacris.*

vbi malè vulgò, *fortibus*. Ego ad Pighium, Mi seruator, inquā, ^{Statius}
 statuam certum est statuam tibi: ita in tempore suppetias ad- ^{correllum.}
 uenisti. Sed quid ad hæc Duza? Tange hominem. licet ad tibi-
 cines mittamus. Imò ad sortes, ait Duza: nam ad eas appello.
 Non placet, inquit Lernutius. Duza mihi hunc diem pugnet,
 sine missione. Heu munerarium crudum! inquit Duza. sed se-
 qui mihi potius est, quàm trahi. Igitur quia de armis dictū, ve-
 nio ad reliqua genera gladiatorum. Inter quos primi se offerunt ^{Pegmares}
 PEGMARES. iis à loco nomē, quia peginatis impositi depugna- ^{gladiatores}
 bant. Locus vnus Suetonij est, qui eos adstruit, in Caligulā cap. ^{vulgò}
 xxvi. *Gladiatorio munere, reductis interdum flagrantissimo Sole velis,*
emitti quenquam vetabat. remotoque ordinario apparatu, rapidis feris
vilissimos senioq; confectos, gladiatores quoque pegmares, patres fami-
liarum notos, sed insignes debilitate aliquā corporis subiiciebat. & is
ipse locus anceps. Nam potius ibi legerim, gladiatoribus quoque ^{resublimi.}
pegmares. hoc sensu: Rabidis feris bestiarios viles, inualidosque:
& gladiatoribus, operas pegmares fabrosque subiiciebat. Fauet
huic interpretationi ipse Suetonius in Claudio, cap. xxxi i i i.

Præter

Præter destinatos etiam leui subitaq; de causâ quosdam commisit, de
fabrorum quoq; ac ministrorū atque id genus numero, si αὐτόματον vel
pegma vel quid tale aliud parum cessisset. Hic Victor: De sententiâ

* Quos ta-
men viri
docti ad-
struunt ad-
seueratē.

herclè persuades, inquit. Nā* gladiatores in pegmate pugnantes
quis legit? Non ego. & Strabonis lib.vi. Iosephiq; lib.vii. loca
hoc tantum euincere scio, captiuos aut insignis sceleris dānatos
in Pegmate solere ostēdi. De pugnâ verbum nusquam. In voce
tantum hæreo. quā enim deriuatione, quōve exēplo, à Pegmate
Pegmares? Pegmaticos potius. & certē libri antiqui, Pegmatis, in
Tranquillo plurimum referunt: pegmatis, quidam. alterutraque
lectio retineri potest, eā mente vt gladiatoribus suppositos scri-
bat patres familias pegmatis, id est, è pegmate. Ad pegma autē
moliendum mouendumque, multi è numero fabrorum admi-
nistri. Ij ergo admoti per occasionem tractiq; in arenam à Ca-
ligulâ. A quā interpretatione stare etiā Dio videtur, qui de eādē
hac sæuitiâ, ait illū deficientibus bestiariis rapi iussisse quosdam
ἐκ τῶ ὄχλου τῶ τοῖς ἰσχυροῖς δεσποτακότος, è turbâ quæ pegmatibus adstabat.

Pegmares
ineptè dici.

Patres fa-
milias peg-
matis.

CAPVT XV.

Meridiani, non inter veros legitimósque gladiatores. sine armis, sine
arte, seminudi.

DVZA iterum, MERIDIANI, inquit, nunc occurrunt. qui-
bus hoc nomē scilicet à tempore, quia sub meridiem da-
rentur. Dio in Claudio: Εἰ τίθει δὲ συνεχῶς μονομαχίας ἀγῶνας. πάντες γὰρ
σοφίῳ ἐχαίρει. τότε γὰρ ἄλλα καὶ τὰς δὲ μέσου τῆς θείας ὡδὸς τὰ ἀρίστα καὶ πρὸν
κατακοιτούμενους ἡδιστα ἐθεώρει. Cui velut interpret Suetonius cap.
xxxiiii. Bestiariis meridianis quæ adeò delectabatur, vt etiam primâ
luce ad spectaculū descenderet, & meridiē, dimisso ad prandium po-
pulo, persederet. Nominat eosdem Tertullianus: Risimus & inter
ludicras meridianorum crudelitates Mercuriū mortuos canterio exa-
minantem; vidimus & Iouis fratrem gladiatorum cadauera cum mal-
leo deducentem. Nec hi tamen, vt obseruo, legitimi destinatiq;ue
gladiatores; sed bestiariorum velut reliquiæ quædam & pur-
gamenta. Duplex enim spectaculū, * Matutinū & Meridia-
nū. Manē cum bestiis depugnabant: post meridiem, ij qui su-
perfuerant, inter sese. & Meridiani gladiatores vocabantur.
Ceterum nec docti factique ad pugnam erant, nec armis in eā
vteban-

Non veri
gladiato-
res.

* Ad librū
tertium.

vtebantur aut arte. Cædes tantum promiscua, & velut laniena. *Modus pugna inter meridianos.* Seneca epistolâ v i i. benè explicat: *Casu in meridianum spectaculum incidi, lusus exspectans & sales, & aliquid laxamenti, quo hominum oculi ab humano cruore acquiescant.* Contrà est. quidquid antè pugnatum est, misericordia fuit. Nunc omissis nugis mera homicidia sunt. nihil habent quo tegantur, ad ictum totis corporibus expositi nunquam frustra mittunt manum. Non galeâ, non scuto repellitur ferrum. Quò munimenta? quò artes? omnia ista mortes mera sunt. (aut vt rectè liber vetus, mortis moræ) Manè leonibus & vrsis homines: meridie spectatoribus suis obijciuntur. * Interfectores interfecturis iubentur obijci, & victorè in aliam detinèt eadem. exitus pugnantium mors est. Hæc fiunt dū vacat arena. Nec ad aliâ crudelitatem grauis eiusdè Senecæ querela spectat, epistolâ xcvi. Homo, sacra res, homo, iâ per lulum & iocū occiditur; & quæ erudiri ad accipiendâ inferendâque vulnera nefas erat, is iam * nudus inermisq; producit, satisque spectaculi in homine mors est. Mehercules, inquit Victor, pectus mihi cômouit Seneca. & quas arbitrer eas feras, quæ hæc spectarunt non dicam lætis, sed ficcis oculis? — * ἀγαθὸν δὲ δεῖν ἀρπύρας ἀνδρῶν περὶ, vt verbum vetus est. At perge Duza. Iterumque ille:

* Ita emendamus, aliter vulgò.

* Non ergo uniuersè de alijs gladiatoribus.

* Viri autem boni prout ad lacrymas.

MERIDIANI.

CAPVT XVI.

Plura agnomina vno capite. Fiscales siue Caesariani. Postulatici. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Caussa omnes nominum explicatae.

SUPERANT mihi etiam aliquot non tam genera gladiatorum, quàm cognomenta. quos omnes promiscue dabo, & velut vnâ commissione.

FISCALES gladiatores reperti in vitâ Gordiani Iunioris. *Gladiatores fiscales.* *Fuerunt, ait Capitolinus, sub Gordiano Romæ elephantum triginta & duo, gladiatorum fiscalium paria mille.* Sunt ij, qui in Caesaris bonis, & velut fisco. Nam Principes ipsi proprios & peculiares gladiatores alebant, ad instruendum suas populique voluptates. *Sine Caesariani, aulique.* Itaque rectè Καίσαρος μονομάχους Arrianus dixit istos. Libro primo Dissertationum: Ἄλλ' ἐν μὲν τοῖς Καίσαρος μονομάχοις εἰσὶ τρεῖς οἱ ἀνακτῆρες, ὅτι ἑδὲς αὐτὸς προάγει ἡ δὲ ἑξοχὴν. *At in Caesaris gladiatoribus quidam sunt quibus molestum est non produci, non componi.* Eadem sententia (vt multa alia) expressa in Senecâ: Myrmillonem è C. Caesaris ludo audiui de raritate munerum querentem. Quàm bella, inquit, *Histriones Principum.* *ætas perit!* Nec gladiatores solùm; sed alebant etiam histriones. & scripsit in Alexandri vitâ Lampridius, *Histriones aulicos eum publicasse.* Ab his orti

POSTULATICI gladiatores. Quia enim Caesariani isti *Postulari gladiatores solent.* eximij viribus, arte, ornatu: sæpè postulari à populo solent, velut muneris auctarium & ornamentum. Seneca epist. vii. Hos plerique ordinariis & postulaticis paribus præferunt. Suetonius in Domitiano: *Suetonius explicatus.* *Quæstorius muneribus, quæ ommissa reuocauerat, ita semper interfuit, vt populo potestatem faceret bina paria è suo ludo postulandi, quæ nouissima aulico apparatu induceret.* Ait aulicum apparatus, quod in Gallienis Capitolinus, *gladiatores pompabiliter ornatos, cum auratis vestibus matronarum.* Et credo ornatos eos* auro: præeunte mihi Spartiano in vitâ Hadriani: *Trecentos noxios cū auratis chlamydibus in arenam misit, ad deridenda eius munerera.* Numerum enim ibi diuitaxat præter morem fuisse censeam, non vestem. Ad hoc gladiatorum genus referendi hi loci. Suetonij in Claudio cap. xxi. *Palumbum* (ita gladori famo-sonomen) *postulantibus, daturum se promisit si captus esset.* Calig. cap.

* Vide ali-
quid in Ele-
ctis nostris
capite xxv.

cap. XXX. *Cum Tetrinius latro postularetur, & qui postularent Tetrinius esse ait.* Plinij in Laudatione Traiani: *Impetratum est quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur.* Martialis:

Cum peteret pars hac Myrinum, pars illa Triumphum:

Promisit pariter Caesar utraque manu.

Ex quibus etiam discitis, nominatim hunc illumve gladiatorem flagitari in pugnam solere, siue manu siue scelere notum. Sunt &

CATERVARIJ inter gladiatores, à modo pugnae. scilicet cum non singuli cum singulis, ut moris, sed confusi mixtique pugnant & per cateruas. Scio esse * qui abnuant, ^{*Vulgò, interpretes Suetonij.} qui que secus interpretentur: sed à me omnia exempla. Suetonius Caligulâ: *Retiarij quinque numero gregatim dimicantes. id est, velut cateruatim.* Dio clarissimè de Caesare lib. XLIII. *Τὸς δὲ ἀνδρας συνέβαλε μὲν καὶ ἓνα ἐν τῇ ἀγορᾷ, ὡς περ εἰς το. συνέβαλε δὲ καὶ ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ πλείους, καὶ ἵππεας ἱππεῦσι, καὶ πεζοὺς, ἀλλοὺς τε ἀναμιζὲς ἀλλήλοις ἴσοις: Viros quidem inter se commisit, ut moris erat, singulos cum singulis: sed tamen etiam maiore numero in Circo confertos dedit, equites cum equitibus, pedites cum peditibus pugnantes: alios vero confuse & permixtim, equo utrimque numero.* Iosephus libro VII. Antiquitatum, de Tito, qui Caesareæ spectaculum dabat: *καὶ πολλοὶ τῶν ἀιχμαλώτων ἐνταῦθα διεθάρησαν, οἱ μὲν θηρίοις παραβληθέντες, οἱ δὲ καὶ πολλοὶν ἀλλήλοις ἀναγκάζοντες καὶ ἄλλοις καὶ πολεμίοις: Multi è captivis illic consumpti. alij bestiis obiecti, alij cateruatim & plures, more hostium, depugnare inter se iussi.* Dio iterum in Nerone: *Πεζοὺς ἔχ' ὅπως ἓνα πρὸς ἓνα, ἀλλὰ καὶ πολλὰς ἀμφοτέρωθεν ἴσους συνέβαλεν: id est, Pedites, non solum singulos cum singulis, sed etiam multos cum pari numero componebat.* Nec ab aliâ mente Cateruarij Pugiles Tranquillo, in Augusto cap. XLV. Inuenio &

VICTORES, in Plinij xxxvi. cap. xv. de Curione: *Raptisque è contrario repente pulpitis, eodem die Victores è gladiatoribus suis produxit.* Et in lapide veteri. nescio an γενναῖος & ab effectu; an cognomine certo, & discernendi causâ. HIC. PRIMVS. ET. SOLVS. VICTORES. CAMPANIAE. PTAETIS. ET. AESTIM. PARIA. GLAD. EDIDIT. Item in Plinio

Consum-
mati glo-
diatores
reducti.

CONSUMMATOS. non disertè scriptos, sed eliciunt ex eius verbis lib. VIII. de Elephantis: *Pugnavère postea & singuli Principibus Claudio & Neroni, in consummatione gladiatorum.* At ego abire eos à Plinij mente iudico: nec aliter eum accipio; quàm quasi dixerit, in fine gladiatorij spectaculi ut elephanti additi fuerint velut corollarium, ad concludendos finiendosque ludos. Possis etiam accipere * consummationem gladiatorum, cum coniuncti omnes congregatique pugnant, redacti tanquam in vnam summam. Postremo

* Adi Tur-
neum lib.
XXI. cap.
XXXII.

Ordinarij
gladiato-
res.

Obsequentes
qui apud
Capitoli-
um.

ORDINARIJ gladiatores lecti, qui legitimo tempore, loco, & apparatu inducuntur: à prioribus illis (Postulaticios dico & Cateruarios) diuersi. Seneca nominat epist. VII. & Ordinarios pugiles Sueton. Augusto, cap. XLV. quem eundem in Caligulâ videte, cap. XXVI. Vidi & risi qui OBSEQUENTES gladiatores erueret è vitâ M. Antonini philosophi: *Armauit etiam gladiatores, quos Obsequentes appellavit.* sed enim discat, Spartianum hoc sentire, Marcum in militiam legisse gladiatores, quos ad velandam ignominiam honestè Obsequentes appellavit: sicut & servos, quos Volones. De hominibus dixi omnia, ut meæ quidem memoriæ captus fuit. Siquid me præterijt, subiicite.

POSTVLATICII.

CATERVARII.

CAPVT XVII.

*Ad terminum de Hominibus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica.
Item quid Ornamenta.*

DI X I S T I sanè quàm accuratè, ait Berchemius; sed quoniã inuitas, velut in scenâ, monitor ego. De veste & armis ecquid potes plenius? Age, inquit Duza, sit hoc velut auctarium operæ huius. Retiariorum vestem Tunicam dixi fuisse: opinor & aliorum. Certè Dio Commodum vt Secutorem adornans, facit eum prodissè *ἐν τῇ χιτῶνι καὶ ἀνυπόδητον*, in tunicâ & discalceatum. Suetonius etiam in Claudio notat vt insolens: *Induxit*, inquit, *unum ex nomenclatoribus suis, sicut erat, togatum*. Tamè ecce Tertullianus disertè, de Pallio: *Verùm & cerdones & omnis gladiatorum ignominia togata producitur*. Et Capitolinus in Pertinace de veste Commodi venditâ: *Toga, inquit, armaq; gladiatoria gemmis auroque composita*. Nec facile cõpono diuerfos, nisi si, labenti auro, mutata res. Togam certè, cùm in honore & vsu fuit, quis credat fœdatam ministeriis arenæ? De armis non magnoperè habeo quod addam, nisi appellata ea antiquis propriè Ornamenta. Eò moneo, quia titubare, inò labi, video in eâ voce viros doctos. Seneca Natural. Quæstion. libro quarto, initio: *Sic ergo formare vt scias te non posse consequi vt sis impenetrabilis: cùm omnia caueris, per ornamenta feriet*. honestissimè à re gladiatoria, id est per ipsa arma. At *aramenta*, ibi mauult vir eruditus. Seneca epistolâ x i i i i. *Ars ei constat, qui per ornamenta percussus est*. Et Suetonius ecce audentiùs, ipsos gladios appellat Ornamenta. Titi cap. ix. *Insequenti die gladiatorũ spectaculo, circa se ex industriâ collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit*. Ille Ornamenta dicit, at Victor in eadem re, *isq; gladios tradidit*. rectè. Tamen in Tranquillo non defuit Beroaldus substituere, *instrumẽta*. Vos Festum audite: *Ornatus, inquit, dicitur benè aptus, vt miles, aut gladiator, aut acturus fabulas*. Benè Festus: & ad eius mentem Plautus? *Ornamenta absunt: Aiace, hũc cùm vides, ipsum vides*. Ornamenta etiam bouin, apud Catonem. De armis, videtur nescio quid mutasse aut potiùs desitum reuocasse Domitianus, quod Martialis indicat illo Epigrammate:

Cùm veteres Latia ritus renouentur arena,

Et pu-

*De veste
gladiatorũ
in genere.*

*Tunicas
videri fuisse,
quod de-
cuit seruos.*

*At Toga-
tos, ex Ter-
tulliano &
Capitolino.*

*Arma, Or-
namenta
dicta.*

*Stabilita
lectio in
Senecâ.*

Et pugnet virtus simpliciore manu.
sed indicat tantum : & ideò nihil elicio certi.

CAPVT XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturque. Hoc capite, apparatus & inuitatio, quæ ante diem muneris usurpata, explicantur.

SED ego iam portum video. Salue ô optatum mihi Sigæum. Quid ais? inquit Victor. tu vt fileas? vbi quartus ergo terminus de Modo? aut quis eum pangenet? Illi Duza, Varro opinor olim, Est modus matulæ: sic nobis, mi Victor, fabulæ. Aut si tanta libentia audiendi vobis: agite, Victor ipse mittatur in hoc stadium, cui lampada ego do. Lernutius ridens, Etego tibi Duza rudem. Bonam strenuamque hanc pugnam pugnaſti nobis. igitur ornamenta tua transfer in hunc Victorem. Hem! inquit Victor: hoc est quod olim dicitur, Fabrum cadere cum ferias fullonem. Duzæ parabam vincula, constringor ipse. Tamen adeste, audite: de Modo modicè dicam, aut potius intra modum. Tria sermonis mei capita. Quid ante pugnam: Quid in pugna: Quid post pugnam. Ante pugnam moris, vt Editor libellos proponeret, in quibus dies futuri muneris, item nomina & paria gladiatorum: scilicet alliciendæ plebi, & exspectationi cominouendæ. Id vocabant Pronuntiare munus. Suetonius in Iulio: *Munus populo pronuntiavit in filia memoriam.* Ostendere munus. Cicero: *Et si munus flagitare, quamuis quis ostenderit, ne populus quidem solet nisi concitatus.* Proponere munus. Suetonius in Tito: *Omnes tantâ comitate tractauit, vt proposito gladiatorio munere, non ad suum sed ad spectantium arbitrium editurum se professus sit.* Ad has edictiones Senecæ locus facit, de Breuitate vitæ: *Itaque ad occupationem aliquam tendunt, & quidquid interiacet, graue est: tam mehercules quàm quando dies gladiatorij muneris dictus est, transire medios dies volût.* Quin & edicta vocat, epistolâ CXIX. Nemo qui parturienti filia obstetricem accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Edicebant autem describebantque futurum munus in libellis. Ita Cicero vocat Philippicâ II. *Quid de Commentariis infinitis? quid de chirographis loquar? quorum etiam imitatores sunt, quia ea tantum gladiatorum libellos palam venditent.* Nec enim placet referri ad

*Vltimus li-
mes de mo-
do.*

*Victori di-
cenda.*

*Libelli gla-
diorum.*

*Pronuntiare
munus.
Ostendere.*

Proponere.

*Edicta. &
edicere
diem.*

** quia pa-
ria descri-
pta ordine
& totus
apparatus.
Libelli gla-
diorum.*

Cicero ex-
pictus.

ri ad libellos, in quibus Lanistarum dictata. Potius ad libellos indices ludorum, quos vendebant describebantque palam, ut in prouincias mitteret & ad amicos absentes. Nec alium libellum Caelius Ciceroni miserat meritis eius notam, lib. II. epistolar. ad Familiares: *Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, ut gladiatorum compositiones, & vadimonia dilata ad me mitteres?* Libellum munerarium adpositè vocat Pollio, in Claudio: *At ego scio sapius inter gladiatores bonis pugnatoribus Aureoli nomen appositum.* Habuit proximè tuus libellus munerarius hoc nomen in Indice ludorum. Allusit & explicuit comiter bonus Seneca (patrem dico) lib. II. Controu. *Quod munerarij solent facere ad expectationem populi detinendam, qui noua paria per omnes dies dispensant, ut sit quod populum & delectet & reuocet: hoc ego facio: non omnes simul produco.* aliquid noui semper habeat libellus. Nec verò in libellis solum pronuntiatio hæc munerum: sed etiam in tabulis & picturâ. Pingi, inquam, iubebant habitum formamque pugnantium gladiatorum, item loci, munerisque totius. Plinius seriò notat libro xxxv. Pingi, inquit, gladiatoria munera atque in publicum exponi cœpta à C. Terentio Lucano. Is auo suo triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit. Apud Horatium lib. II. Satyrâ VII. eleganter Dauus:

Picta ta-
bula gla-
diatorum.

Quando
primùm.

* Est ille cu-
ius mentio
Donato in
vitâ Teren-
tij: & cui
poeta is li-
bertus.
Horatius
illustratus.

*Vel cum Pausiacâ torpes insane tabellâ;
Qui peccas minus atque ego, cum Fului Rutubique
Aut Placideiani, contento poplite miror
Prælia, rubricâ picta aut carbone? velut si
Reuerâ pugnent, feriant, vitentique, mouentes
Arma viri.*

Et Trebel-
lius Pollio.

Fortasse &
emicat.

vbi graphicè videtis formam eiusmodi tabularum. Illud autè, *Contento poplite*, habitum nimirum exprimit pugnantium gladiatorum: ne ad seruum ipsum referatis; cum interpretibus læuis. De his picturis Trebellium capio in Vitâ Carini: *Memorable maximè Carini & Numeriani hoc habuit imperium, quod ludos Romanos nouis ornatos spectaculis dederunt, quos in Palatio circa porticum stabuli pictos vidimus.* Vbi nescio an restituenda *Porticus Statij*. Idemque in Venatione seruatum esse ex Capitolino discere est, in Gordianis: & hodie seruât nostri in isto Battualium ludicro, quod Gladiatoriū vocant, etsi prisci illius vix vimbram.

CAPVT XIX.

Quæ ipso die facta : & tamen ante pugnam . Pompa, traductioque. compositiones, & ostensio ornamentorum. Prælusio, hastis, rudibus, armis. Tuba cantus, & Versa arma.

HÆC ante muneris diem. At die ipso, gladiatores ordine deduci in Arenam mos fuit, & inibi solemni quâdam pompâ circumduci. Quinctilianus : *Iam dies aderat, iam ad spectaculum supplicij nostri populus conuenerat, iam ostentata per arenam periturorum corpora mortis suæ pompam duxerant.* Ad quam traductionem accommodo illud Capitolini in M. Antonino : *Faustinam quondam cum gladiatores transire vidisset, vnius ex his amore succensam.* Postquam introducti, paria inter se componebantur, siue vt Græci decenter appellant, *ἑλύν.* Componere dixi. ita enim loquebantur. Plinius pulcherrimè de occultâ quorundam animalium discordiâ lib. VIII. cap. XII. *Quam quis aliam tantæ discordiæ causam adtulerit, nisi naturæ spectaculum, sibi paria componentis ? Vbi melius liber vetus, nisi naturam, spectaculum sibi ac paria componentem.* Etiam, Comparare. Quinctilianus : *Cum me vna tamen res apud quosdam faceret miserabilem, quod viderer iniquè comparatus.* Certa enim arena destinabar victima, nemo munerario vilius steterat. Item Committere. cuius verbi sæpè exempla. In hac compositione prima Editoris cura, vt pares cum paribus confligerent. Atque adeò id volebant ipsi Gladiatores. Seneca alibi : *Ignominiam indicat gladiator cum inferiore componi : & scit eum sine gloriâ vinci, qui sine periculo vincitur.* Lucanus libro IIII.

— *veluti fatalis arena*

Muneribus, non ira vetus concurrere cogit

Productos : odere pares.

Et benè, productos : quia id quoque arenae huius verbum. Seneca de virtute loquens : *Produci enim illi & tentari expedit : nec ulli intelligunt, quanta sit, quàm qui vires eius laceffendo senserunt.*

Post comparisonem, credo, gladij armaque quibus pugnaturi, Munerario ostendebantur : explorandi causâ, & an satis acuti.

Suetonius Tito : *Ceterum ipsos non solum familiari cenæ adhibuit,*

O

sed

sed & insequenti die, gladiatorum spectaculo, circa se ex industria collocatis, oblata sibi ornamenta pugnantium inspicienda porrexit. Nam Titus ipse tunc Editor. Victor de eodem facto, petiisse eum gladium dicit, quasi ad explorandam aciem. Dio clarissimè in Neruà: Collocauit eos in spectaculo quodam iuxta se, ignaros quòd proditi essent: iisque gladios tradidit, in speciem quidem uti diiudicarent an satis acuti essent (quod fieri solet:) reuerà ut ostenderet parum se sollicitum, si vel statim interficeretur. Facit ad hunc inuulgatum adhuc ritum, quòd Dio idem scribit gladios acutissimos * Drusianos vulgò vocatos: videlicet quia crudelis ille & cruentus editor acutissimos eos semper exigebat. Cōtrà lenissimus Marcus Imperator, qui, ut Dio ait, ἔτα τὶ φόνους ἐκ ἔχαιραν, ὥστε καὶ τὰς μονομάχους ἐν τῇ Ρώμῃ ὡς περ ἀθληταὶ ἀκινδυνῶς ἐώραμαχομένους. σὶ δ' ἥλιον γὰρ εἰδέναι αὐτῶν ὅζου ἔδωκεν, ἀλλὰ καὶ ἀμβλέσων ὡς περ ἐσθλαρομένοις πάντες ἐμάχοντο. adeò à cede abhorruit, ut & gladiatores Romæ, tamquam athletas, sine periculo aut noxâ, pugnantes cerneret. Ferrum enim acutum nemini eorum commisit, sed obusis & velut orbiculatis gladiis omnes pugnant. Interpellauit hîc Læmænius, Heus tu, inquit, longum hoc tuum anteloquium: pugnam ipsam videre auco, iam committe. Mane etiam, inquit Victor: prælusio præmittenda est. Viden' tu illos qui arte quâdam iaciunt hastas? viden' qui velut feriunt gladiis? Puræ à ferro illæ hastæ, obtusi gladij. denique proludunt, & eludunt. Prælusionis diem Symmachus appellat lib. 11. epistol. de canibus: Quos prælusionis die ita Roma mirata est, ut ferreis caueis putaret aduectos. Sed ille de Venatione aut Circensibus: at propriè de Gladiatoribus, Cicero de Oratore: Sed si in illo ipso gladiatorio vitæ certamine, quo ferro decernitur, tamen ante congressionem multa sunt, quæ non ad vulnus sed ad speciem valere videantur; quanto hoc magis in oratione expectandum est? Vbi scripserim, in illo ipso gladiatorio vili certamine. Prælusio autem in Hastis, Rudibus, Armis. De hastis, Cicero in iisdem libris: Atque eiusmodi illa prælusio esse debet, non ut Samnitium qui vibrant hastas ante pugnam, quibus in pugnando nihil utuntur. Iterum idem: Et ait cùm brachium concalesceret, tum se solere pugnare. neque attendit eos ipsos (gladiatores intelligit) vnde hoc simile ducit, illas primas hastas ita iactare leuiter, ut & venustati vel maximè seruiant, & in reliquum viribus. Hos Pilarios & Venilatores

* Vido & coniungo qua scripsi ad lib. 111. Annal. Taciti.

Prælusio, siue prælusio.

Dies prælusionis, qui prælusio legi- timo certamini.

Hastis præludant.

Pilarij.

tilatores Quintilianus appellat: *qui ea quæ emiserant ita librabāt, ut venire in manus viderentur, quæque iuberentur decurrere.* De rudibus, Eumenius Rhetor in ea quæ De instaurandis Mænanis: *Neque enim tanta me aut negligentia aut confidentia tenet, ut nesciam quanta sit inter hanc aciem fori, & nostra illa secreta studiorum exercitia diuersitas. Ibi armantur ingenia, hîc præliantur: ibi prælusio, hîc pugna committitur: hîc plerumq; velut sudibus & saxis, illic semper telis splendentibus dimicatur.* Nec enim ambigo quin rescribendum rudibus & bastis. Vnde enim ibi saxa? Et hanc correctionem, amici, imputo hodie vobis. Ouidius III. De arte:

Rudibus
prælude-
bant.

Eumenius
correctus.

Sic ubi prælusit, rudibus puer ille relictis

Spicula de pharetrâ promit acuta sua.

Tertullianus oculos hîc habuit, dum scripsit aduersus Valentinianos: *Congressionis lusionem deputa lector, haud pugnam: ostendam, sed non imprimam vulnera.* Appellabant hæc lusoria tela. Seneca: *Remoue ista lusoria arma, decretoriis opus est.* Item lib. II. Quæst. Natural. *Illos verò viros altissimos error iste non tenuit, ut putarent Iouem modò leuioribus fulminibus, & lusoriis telis vri.* Exercitoria tela, alibi * Tertullianus. E contra, vera & acuta tela, Decretoria: ut in verbis Senecæ iam dictis. Credo idè, quia hæc velut decreto Prætoris siue Editoris dabantur, postquam inspecta acriter & probata. Hinc obscuriores illæ metaphoræ lucem accipient in eodem Senecâ: ut lib. I. De Clementiâ: *Nisi plus est quod timet quàm quod damnat, non accedet ad decretorium stilum.* Et Epistola CIII. *Intrepidus horam illam decretoriam prospice.* Eadem arma dixere &, Pugnatoria. Suetonius in Caio: *Batuebat pugnatoriis armis.* Significat enim eum omisâ rudi, vsum gladio vero. Non aliter quàm Commodus, qui gladiatores, specie depugnandi, crebrò trucidauit, cum ipse ferrum obiecitum veronibus plumbeis vteretur, ait Aurelius Victor. quem locum vexant variè viri docti. Restituo ego, *ferrum obiecto veronibus plumbeis.* Hæc sanè scriptoris cognominis mihi mens, malâ fraude pugnassee Commodum: & velut lusoriis armis vteretur, vsum veris. Ferrum enim obduxisse dumtaxat laminis è plumbo: cum gladium ipsum putarent esse è plumbo. Sed redeo ad rem. Pugnatorium mucronem Seneca pater dixit lib. II. præfatione: *Deerat illis oratorium robur, & ille pugnatorius*

Lusoria
tela.

* De pœni-
tentiâ.

Pugnato-
ria arma.

Aur Victor
expiscatus
& emen-
datus.

*Armis præ-
lusere.*

mucro. Addidi etiam armis eos prælusisse: & rem dixi. Nam parmas aut clypeos in altum iaciebant, recipiebantque cum venustate. Martialis lib. IX.

*Summa licet velox Agathine pericula ludas,
Non tamen efficies ut tibi parma cadat.
Nolentem sequitur tenuesque reuerfa per auras
Vel pede, vel tergo, clune, vel ungue sedet.
Ut peccare velis, cum feceris omnia, falli
Non potes. arte opus est, ut tibi parma cadat.*

Ventilare.

Nec parmas solum, sed & haltas, ut prædixi: fortasse & gladios. Id vocabant propriè Ventilare. Seneca pater lib. III. Controu. *Deinde res ipsa diuersa tota est: aliud est ventilare, aliud pugnare.* Seneca filius Epistolâ CXIII. *Quàm stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare?* Martialis:

Currit, & in toto ventilat arma boue.

*Eludere, si-
ne Delu-
dere.*

Plinius etiam elephantis doctos ad hanc prælusionem ostendit. *Vulgare erat, inquit, per auras arma iacere, non auferentibus ventis, & gladiatorios inter se edere congressus.* Hoc ergo, Præludere: at cum desierint, dicuntur eluisse, aut deluisse. Cicero de Ilocrate: *Non enim in acie versatur & ferro: quasi rudibus eius eludit oratio.* Nec ab simili notione *Litus* definiebat Aquilius quâ fluctus eluderet. id est, ludere desineret. Plinius Deludere dixisse videtur, lib. XXXVII. *Luxatis potus medetur, ut licet videre gladiatores, cum deluserunt, hac iuuari potione.* Auditisne iam, amici, has tubas? signum commissionis sunt & veræ pugnae. Idcirco Apuleius tubâ terminalem appellat, quia primitias & ludicra certaminis finiret terminaretque. Libro X. *At ubi discursus reciproci multinodes ambages tubæ terminalis cantus explicuit.* Virgilius:

*Tuba signo
ludi com-
missi.
Tuba ter-
minalis.*

At tuba commissos medio canit aggere ludos.

Quintilianus in Gladiatore: *Sonabant clangore ferali tubæ.* Statius in Siluis:

Iam placida dant signa tubæ.

*Seneca e-
mendatus.*

Nec alterius sententiæ illud Satyrici — *dignissima prorsus Floralium matrona tuba.* id est, digna quæ commissione Floralium producat. Idque in omnibus ludis factitatum, etiam scenicis. Seneca epist. LXXXV. *In comessationibus (emendo clarè, commissionibus) nostris plus cantorum est, quàm in theatro olim spectatorum fuit.*

fuit. cum omnes vias ordo canentium implevit, & cauea aeneatoribus cincta est, &c. Aeneatores enim, Tubicines. Plinius lib. II. epistolar. Qui numquam castra viderunt, numquam tubarum sonum nisi in spectaculis audierunt. Iuuenalis de senum incommodis.

Quid refert magni sedeat quâ parte theatri

Qui vix cornicines exaudiet atque tubarum

Concentus? —

Seneca hoc signum pugnae intellexit. *Quàm stultum est, cum signum pugnae acceperis, ventilare?* Diremptâ ergo Prælusione, abiectisq; lusoriis armis, transibant ad vera. Atque hoc est quod *Dimicare ad certum* Tertullianus alibi vocat. Appellabant id etiam, pugnare versis armis. Caper litterator: *Inuersis armis pugnasse gladiatores non est dicendum, sed versis, id est transmutatis. sic non inuersis* * *pannis agitasse aurigas, sed versis.* Plauti versum è Cassinâ illustrabit hæc nota:

— ita rem natam intellego,

Necessum est vorsis gladiis depugnarier.

Nec enim aliud in eâ armorum versione esse, facilè persuadeor Ouidij versu De arte:

Ponite iam gladios hebetes, pugnetur acutis.

Aliâs suspicari possumus, si quis à genere ad genus alterum transeat, puta à Secutore ad Retiarium, dici eum pugnare versis armis. At placet prius. etsi in Plauti versu saliuam etiamnum mihi mouet mea olim diuinatio, *versis gladiis.*

Insere Figuram. in quâ tu, Lector, scito quadam à pictore esse ad rem subiiciendam oculis, non à veritate. Ut ostiolum ante Editorem, gradus in arenam: quia reuerà per alios interiores aditus delati gladij & arma in Orchestram.

Versis armis pugnare.

* Cum pannos sumebant aliorum coloris: puta pro ruffato Venetum. Plautus explicatus.

CAPVT XX.

Pugnae ipsius descriptio. In statu stabant. petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus tegebant.

Modus gladiatoria pugna.

In statu stare.

QVAESO oculos mihi nunc date & aures. Pugnam vobis ostendam: sed cum Ioue Homérico in monte sitis, & extra teli iactum. Ecce componunt se gladiatores & colligunt in arma: deus bone! quantâ arte curaque, sui defendendi, alterius petendi! Nec mirum. Gladiatori enim composito ad pugandum (ait Agellius) hæc proposita sors est: aut occidere, si occupauerit; aut occumbere, si cessauerit. Hanc ex arte posituram, vocabant Statum. Petronius de anu: *Statum praeliantis componit*. Plautus facit, ut solet, allusit Milite:

— in statu stat senex

Ut adoriatur mæchum qui formâ est ferox.

Quadrigarius correctus apud Agellium.

Quadrigarius in singulari certamine Galli cum T. Manlio: Ita ut antè dixi constiterunt. Gallus suâ disciplinâ, scuto proiecto, cantabundus (malim, cantabundus quasi vitabundus.) Manlius animo magis, quàm arte confisus, scutum scuto percussit, atque statum Galli conturbauit. Gallus dum se iterum eodem pacto constituere studet, Manlius iterum scutum scuto percutit, atque de loco hominem proiecit. Vbi videris curæ iis fuisse atque adeò laudi, mansisse in statu. Laberius:

Quem nulla ambitio, nulla vñquam largitio

Mouere potuit in iuuentâ de statu.

In gradu stare.

Imò nec læsi deferebant. Seneca Consolatione ad Polybium: Omnes scient quomodo te in isto gesseris vulnere, vñ vñne statim percussus arma submiseris, an in statu & in gradu steteris. quem locum tentant frustra. Idem enim est, Stare in gradu. Seneca: *Quorum alter vulnus premit, & constat in gradu*. Lucanus, siue quis alius auctor Poëmatij ad Pisonem:

Correctus Lucanus.

Arma tuis etiam si fortè rotare lacertis,

Inque gradu clausis libuit consistere membris,

Et vitare simul, simul & captare petentem.

Ita malo prorsus, quàm ut edunt, *Inque gradum*. Hinc apud Tertullianum: *De gradu pellere, aduersus Marcionem: Cedere de gradu,*

gradu, Præscriptione aduersus Hæreticos: *Construere gradum, Apologetico*. Cicero etiam ab hoc gladiatorio more elegantem metaphoram plus semel usurpat, Deijci, deturbari, de statu animi, statu mentis: & restituendam in Oratore eius ad Brutum (libro, qui non legendus iuuentuti, sed ediscendus) cen-
 seo: *Quo genere nos mediocres, aut multò etiam minus: sed magno* Coniectura in Cicero-
ne.
semper vsi impetu, sæpè aduersarios de statu animi deiecimus. Sic eligam, præ vulgatâ, *de statu omni*. Certè hoc Cicero voluit, & accommodat ad Hortensium, Catilinam, Curionem, quibus vis illa dicendi linguam imò mentem eripuit. Cùm hoc modo igitur paria in statu: petebat alter, vitabat alter. Petebat dico. Petere, &
Petitiones.
 ita enim propriè: & ictus ipsi, Petitiones. Seruius ad illud Virgilij, *Volscentem petit, in solo Volscente moratur*: *Petitiones*, inquit, *propriè dicimus impetus gladiatorum*. Cicero in Catilinam: *Quot ego tuas petitiones, ita coniectas vt vitari nullo modo possent, parua quadam declinatione, & vt aiunt, corpore, excessi?* Idem in Ora-
 tore: *Vt enim athletas, nec multo secus gladiatores, videmus nihil nec vitando facere cautè, nec petendo vehementer, in quo non motus hic* * Vt Prudentius in-
terpreta-
tur, lateris
sinuamine.
habeat palastram quandam: sic oratio neque plagam grauem facit, nisi petitio fuerit apta. Videntur etiam appellatæ conatus inuasio-
 nesque singulas, Manus. Quintilianus lib. v. cap. xiiii. *Vt gladiatorum manus quæ secundæ vocantur, fiunt & tertiæ, si prima ad* Manus
gladiato-
ria.
euocandum aduersarij ictum prolata erat: & quarta si geminata captatio est, vt bis cauere, bis repetere oportuerit. Idem lib. i. x. cap. i. *Nam vt in armorum certamine aduersos ictus & rectas manus cùm videre tum etiam propulsare facile est; auersæ rectæque minùs sunt obseruabiles: sic oratio, &c.* Nec diuersà multum ratione Seneca dicit, *Manum mittere*, epist. v. i. i. *Nunc nihil habent quo tegantur, totis corporibus ad ictum expositi. numquam frustrà manum mittunt*. Paullò aliter Apuleius lib. i. i. i. *Gladiatores illi famosæ manus, venatores isti probatæ pernicitatis*. Significat enim veteres gladiatores, & quorum dextræ non vnâ cæde imbutæ. Magis conuenit, quòd in ludo aleæ singulos iactus siue missus, ratione simili appellarunt Manus. Au-
 gustus in epist. apud Tranquillum: *Nam si quascumque ma-* Manus
aleatoria.
nus remisi, exegissem. Petere igitur, arenæ verbum. etiam Repe-
 tere. Ita appellabant geminare ictum. Lactantius: *Percussos*
 iacen-

Tranquillo lux data. iacentesque repeti iubent. In Quintiliani verbis supra, *Vt bis ca- uere, bis repetere oportuerit.* Inde natum in Caligulae caede sym- bolum: de quo Tranquillus: *Jacentem contractisque membris cla- mitantem se viuere, ceteri vulneribus triginta confecerunt.* Nam si- gnum erat omnium, *Repete.* Hæc inuadendi verba; at vitandi ca- uendi que, *Exire.* Virgilius:

Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.

Manilius:

Ille cito motu rigidos eludere cestus

Nunc exire leuis missos.

Excedere. Etiam Excedere. Cicero: *parua quadam declinatione, &c.* ut aiunt, *corpore excessi.* Prudentius idipsum, uti & Manilius, *Ludere vel Eludere* dixit:

Nam si nostra fides saclo iam tuta quieto,

Viribus infestis hostili que arte petita est:

Cur mihi fas non sit, lateris sinuamine flexi

Ludere ventosas iactu pereunte sagittas?

Latus is- gere.

Vbi ambigo, num, *Sarissas*, melius. præcessit enim, *iactu*: hastæ autem iaciuntur pilaque, non sagittæ. Tamen in Prudentio ver- borum non tam acer dilectus. In vitando præcipua cura, ut la- tus tegerent. Apud Terentium elegantissimo Mureto admo- nente iam innotuit: *Liceat modo tecto latere discedere.* Seneca lib. IIII. Quæst. Natural. *Aturbâ quantum potes te separa, nec adula- toribus latus præbeas.* Et latus certè aduersarius maximè petebat. Ammianus: *Seque in modum myrmillonis operiens, hostium latera, que nudabat ira flagrantior, districtis mucronibus perforabat.* Et Quintilianus in Declamatione quapiam, de Gladiatoribus qui vinci volebant: *Concurrabant lateribus nudis.* Tibullus:

Sapè dabis nudum, vincat ut ille, latus.

Per latus alterius peti.

Necrarum erat, ut cum plura paria pugnarent, vulneraretur quispiam per alterius latus. A quâ mente Ciceronis illud Inter- rogatione in Vatinius: *Omnia mea tela sic in te coniciuntur, ut ne- mo per tuum latus, quod soles dicere, saucietur.* Et Liuius lib. XL. *Ut à me coeptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris.*

CAPVT XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet. Læsi supplicabant, & arma submittebant. populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

ET cum exclamatione subitâ hîc Victor : En , en , inquit. Hoc habet. Nos commoti ; Quid sibi hic clamor vult ? inquit. læsus est, cecidit Birria. *Hoc habet, in vulnere dictum.* Vox ea propria insultantis aduersarij, aut acclamantis vulgi. Virgilius :

— *teloque orantem multa trabali*

Desuper altus equo grauiter ferit, atque ita fatur :

Hoc habet : hæc magnis melior data victima diuis.

Prudentius meus Psychomachiâ :

Tunc exarmata iugulum meretricis adacta

Transfigit gladio : calidos vomit illa vapores.

Hoc habet, exclamat victrix regina.

Simpliciter etiam, Habet. Seneca in Tragœdiis :

Habet, peractum est : quas petis pœnas dedit.

Idem :

Habet, peractum est : fata se nostra explicant.

Et apud eum pse pluriens. Nec alius sanè clamor est, quem Augustinus indicat lib. vi. Confess. cap. viii. vbi de Aypio. Læsi autem gladiatores & mortis metuentes, submittebant arma. Id *Submittere arma.* signum victi fractique. Seneca De prouidentiâ : *Quid ego istum aduersarium mihi sumam ? statim arma submittet. non opus est in illum totâ potentiâ meâ : leui comminatione pelletur.* Nec ideo tamen *Populus exorari debeas à gladiatoribus.* liberi. à nutu populi pendeat mors eorum vel salus. Horatius :

*Ne populum * extremâ toties exoret arenâ.*

Seneca : Gladiatoribus licet arma submittere, misericordiam populi *Populus exorari debet à gladiatoribus.* tentare ; tu neque submittes arma, nec vitam rogabis. recto tibi inuis ** Quia rogaturus ad monebant se spectaculis, vnae audiri possent.* victi solent, vt prouocem ad populum. Siue etiam ab Editoris. Cicerone ii. Tuscul. Mittunt etiam vulneribus confecti ad Dominos, qui *Editores etiam rogati.* querant quid velint. si is satisfactum non sit, se velle decumbere. Dio in Caracallâ, cum insectatione sæuitiæ eius : *Ἀγῶνα μορομυχίας ἐο*

Νικοῦνδ εἶα ὅτι τοῖς αὐτῶν ᾗδε λόγοις ἐποίησεν. ἐνθα λέγει ἡ τῆς δέντος πῶς καὶ
 ἰκετεύοντος αὐτὸν ὅπως σωθῇ, ἃ Ἀντωνῖνον εἰπεῖν, Ἀ'πελθε, καὶ τ' ἀντιπάλας δέη-
 θῃ. id est: *Munus Nicomediae praeuit die suo natali. in quo ferunt*
vicum quempiam è gladiatoribus supplicasse Antonino uti seruaretur.
*illum respondisse, Abi, & *aduersario tuo supplica.* Nam Antoninus
 ibi Editor. Quanquam reuerà Imperatori, cum praefens, semper
 ius liberandi. Quinimò & solo * superuentu suo: nisi fallunt
 me Ouidij verba de Ponto:

Casaris aduentu tutà gladiator arenà

Exit, & auxilium non leue vultus habet.

* Atqui ad-
 uersario
 nullum ser-
 uandi ius.
 Idè re ipsa
 negātis hoc
 responsum.
 * Ad exem-
 plum credo
 Vestalium,
 quæ casto
 obuia pro-
 tollebant
 noxiorum
 poenam.
 Quid mis-
 sio proprie.
 Discrimen
 inter eam
 & Rudem.
 Sine mis-
 sione dare
 gladiato-
 res.

Vetus id
 Augustus.

Hæc liberatio, Missio dicta. Non enim audio viros eruditos,
 qui cum Rude confundunt. Errare eos scio totâ viâ. Missio ad
 victos pertinebat: Rudis ad victores. Illius effectus, ut ab im-
 minenti periculo, & in eum diem dumtaxat liberarentur: huius,
 ut ætatem. Martialis: Nuper cum Myrino peteretur missio laeso. mit-
 tebantur ergo læsi. Itaque sine missione dare gladiatores, & sine
 missione pugna; non aliud, quàm ad certam mortem dari, nisi
 vincas: ius non esse, vulneratos supplicesque liberandi. Satis
 clarè vim eius verbi expressit Liuius de Perseo, lib. xli. Deinde
 sapius gladiatores dando, & modò vulneribus tenus, modò sine mis-
 sione etiam. & Florus de pugna cum Spartaco: Tandem eruptione
 factâ, dignam viris obire mortem, & quod sub gladiatore duce oport-
 uit, sine missione pugnatum est. Nec video quid tuis locis possit op-
 poni. non itein quid huic Senecæ: Abscisâ missione gladiator, quem
 armatus fugerat, nudus insequitur. Non enim certè hîc de Rude.
 & Senecæ mentem satis illustrarunt sub Caio quinque retiarj,
 qui totidem secutoribus succubuerant: cumque iuberentur occidi (id
 est, abscisâ missione) vnus resumptâ fuscina omnes victores intere-
 mit. Hinc illud Augusti decretum, qui Gladiatores sine missione
 edi prohibuit. ait Tranquillus cap. xlv. Clementer. quoniam re-
 perti scui munerarij, qui omnes dabat in certam mortem. Qua-
 lem fuisse credimus Domitium auum Neronis, qui Munus gla-
 diatorium edidit (verba Suetonij sunt, Neronis cap. iiii.) tantâ se-
 uerità, ut necesse fuerit Augusto clàm frustra monitum edicto coercere.
 Et suspicer hoc ipsum edictum esse, quo vetiti dare sine missio-
 ne. De hac missione Quintilianus in Gladiatore: Quas ego il-
 lus preces? quàm pertinaces lacrymas? quàm miserabilè obtestationem
 vidi?

vidi? nemo unquam sic rogavit missionem. Idem: Nec difficilem tamen sub illo præsertim auctoramento habuisset missionem, sed noluit gladiator vivere. Ad hanc etiam refero, non ad militarem, variè & decenter translata scriptorum loca, ut Senecæ: *Quid porrò prodest paucos annos vel dies lucrifacere? sine missione nascimur.* Apuleij ^{Translata ea dictio ad res alias.} lib. II. ubi nequissima feminarum, *Hodierna pugna*, inquit, non habet missionem. & in simili nequitia illud Petronij: *Donec Quartilla ballenatiam tenens virgam, alteque succincta, iussit infelicibus dari missionem.* Eiusdem: *Inhibuitque Tryphena tam grande facinus, non dissimulatâ missione.* Sed in primis elegans Martialis epigramma, quod in Catalectis vulgavit Ios. Scaliger, antea publicè non visum: quod totum subiicio libens illustrandæ huic rei.

Cum traheret Priscus, traheret certamina Verus,

Esset & equalis Mars utriusque diu.

Missio sæpè viris magno clamore petita est.

Sed Caesar legi paruit ipse suæ.

*Lex erat, ad digitum * positam concurrere palmam.*

Quod licuit, lances, dona que sæpè dedit.

Inuentus tamen est finis discriminis æqui.

Pugnauère pares: succubuère pares.

Misit utrisque rudes, & palmas Caesar utrisque.

Hoc pretium virtus ingeniosa tulit.

Contigit hoc nullo, nisi te, sub Principe, Caesar:

Cum duo pugnarent, victor vterque fuit.

Vbi tamen quid sit, *ad digitum concurrere*, ambigo: an non ita propinquos iunctosque pugnare, ut digitus modò interesset? Alioqui & *Digitum* (opportunè monebo) Gladiatores solent *tol- lere*, cum victos se faterentur. Vetus Scholiastes ad illud Persij — *digitum exere, peccas.* *Digito*, inquit, sublato ostende, *victum te esse à vitis.* *Tractum à gladiatoribus*, qui victi ostensione digiti *veniam à populo postulabant.*

Infere hic de pugna ipsâ Figuram: quæ etiam Caput sequens tangit.

*posita
con. palma.

CAPVT XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. Intercedebat. interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iubebantur prostrati: qui non vno ictu interficiebantur. Manum mittebant in vulnus. Postremò Libitina in Amphitheatris.

Populus intercedebat.

Idem occidit iubebat. Pollicem vertere.

POPVLI ergo, vt videtis, in arenâ præcipuum ius: & ad eius voluntatem Domini plerumque se conformabant. Intercedebat pro victis læsisque. Seneca de Tranquillitate libro II. *Queris quid inter duos intersit? quòd inter gladiatores fortissimos. quorum alter premit vulnus, & constat in gradu: alter respiciens ad clamantem populum significat nihil esse, & intercedi non patitur. Interfici iubebat idem. Signum, conuersus pollex. Iuuenalis:*

*Munera nunc edunt, & verso pollice vulgi
Quemlibet occidunt populariter.*

Prudentius, de Vestalibus:

— consurgit ad ictus

*Et quoties victor ferrum iugulo inserit, illa
Delicias ait esse suas, pectusque iacentis
Virgo modesta iubet conuerso pollice rumpi.*

Poëta vetus ἀνδρῶν,

*Sperat & in seuâ victus gladiator arenâ,
Sit licet infesto pollice turba minax.*

Pollices premere.

Audacia & constantia gladiatorum accepta populo. Ignavia, odio.

Hoc Tranquillus dixit, infestis spectatoribus dimicare, in Iulio cap. xxv 1. *Gladiatores notos, sicubi infestus spectatoribus dimicarent, vi rapiendos seruandosque mandabat. Causa huic maleuolæ notæ à contrario prouerbio in fauore pollices premendi. quod apud Plinium Horatiumque. Ceterum in quos fauor populi, in quos odium inclinare solitum: discite ab his exemplis. Cicero pro Milone: Etenim si in gladiatoris pugnis timidos & supplices, & vt viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes & animosos & se acriter ipsos morti offerentes, seruari cupimus. Seneca de Ira li. I. Quid gladiatoribus quare populus irascitur, & tā iniquè vt iniuriam putet quòd non libenter pereunt? contemni se iudicat, & vultu, gestu, ardore, de spectatore in aduersarium vertitur. Et benè furorem hunc Quiritium tangit Lactantius lib. vi. Quæro nunc an possint p̃i & iusti*

*iusti homines esse, qui constitutos sub ictu mortis ac misericordiam deprecantes, non tantum patiuntur occidi, sed effligitant. Irascuntur etiam pugnantibus, nisi celeriter è duobus alter occisus est. Exhorruimus in hac commemoratione, & Heu sæuitiam! inquit Duza: supra fidem meam, nisi fidos dares auctores. Certa Duza res, inquam ego. sed meo voto, Utinam illi Busirides omnes vnum oculum habuissent! Sed nos spectemus etiam. Dic Victor. Iterumq; Victor: Post hæc ergo, inquit, suffragia vulgi, si alba quidem fauensq; sententia, miser ille mittebatur, sed in eum diem aut id Munus dumtaxat, ut censeo. sin funesta; boni gladiatoris erat decumbere, & libeter fortiterq; recipere ferrum. Id enim imperabatur, Recipe ferrum. Cicero pro Sextio: *Ipsū verò quid accusas? num defuit gladiis? num repugnavit? num, ut gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit?* ^{Recipere ferrum.} *lis verbis subiecta vis, ut iugulum vltro præberent; ne membra contraherent; ne manum opponeret. Mira firmitas, si in re bonâ seriaque. Seneca epistolâ xxx. Mors enim admota, etiam imperitis animum dedit non vitandi inevitabilia. Sic gladiator totâ pugna timidissimus, iugulum adversario præstat, & errantem gladium sibi attemperat. Cicero prorsus graphicè totam rem depinxit in Tusculanâ secundâ. Quis mediocris gladiator non modo stetit, verum etiam decubuit turpiter? quis cum decubisset, ferrum iussus recipere, collum contraxit? Seneca iterum, De Tranquillitate: Fortuna illa quæ ludos sibi facit, quo, inquit, te servem malum & trepidum animal? eò magis confodieris & conuulneraberis, quia nescis præbere iugulum. Vives tutius & morieris expeditius, qui ferrum non subductâ ceruice, nec manibus oppositis, sed animosè recipis. Pertinet huc apud eundem Tullium pro Roscio, C. Fimbriæ impotens responsum, Scæuulam accusantis quòd non totum ferrum corpore recepisset. Et allusit poëta magnus:**

Sic loquitur, iuguloque hand inscius accipit ensem.

Etiam Prudentius:

Ferrum in papillas omne recepero.

Et tamen misericordia (si ita placet) admixta his sceleribus, si quis caderet gladiator famosus. Statius, de leone: ^{Miserabiles famosi gladiatores.}

— quòd te populusque patresque,

Ceu notus caderes tristi gladiator arenâ,

Ingemuere mori.

*Itebant
ictus.*

*Manum in
vulnus
mittebant.*

*Bibebant
sanguinem.
*li. XXVII
cap. 1.*

*Libitina in
Amphi-
theatro.*

*Plinius ex-
plicatus.*

*Porta Li-
bitinensis.*

** Nos mis-
eriores gla-
diatoribus
sumus.*

Imò & quidam quasi initiores, auertebant se à vulneribus. Quinctilianus Declam. CCLXXXIX. *Multi se à gladiatorum vul-
neribus auertunt: & quamquam nemo dubitet illud spectaculum esse
in parte pœnarum, tamen nequissimorum quoque hominum suprema pe-
ricula habent suam gratiam.* At illud feritatis inauditæ, quod La-
ctantij ipsis verbis ponam: *Quinetiam, inquit, percussos iacentesq;
repeti iubent, & cadauera ictibus dissipari: nequis illos simulatâ morte
deludat.* Et estne super alius ad sæuitiam gradus? Est. Nam &
manum mittebant in vulnus, & sanguine velut se prolebant. Colligo ex Lampridij Commodò: qui omen sibi ante mor-
tem, vt ait, non leue fecit. *Nam cum in gladiatoris occisi vulnus ma-
num misisset, ad caput sibi deterfit.* Illud scilicet prodigio habitum,
non quòd manum cruentasset (ex more enim:) sed quòd capi-
ti suo ad mouisset. quasi precatus sibi suoque capiti eadem. Sed
nec defuisse è populo scite, qui gladiatorum sanguinem ex ipso
vulneris hiatu biberent, calidum adhuc spirantemque. contra
morbum, fateor: sed iustâ* Plinij detestatione, *cum plagis ne fera-
rum quidem admoueri ora fas sit humana.* Non ergo iniuriâ in hanc
feralem arenam illata, vnâ cum reliquo apparatu, Libitinæ in-
strumenta. vt esset videlicet, quò mortui subito efferrentur.
Quinctilianus clarè notat: *Sonabant clangore ferali tubæ, illatisque
Libitinæ thoris ducebatur funus ante mortem.* Nec Plinium aliter
audietis lib. xxxvii. cap. iiii. vbi de gladiatorio munere Neronis:
Arma verò & Libitina, totusque vnus diei apparatus è succino.
Ab hac re certa porta in Amphitheatro, quæ Libitinenfis dicta.
Lampridius in Commodò: *Galea eius bis per portam Libitinensem
elata est.* Dio de eadem re: *Καὶ ὅτι ἐν τῇ πελοποννήσῳ τὸ κρῖν αὐτοῦ
καὶ τὰς πόδας, καὶ ὅς οἱ πελοποννήσῳ ἐκφέρθη*, ἐξεκομίσθη: id est, *Et
quòd ultimâ spectaculorum die, galea eius per eam portam quâ mor-
tui efferri solent, elata est.* Ex his videtis, opinor, satis, quanta ista
cruditas: & quam iure Prouerbij vicem scripserit Posidippus
Comicus apud Athenæum:

** Τῶν μονομαχούντων ἴσμεν αἰθλιώτεροι.*

CAPVT XXIII.

Premia victorum, palma, & pecunia. item Rudis. Discrimen inter Rudem & Pilleum: Arma ad Herculis.

INTERFATVS hîc ego, Parce oculis, inquam, istis Victor. non enim vltra possum sine lacrimis. Lupi, non homines, quiq̃ue edere sustinuerunt, quiq̃ue spectare. Maeste Constantine, qui sustulisti. Date etiam paullulùm, inquit Victor. iam ad exodium perducta res: & pugna certè pugnata est. Venio ad ea quæ post pugnam. Præmia dico, & Rudem. Præmia? inquam ego. quid? vtrùmne istis paricidis? Istis, inquit. Augustinum audi tecum indignantem libro III. De ciuit. cap. XIII. *Pugnant etiam gladiatores, vincunt & ipsi: habet præmia laudis & illa crudelitas.* & quidem præmium victori duplex, Palma & Pecunia. De palmâ Suetonius Caio: *Myrmillonem ferreâ sicâ con-* *Palma gladiatorum.* *fodit, & more victorum cum palmâ discurret.* Lampridius in Commodo: *Tantum palmarum gladiatoriarum confecerat, ut mille contingeret.* Cicero pro Roscio: *Plurimarum palmarum nobilis ac vetus gladiator.* & ibidem: *Multas eius esse infames palmas, hanc primam lemniscatam quæ Romæ deferatur.* Iisdem & pecunia data. Sucto- *Pecunia item.* nius in Claudio, de subito gladiatorio munere loquens: *Nec vlllo spectaculi genere communior* (ego verò legerim, *comior: ut comitatem* Claudij prædicet) *aut remissior erat: adeò ut oblatos victoribus aureos, prolataque sinistrâ manu, pariter cum vulgo voce digitis que numeraret.* Iuuenalis Satyrâ VII.

Accipe victori populus quod postulat aurum.

Quæ donationes effusè creuerant, & coërcendæ à Principibus sæpè. Sed & vltra legitima præmia, corollaria adiciebantur, exemplo à scenâ. Suetonius Augusto: *Corollaria & præmia alienis quoque muneribus & ludis & grandia & crebra de suo offerebat.* Superest de Rude: cuius mentio iucunda mihi. * Hanc in- *Rude donare.* *dulgebât gladiatoribus veteranis, quasi magisterij signum: aut* ** Rudem & ferulâ: de qua lib. I. cap. xv.* *etiam nouis, in nouo aliquo & strenuo facto. Idque populo in-* *Acronia ambigua adfertio.* *petrante. Quinctil. Quidam ut patrem sepeliret, se auctorauit: sed* *die muneris productus, sub titulo caussæ, rudem postulante populo acce-* *pit.* Hanc gladiator (si tamen vera & germana Acronis in Ho- *ratium*

ratium nota) stans ad crepidinem Circi sub circulo Amphitheatri à populo petere & impetrare solebat. Dabat eam, vt videtur, Editor, vel Lanista etiam ipse. Calpurnius Declam. L. in Themate: *Redemit eum Lanista, & rudem ei in arenâ dedit.* Sed tamen, vt dixi, populi arbitrio aut postulatione. quod etiam in aliis præmiis obtinuit. Lactantius: *Non potest esse immunis à sanguine, qui voluit effundi: aut videri non interfecisse, qui interfectori & fauit & præmium postulauit.* At Rudis mentio apud omnes scriptores crebra: eius effectus, liberatio ab arenâ. Quod tamen distinctè intelligetis, aliter atque aliter pro conditione gladiatorum. Quidam enim, (vt Duza hîc prædixit) liberi erant siue Auctorati, qui arenæ operam pretio locabant. Ij donati rude, redibant in veterem prorsus libertatem, nullo vltà vinculo seruitutis. Exemplum in Opilio Mactino, de quo Capitolinus: *Plerique gladiatoriam pugnam eum exhibuisse dixerunt. & acceptâ rudi, ad Africam isse, venatorem primò, post etiam tabellionem fuisse, deinde aduocatum fisci.* Alij è gladiatoribus, conditione serui. Hi donati rude, non libertatem accipiebant, sed vacationem diu taxat à pugnâ. Lanistæ deinceps proue lanistis erant. doctores tironum, & batuebant, non pugnabant. Ideò tuta rudis Ouidio dicta:

Tutaque, deposito poscitur ense, rudis.

*Sed pilleo
imposito iis
opus.*

** Exemplo
scilicet reliquorum
seruorum.*

*Qui dâna-
si in ludû,
non temere
liberati.*

*Rudiarj
gladiato-
res.*

Quod si libertatem etiam impetrarent: mos erat, vti pillearentur, id est, * pillei impositione liberi iudicarentur. Itaque Tertullianus benè Rudem à Pilleo seiunxit: *Et qui insigniori cuique homicidæ leonem poscit, idem gladiator atroci petat rudem, & pillem premium conferat.* Quæ tamen præmia ne temerè conferrentur: cautum est quid in noxiis damnatisque seruaretur. Tempus rudis, tempus pilleo præscriptum. Quod è solo Fragmento Vlpiani nobis innotuit, vulgato à doctissimo IC. Pythæo. *Est autem differentia, inquit, inter eos qui ad gladium & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati, confestim consumuntur, vel certè intra annum debent consumi. enimuero qui in ludum damnantur, non vtique consumuntur, sed etiam pilleari & rudem accipere possunt post interuallum. Siquidem post quinquennium pilleari: post triennium autem rudem induere iis permittitur.* Vbi vel ex interuallo temporis vides pillem rude meliorem. Qui donati rude, Rudiarj dicti. Tranquillus Tiberij cap. VII. *Munus gladiatorium dedit, rudiaris quoque*

quoque quibusdam reuocatis auctoramento centum millium. Ex quo pronum colligere, non depugnasse vltra rudiarios, nisi pretio aut sponte inductos. Horatij versus totum hunc ritum satis aperiant, Ad Mæcenatem suum:

*Spectatum satis & donatum iam rude, quæris
Mæcenas iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro.*

Equibus postremis admonitum etiam hoc volo: morem fuisse, uti gladiatores emeriti arma sua suspendere ad Herculis: Mos arma consecrandi Herculi. Hercules Athletis gladiatoribus præses. sacra videlicet eiusmodi gymnasiorum deo. Nam & athletis & gladiatoribus Hercules præesse putabatur: qui facta eius scilicet & robur æmulerentur. De athletis, lapis Græcus Romæ indicat, in quo aliquoties nominati, οἱ δὲ Ἡρακλῆα ἀθληταί: id est, *Herculanei athleteæ*. Varro: *Ex his atque huiusmodi institutis vel ad Herculis athleteæ facti erant.* De gladiatoribus, præter Horatium Commodus ille testis, qui Herculem dici se voluit, imò pingi, fingi: quia gladiator. Igitur ut in Circo, Neptuni: in theatro, Veneris: sic in Amphitheatro, Herculis ædes vulgò. Vitruuius Eius templum vulgò in Amphitheatris. indicat clarè lib. I. admonens exstruendam ædem Herculi, *vbi gymnasia aut amphitheatra non sunt, in Circo.*

CAPUT XXIII.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. item sponfiones. Principum ipsorum crudus fauor.

DIXI N' omnia, Lipsi? an est quod me fugit? fugit etiam. Nam de factionibus sponfionibusque in Arenâ, dignum notâ. Vilissimæ enim animæ addictæ his ludis & velut conse- Studia & factiones in Arenâ. cratæ, in partes diducebantur, & magno studio huic generi gladiatorum fauebant aut illi. Atque ut in Circo, alius in Venetum pannum, alius in Prasinum pronus: sic in Amphitheatro, hic in Thracum armaturam, alius in Myrmillonum aut Secutorum. Antonius Imp. in vitâ suâ: Παρά τ' τεφείως, τὸ μήτε παρα- Parmularij. σιανδρ, μήτε βενεπανδρ, μήτε παλμουδάει & ἡ σεκετόριος χυμάδς: id est, *Ab educatore suo, non Prasianus, non Venetianus, non Parmularius, aut Secutorius factus.* Parmularij videlicet fautores Thracum dicti,

Q

quia

Secutoria-
ni.

quia parmæ fauebant: & simili modo, Secutoriani. Martialis:

*Vincenti parmæ cum sua turba fauet.*Sponsiones
pro victo-
ria.

Apud Arrianum Epictetus & explicat hunc morem & coërcet lib. III. Dissertationum, cap. IIII. quem videte. Sed & sponsiones interponebantur vulgò, vter vinceret. Ovidius I. de Arte:

*Hos aditus Circusque nouo præbebit amori:**Sparsaque sollicito tristis arena foro.**Illâ sæpè puer Veneris pugnavit arenâ:**Et qui spectauit vulnera, vulnus habet.**Dum loquitur, tangitque manum, poscitque libellum,**Et querit, posito pignore, vincat vter:**Saucius ingemuit, telumque volatile sensit,**Et pars spectati vulneris ipse fuit.*Principes
imbuti hoc
fauore aut,
odio.
Adfert
Suetonij
lectio.

Et vulgus hæc tantum? Principes imò ipsi. Titus Imp. *studium armaturæ Thracum præ se ferens, sæpè cum populo & voce & gestu, vt fautor, canillatus est*, ait Suetonius in Tito cap. VII. Quo loco non luscitiosus sed cæcus Glareanus, qui rescribendum contendit, *non vt fautor*, additâ negatione. Sed ego, vosque, capimus. Domitianus contrà, in hoc quoque dissidens à fratre, myrmillonibus fautor. Nec simplex hic fauor, & in re ludicrâ, ludus: in iram, inimicitiam erumpebat, imò cædem. Domitianus *Patrem familias, quòd Thracem myrmilloni parem, munerario imparem dixerat, detractum è spectaculis in arenam, canibus obiecit, cum hoc titulo, Impiè locutus parmularius*, vt verba Suetonij sunt Domitiani cap. X. Hoc volebat scilicet ille ciuis, Thracem resistere myrmilloni posse, cui viribus par: non posse Editori (ipsi nempe Domitiano) à quo premebatur. Hoc dictum luit sanguine suo miser. Appositè & apertè hanc sæuitiam tetigit Plinius in laudatione Traiani: *Nemo spectator spectaculum factus, miseras voluptates vnco & ignibus expiauit. Demens* ille verique honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arenâ colligebat, & se despicere ac contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur, sibi maledici in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cum se idem, quod deos: gladiatores, quod se putabat. At tu Cæsar quàm pulchrum spectaculum pro illo nobis execrabili reddidisti? Vidimus delatorum iudicium, quasi grassatorum, quasi latronum. non solitudinem illi nouiter* (moneo legendum abiunctis litteris, *non iter*)

Causa mor-
tis hic fa-
uor.Suetonius
explicat.* Domitia-
num tægit.Plinius cor-
rectus.

se d

sed templum, sed forum infederant, &c. Et sanè etiam ante Domitianum hæc factitata: ex his Senecæ verbis, lib. I. de Clementiâ, cap. XXVI. *Non conuiuia secunda ineunt, in quibus lingua sollicitè etiam ebriis custodienda est: non spectacula, ex quibus materia criminis ac periculi quæritur. Apparentur licet, inquit, magnâ impensâ & regis opibus, & artificum exquisitis nominibus: quem tamen è ludo in carcerem ire inuet?*

C A P V T XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli tempus. In fine mos de reliquiis vini.

SED ego abiungo fessus. & dicite seriò, nōne etiam vobis

Lumbi sedendo, oculique spectando dolent?

Non mihi, ait Lernutius. Pulchri isti & oblectantes ludi. Ego ad eum adducto vultu, *Quod verbum te fugit? inquam.* Ex imo pectore id dicis, an è labris? Ex pectore, inquit: atque adeò addo viles fuisse, non solùm oblectantes. Nec vultu isto me terrueris. de Romanis loquor, non de nobis: de noxiorum cæde, non de innocentum. Et dic sodes, tu: gentem natam ad arma, & in armis; cui fatum, vi domare orbem: miraris in remissionibus ludicrisq; ipsis prætulisse arma? sanguinem oculis vsurpasse & cædem? Ego verò à legislatoribus multas meditationes gymnasiaque instituta scio ad fortitudinem: nullum efficacius isto. Lacedæmonij pueros ad aram cædūt, sanguinem eliciunt: tu homo misericors, si interuenias, credo, plores. At palæstram eam fortitudinis patientiæque Lycurgus censuit. Atque illi in liberis innoxiiisque corporibus sæuitiâ eâ vsi: Romanis, quos scelera sua lexque damnant, non licuit interficere animaduersioni pariter & exemplo? At enim delectati eâ cæde fuerunt. Fa-teor, sed non is finis. Non delectare, sed confirmare eo spectaculo mentem oculosque voluerunt: & viuis præsentibusque exemplis monere *Fortiter agere, fortiter pati.* Accessit tamen tre-pida quædam voluptas. quid mirum? Apud nos ipsos, qui reli-gione & more arcemur ab Ianienâ, in hanc partem scilicet non peccatur. Præliorum igitur sermo sit: quotusquisque erit, qui

*Pro gladiato-
ribus ali-
quid.*

*Bellicum
esse specta-
culum.*

*Meditatio-
nem forti-
tudinis.*

*Voluptas
spectaculorum
accessionem
esse non fi-
nem.*

*Cupiditas
humana
videndi
sanguinis.*

Ad mortis
contemptum
facere.

Idem dari
solens tem-
pore belli.

* Aliquid
per cohortes
pugnabāt
vulgō.
Capitolinus
corretus.
Potuisse
etiam priu-
atim esse
utile illu-
dicium.
Exhortatio
ad constan-
tiam.

non è speculâ aliquâ videre optet pugnantium morientiumque stragem? Lege in reum agatur: quis non relictis rebus in forum accurret, ut strictum carnificis gladium videat, & vnus miseri purpuream ceruicem? Ita est. queri libet de peruersitate naturæ. Hominem nascentem videre non capimur: capimur præter factum morientem. Sed Romanis, ut dixi, qui primi ludicri auctores, non is scopus: militiam modò & fortitudinem spectarunt. Cicero benè Tusculanâ secundâ: *Crudele gladiatorum spectaculum & inhumanum nonnullis videri solet. Et haud scio an ita sit, ut nunc sit. cum verò fontes ferro depugnabant, auribus fortasse multæ, oculis quidem nulla poterat esse fortior contra dolorem & mortem disciplina.* Et Plinius in Panegyrico: *Visum est spectaculum inde non enerue nec fluxum; nec quod animos virorum molliret ac frangeret: sed quod ad pulchra vulnera, contemptumque mortis accenderet, cum in seruorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis & cupido victoriæ cerneretur.* Itaque dabant plerumque gladiatores, ituri ad bella. Spartianus in Seuero: *Profectus dehinc ad bellum Parthicum est, edito munere gladiatorio.* Et satis multis verbis Capitolinus in vitâ Maximi & Balbini: *Vnde autem mos tractus sit ut proficiscentes ad bellum Imperatores munus gladiatorium & venatus darent, breuiter dicendum est. Multi dicunt apud veteres hanc deuotionem contra hostes factam, ut ciuium sanguine litato specie pugnatum se Nemesis, id est vis quedam fortune satiare. Alij hoc litteris tradunt, quod verisimilius credo, ituros ad bellum Romanos, debuisse pugnas videre, & vulnera, & ferrum, & nudas inter se cohortes, (emendandum censeo, nudos inter se coertos,) ne dimicantes in bello armatos hostes timerent, aut sanguinem pertimescerent.* Atque hæc satis, ut opinor, ad excusandum publicum morem. quem tamen ipsum priuatim si spectas, quid? non tu, Lipsi, momentum aliquod habuisse censes ad virtutem? Magnum. Tempora nostra, nosque ipsos videamus. Opidum ecce vnum alterumve captum, direptum est, tumultus circa nos, non in nobis: & tamen concidimus, ac turbamur. Vbi robur? vbi tot per annos meditata sapientiæ studia? vbi ille animus qui possit dicere, *Si fractus illabatur orbis?* Ignaue miles, sequere me non in philosophicum, sed in hunc pugnatorium ludum. Vides tu illum gladiatorem? illum barbarum? illum perditum? fortiter ecce occumbit:

cumbit: iugulum præbet: ferrum attemperat sibiipſi. Tu degener, rem non trahis in exemplum? non tecum ſic loquere? Homullus ille ſine litteris, ſine diſciplinâ, mortem contemnere poteſt, extremum rerum humanarum: exſilium ego & mutationem loci formido. Ille ſanguinem amittit alacer: ego ſi ager aut reſculæ meæ mihi eripiantur, plorem. Ceruorum videlicet ſimilis, quibus vt fruſtrâ ingentia cornua, cùm deſit animus, ſic mihi hæc litterarum tela neſcio vti. Deſierat Lernutius. & parabam reſpondere ego: ſed Duza interpellans, Ne nunc reciproca Lipſi, inquit, hanc ferram. Diei tempus vides? contenebrauit. Certè video, inquam: eamus. Et iam ſurgere nitebamur, ſed capite quaſſanti Lernutius, Non ita, non ita, inquit. non dimitto. Quid? inquam, etiam Caligulam imitabere, & incluſos necabis in hoc Circo? Proſus, inquit. aut vos bellaria hæc tangite, ne adpoſita fruſtrâ. Vin' tu, Lipſi, de hoc cannarum melle? Sacchar appellarunt Arabes. Certè conuenit tibi homini tam miti & tam molli. Ego renui: &, non capio, inquam, ab hoc Falaride. Apud Anthropophagos naſci debuisti tu. non ſpectaſſes ſolùm, credo, ſanguinem, ſed gultaſſes. Pax! bona verba, ait Lernutius. & in fermento es? exiurabo potiùs, me priora illa dixiſſe per iocum. Vinum hoc à me cape. Cyathumque porrexit; quem ego vix ſummo ore delibans puero tradidi, & bibere iuſſi. Non tulit Lernutius: & quæ hæc res? inquit. Proba & antiqua, inquam. Ita receptum, vt in fine menſæ, puero qui à poculis, reliquias darent vini. Imò religio quædam in illo. Athenæus libro extremo: Εἰς δὲ τὴν ἀναſταſιν τῆς δεῖπνου, καὶ ἀπείπου, τὸ λοιπὸν τῆς ἀκράτου πρὸς δίδοντα παῖδι ἐμπνέω δίδοναι. id eſt: Mos erat vt cùm ſurgerent à menſâ, cumque libaſſent, vini reliquum puero illi darent qui bibere miniſtraſſet. Dixi, & ſurrexi. ſed Victor ad nos, Amici, inquit, cras nempe apud me eritis. Hem! inquit Duza. cras iterùm ad conuiuium? Hæc erit proſectò, vt Græci dicunt, νυμφίου βίβας. Tamen, ſi Pighius hic vult, me Victor, vince. Sint ſanè hæc tertia legitima Saturnalia, inquit Pighius. Veniemus. Dictum ſimul, abiturumque.

Reliquia
vini pin-
cerna puero
data, ritu
priſco.

F I N I S.

Q 3

INDEX

INDEX CAPITVM

QVÆ LIBRO PRIMO.

CAPVT I.

OCCASIO & origo horum sermonum.

CAP. II.

Salini religio in mensâ. Arnobius explicatus: Livi lectio vulgaris defensa. Saturnalia, seruorum dies. Seneca correctus, explicatusque. Saturnus Deus. Festus & Cicero emendati. Mutatio vestis. Synthesis. Plautus explicatus. Petronius & Dio correcti.

CAP. III.

De Saturnalibus diebus. Opalia. Suida lux. Ausonio medicina. Varro lux & medicina. Aucti Saturnalium dies.

CAP. IV.

Etiâ questum de diebus. Obiectiones posita, & in parte remota.

CAP. V.

Saturnalia gladiatoribus ludisque destinata. Ipsi gladiatores Marti, vel potius Saturno sacri. Saturnus inter inferos, maleficus, & cruento sacro gaudens. Tibullo lux & Tertulliano. Sacerdotes Saturni.

CAP. VI.

Gladiatores olim in conuiuiis: Campanorum instituto. Romani idamulati. Lampridius contra Turnebum explicatus, in cubiculariis gladiatoribus. Germanorum immunitas.

CAP. VII.

In genere de spectaculis, primò. Tum de celebritate & frequentia gladiatorij ludicri: quamq; id gratum. Quo nomine antiquis dictum, Munus, Munerarius, Munerator. Editio: Editor. Tacitus correctus. Gladiatores significatione duplici, pro re proque hominibus.

CAP. VIII.

Dispositio & ordo futuri sermonis. Origo ludicri: & causa. Ciceroni lux facta. Primi gladiatores. Ausonio praluximus, eumq; emendauimus. Recensio veterum munerum, qua olim comprehensa Aëtis, inter res serias. In illustrium funere gladiatores: mox etiam plebeio, idq; ex testamento. postremo & feminarum.

CAP. IX.

Præter funus & religionem, etiam voluptatis causâ dati gladiatores. A plerisque magistratibus etiam Sacerdotibus. Arcarius (in quâ voce Lampridius correctus.) Imperatoribus.

CAP. X.

Nec Roma solum, sed in prouinciis: ubi reges dabant, presidēsque. paulatim in coloniis & municipiis increbuit mos: ubi minores magistratus dabant, postea promiscuè priuati, vario pretextu. Dies etiam, quibus ex more dabant.

CAP. XI.

Crebritas munerum, & multitudo

tudo pugnantium, supra nostram fidem. Plinius & Suetonius probabiliter emendati.

CAP. XII.

Detestatio huius verè sceleris. quæq; leges ab antiquis lata, ad coercendum effusam prabitionem. Eaduo-
rum generum, qua certos homines ab editione, arcerent: quæq; numerum & modum editioni ipsi ponerent. Postremo tota res sublata. Ammianus explicatus, & Prudentius.

CAP. XIII.

Additamenti loco ad primam sermonis partem adiectum, de habitu Edentium: de habitu Spectantium. Suetonius illustratus.

CAP. XIII.

Pars secunda, De loco, qui cum duplex, primò de Ludo dictum. Cui rei inuentus: quàm multi Romæ: qui præfecti & administri. De victu & saginâ gladiatorum in his ludis, qui fuere etiam extra Romam. & aliquid de ludorum formâ.

CAP. XV.

Ludorum præfecti, Lanista: qui familia præesse dicti, eamq; Ducere. Iidem doctores, magistri, Commen-

tabantur, Dictata dabant. Tirones apud eos instituti: quorum exercitium Batuere rudibus. Rudem videri gladium è ligno. Aliamq; lanistis fuisse, ac tiromibus.

CAP. XVI.

Mensa secunda interruptus paulum sermo de loco: dictumq; per occasionem de Saturnaliciis muneribus: item de Apophoretis, qua duplicia, & in mensis, item in ludis spectaculisque.

CAP. XVII.

Iterum ad gladiatores reditum: deq; locis pugna dictum. Ea sunt Rogus, Forum, Amphitheatrum, Septa, Circus, Vici & regiones.

CAP. XVIII.

De Spoliario, quod item pars ludi. unde id dictum, & cui rei vsuque. Obiter etiam de obscenâ ludi parte.

CAP. XIX.

Finis conuiuij sermonisq; per occasionem de diludiis. item de ratione inuitandi ad hilaritatem, inusitatum hodie. Ammianus expletus à coniecturâ. De Mutiatione, Agellius correctus, & Nonius.

QVÆ LIBRO II.

CAPVT I.

QVId ante diei secundi conuiuium. cum Victore dissertatio super Taciti loco de inuentione argenti apud Germanos. crebra manu lautio antiquis.

CAP. II.

In ipso conuiuiio de Carptorum munere, & vario nomine. Item de structoribus. Translatus cæptus sermo à Pighio ad Duzam.

CAPVT

CAPVT III.

Propositio dicendorum: primò, de conditione gladiatorum. quosdam seruos esse, aut quasi seruos: quosdam initio liberos, imò nobiles. Equites Senatoresq; passim arenâ se polluisse. quod aliis principibus permissum, aliis vetitum.

CAP. IV.

Feminas imò ipsas descendisse in hunc ludum: in publico depugnasse. Donec id vetitum à Seuero.

CAP. V.

Liberos homines qui in arenam veniebant, propriè Auctor: eos dictos. pretium mercèsque eorum, Auctoramentum. Vis & effectus Auctorationis. Item solemne gladiatorum iuramentum.

CAP. VI.

Facta fine dicendi de conditione gladiatorum, interlocutiones aliarum rerum inserta. De Orientalium parcimoniâ, vel abstinentiâ potiùs, in potu. De nunciis litterisq; per columbas aut hirundines, etiam in Spectaculis.

CAP. VII.

Reditio ad gladiatores. De generibus eorum, & discrimine. De Secutoribus primò: causâ nominis: ratione pugnandi, & armis.

CAP. VIII.

De Retiario. unde petitum id genus. descriptio pugna, & armorum. & cum quo commissus.

CAP. IX.

De Threce. unde, & quando orti. de armis eorum, & praesertim accuratè de Sicâ.

CAP. X.

De Myrmillone. origine nominis vix inuentâ, ipsi è Galliâ petiti. Arma eorum & compositio.

CAP. XI.

De Hoplomacho & Samnite: qui fortassis iidem. Samnitum origo, & arma. item de Pronocatoribus.

CAP. XII.

De Essedariis, deque Andabatibus: & de vtriusque ratione pugnandi.

CAP. XIII.

Quidam adiecti nondum pernotati. Dimachari, Laquearij. item ostensum confundi interdum dicta nomina à poetis, saepè à litteratoribus semidoctis. Artemidori caput descriptum ad lucem.

CAP. XIV.

Pausa aliqua iterùm. interea de Suppositiciis dictum. deq; sorte. statim in viam reditum, & reliqua genera vel cognomina potiùs gladiatorum adiecta. primò Pegmares.

CAP. XV.

Meridiani, non inter veros legitimosq; gladiatores: siue armis, siue arte seminudi.

CAP. XVI.

Plura agnomina vno capite. Fiscals

scles sine Casariani. Postulaticij. Cateruarij. Consummati. Ordinarij. Caussa omnes nominum explicata.

CAP. XVII.

Ad terminum de hominibus, vestis adiecta: Togane fuerit, an Tunica. item quid ornamenta.

CAP. XVIII.

Finis Duziaci sermonis. Orditur Victor, partiturq. Hoc capite, apparatus & inuitatio, qua ante diem muneris usurpata, explicantur.

CAP. XIX.

Quae ipso die facta: & tamen ante pugnam. Pompa, traductioq. compositiones, & ostensio ornamentorum. Pralufio, hastis, rudibus, armis. Tuba canius, & versa arma.

CAP. XX.

Pugna ipsius descriptio. In statu stabant. Petebant, repetebant. Exibant, excedebant. Latus segebant.

CAP. XXI.

Clamor ad vulnus, Hoc habet.

Lesi supplicabant, & arma submittebant populum, editores, orabant. si is vellet, mittebantur. Quid missio, & pugna sine missione.

CAP. XXII.

Populus moderator & arbiter horum ludorum. intercedebat. interficiebat motu pollicis. Ferrum recipere iubebantur prostrati. qui non uno ictu interficiebantur. manum mittebant in vulnus. postremo Libitina in Amphitheatris.

CAP. XXIII.

Premia victorum, palma & pecunia. item Rudis. discrimen inter Rudem & Pilleum. Arma ad Herculis.

CAP. XXIII.

Studia vulgi in varia genera gladiatorum. Item sponsiones. Principum ipsorum crudus fauor.

CAP. XXV.

Quid pro Romanis proque his ludis dici possit. Solitos dari sub belli tempus. in fine mos de reliquiis vini.

F I N I S.

R

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM.

A.		
A Ccubitoria vestimenta.	15	Aterius à Retiario occisus. 79
Acinacis Persarum.	82	Auctorare. 71
<i>Acinacis</i> .	75	Auctorati gladiatores. ibid.
Ad cultrum.	66	Auctoramentum. ibid.
Ad gladium.	ibid.	Augustus primus spectaculorum Edi- torem Munerarium dixit. 25
Aduentitia.	9	Aur. Victor explicatus & emendatus. 107
Aeneatores, Tubicines.	109	Aufonius correctus. 16
Agellius correctus.	59	& explicatus. 27
<i>Agellius</i> .	25	B Attalia gladiatorum exercitatio- nes. 49
Alcedonia.	8	Battualia, gymnasium gladiatorum. ibidem.
A lineâ excidete.	28	Batuere quid? 49, 82
Ammianus illustratus.	41	Belli tempore dati gladiatores. 124
Amphitheatra ludicro & venationi da- ta.	54	Betizare. 60
Amphitheatra sedes cædium f. gladi- atorum.	34	Bitere. 59
in Amphitheatro templum Herculis. 121		Bona Saturnalia clamati solitum. 12
Amplexus, gratulationis signum.	8	Bustuarij gladiatores. 27
Anaxagoræ locus de patriâ.	7	C Enatoria vestis, domestica tan- tum. 13
Andabata, qui?	88	Cæsariani gladiatores. 98
clausis oculis pugnabant.	ibid.	Calamitas orbi injecta per ludos gla- diorios. 38
Andabatarum more pugnare.	89	Campani conuiujs gladiatorum spe- tacula exhibuerunt. 22
Andabatis galeæ ex auro.	ibid.	quos Romani imitati sunt. ibid.
<i>Andabata</i> .	55	Candidatis gladiatores dare vetitum. 39
Apophoreta, quid?	52	Caninum prandium. 73
Apophoreta Saturnalibus missitata.	51	Capitolinus correctus. 124
& in ludis.	52	Captiui in exsequijs immolari soliti, & ad bustum. 27
Apophoreta, lanx.	52	Carptores, qui? 62
Apparatus aulicus.	98	Carpus, quid? 63
Appianus illustratus.	29	Cateruarij gladiatores. 99
Apuleius illustratus.	35	Cellæ meretriciæ. 47
& interpretatus.	75	Cellæ seruiles. ibid.
Argenti venæ apud Germanos quando reptæ.	60	Cerei in Saturnalibus dati. 53
Arma, ornamenta dicta.	102	Cheironomontes. 63
Arma lusoria.	107	Chirurgi etiam medicorum nomine comprehensi. 45
Arma pugnatoria.	ibid.	<i>Χιρουργοὶ ἰατροὶ</i> . 15
Arma submittere.	113	Cicero emendatus. 11, 39
Artemidorus emendatus.	82,	& explicatus. 27, 91, 104
88. explicatus,	84, 89	Clau-
& interpretatus,	86	
Asparagi quàm coquantur, redire ci- tius.	9	
Aterij somnium.	78, 79	

Claudius Prætoriam munera tollit. 32,
36.

Clemens Alexandrinus correctus. 82

Clypeus, ensis & galea, sunt arma Sec-
cutoris. 76, 77

Coacti gladiatores. 71

Collum inuadere. 8

Columbæ ad ferendas literas, in Spe-
ctaculis. 73

Columbæ liberatrices. 74

Columbæ sacre Syris. 73

Comburare diem. 11

Commentator, pro Lanista. 48

Committere gladiatores. 105

Comparare gladiatores. ibid.

Compitalia. 18

Componere & compositio. 105

Coniectura in Cicerone. 111

Constantinus gladiatorum munus sus-
tulit. 40

Consummati gladiatores. 100

Copis. 82

Corollaria. 119

Cranium mortui in mensam inferri so-
litum. 57, 58

Criticum acumen. 83

Crixus Spartaci dux. 29

Κρίξιος Σπάρτης. 20

Cruenta Romanorum conuiuia. 23

Crupellarij Gallis, idem qui Myrmil-
lones. 83

Cubicularij gladiatores. 123

Culigna. 9

Culter Venatorum. 66

Cupiditas humana videndi sanguinis.
123

Curæ, infirmo vitandæ. 7

Curatores mensæ. 63

DEorum imago olim in mensâ. 9

Dictata dare. 49

Diludia, quid? 56

Dimachari. 91

Diribitores. 63

Discrimen inter Missionem & Rudem.
114

Discrimen in datâ Rude, pro personis.
120

Diti sacri gladiatores. 21

Doctores, pro Lanistis. 48

Domestica vestis. 34, 114

Domini ludorum. 25

Dominia & Dominus quid? 59

Domuitio. 56

Drusiani gladij. 106

Ducere classem. 48

Ducere familiam. ibid.

Ducere ordines. ibid.

EANUS, Janus. 11

Edicere diem. 103

Edicta. ibid.

Editiones Spectaculorum. 25

Editores ludorum. ibid.

Editorum habitus vestisque. 42

Eludere siue deludere. 108

Εὐχερισμός. 9

Ensis, clypeus, & galea, sunt arma Sec-
cutoris. 76, 77

Εὐδοκία. 94

Epicteti dissertationes. 12

Equites Senatoresque ad gladium. 66,
67

Essedarij gladiatores. 68

ratio pugnandi eorum. ibid.

Eumenius Rhetor correctus. 107

Excedere, exire, ludere, & eludere, vi-
tandi verba. 112

Exhortatio ad constantiam. 124

FABrum cadere cum ferias fullo-
nem. 103

Familiam ducere. 48

Familia gladiatorum. ibid.

Famosi gladiatores, miserabiles. 117

Favor interdum causa mortis. 112

Fax extincta & igni admotæ, vehemen-
tius accenditur. 8

Feminae etiam ad gladium.
in gymnasiis nudæ. 69

Feminarum in funere etiam gladiato-
res dati. 30

Feminis monomachia interdicta. 68, 69

Ferula quid, & unde dicta. 50

Ferulis vapulabant tirones. ibid.

Fides dea. 30

Fiscales gladiatores. 98

Florus illustratus. 19

Forensis vestis. 13

Frigus strictum. 18

Propto orator Turbonis tribunal adiit
in veste conuiuiali. 14

Fumus causa muneris Gladiatorij. 26

Funus indictium. 28

- G** Alea communis plerisque gladiatoribus. 77
 Galeæ cristatæ Samnitium. 86
 Germanorum immanitas. 23
 Gladiator, quis. 26
 Gladiatores orti ab Etruscis. ibid.
 Gladiatores primi publici Romæ. 27
 Gladiatores è quo genere hominum. 65
 Gladiatorum varia genera. 65, 66
 Gladiatores bustuarij, 27. Cæsariani, 98. cætuarij, 99. coacti, 65, 71. cubicularij, 23. fiscales, 98. obsequentes, 100. ordinarij, 100. postulaticij. 98
 Gladiatores consummati. 100
 victores. 99
 Gladiatores dati à plerisque Magistratibus. 30, 31, 32
 etiam Sacerdotibus & Principibus. 32, 33. à quo & quando sublati. 40, 42
 Gladiatores, Venatio & Circenses Saturnalibus propriè dabantur. 19
 olim tantum in funere. 28, 29. & super mensam. 22
 Gladiatores vbi dati. 33, 54
 etiam in Græciâ & Iudæâ. 33
 Gladiatores pro ipsis ludis apud Ciceronem. 26
 Gladiatores Marti, vel potius, Saturno sacri. 19
 item Diti. 21
 Gladiatoria rei intellectæ utilitas maxima. 21
 Gladiatorij ludi alijs celebriores. 24
 gratissimi plebi. 25
 Gladiatorij victus ratio. 46
 Gladiatorium, quid? 26
 Gladiatorum crebritas & numerus. 37
 Gladiatorum editiones in morte priuatorum, idque ex testamento. 29
 actis publicis præscriptæ. 28
 Gladiatorum interfectorum numerus. 39
 Gladiatorum nomina interdum confusa. 91
 Gladiatorum pompa. 105
 Gladiatorum tabulæ pictæ. 104
 Gladiatoriorum munerum sumptus. 40
- G**ladij Drusiani. 106
 Glareani error. 112
 Gymnici ludi. 24
H Arpe, ensis falcatus. 82
 Hecatomba. 29
 Hercules athletis gladiatoribusq; præses. 121. eius templum vulgò in Amphitheatris. ibid.
 Hercules, epitrapezus dictus. 10
 Herma. 11
 Hirundines victoriæ nunciæ. 74
 Histriones Principum. 98
 Hoc habet, in vulnere dici solitum. 113
 etiam, Habet, simpliciter. ibid.
 Homines sæpè pro re ponuntur, ut contra res pro hominibus. 26
 Hoplomachos. 85
 Horatius explicatus, 22. & illustratus. 104
 Hordeaceus panis non bonus. 46
 Hygeia. 7
I Anthina vestis. 15
 Ianus, Eanus. 11
 Indictum funus. 28
 Inuadere collum. 8
 Inuuetudo. 8
 Inuitandi mira, sed prisca ratio. 57
 Iocus apud Senecam explicatus correctusque. 88
 Io Saturnalia, clamari solitum. 11
 Iugulum petere. 9
 Iulius Cæsar munus Gladiatorium in filia memoriam pronuntiavit. 30
 Iunius Blasus Pannoniæ Præfectus. 34
 Iuramentum in auctoratione. 71
 Iuuenalis dies dictus, Saturnaliū quintus, à Caligulâ additus. 17
 Iuuenalis explicatus. 86
L Acæna simplicitas. 69
 Lana, pro cænatoriis. 15
 Lætitia Saturnalium. 12
 Lampada dare. 103
 Lampridius correctus. 32, 52
 Lanista auium. 47
 Lanista ludorum, gladiatorum præfecti, 47. & pro ipsis gladiatoribus. 48
 Lanista honestiori verbo Doctores dicti, 48. & Magistri. ibid.
 Lapitharum conuiuia. 23
 Laquea-

I N D E X.

133

Laquearij.	91	Meridiani, gladiatores.	96
Lassitudo animorum quæ?	60	modus pugnae inter eos.	97
Latus tegere, in vitando, præcipuum.		Millenaria nota sæpè corrupta.	38
112.		Missio quid propriè. 114. inter eam &	
Lauabant sæpiùs in vno conuiuio Ro-		Rudem discrimen.	ibid.
mani, 62. cuiusmodi ea lotio?		sine Missione gladiatores dare.	ibid.
ibidem.		Moneta dea.	24
Lectio nimia infirmo vitanda.	7	de Monomachiâ ex Artemidoro.	93
Leges reprimendis munerum editioni-		Mos arma consecrandi Herculi.	121
bus.	39	Mucro pugnatorius.	107
Libelli gladiatorij ante pugnam.	103	Munerarius.	25
Libellus munerarius.	104	Munerator, à Floro dictus est munera-	
Libitina in Amphitheatro.	118	rius.	26, 29
Libitinensis porta.	ibid.	Munerum publicorum diligens in Li-	
Licentia plebis in flagitandis munerib-		uio recens.	28
us.	29	Munus ad rogam.	29
Lictores & accensus Editori.	43	Munus ostendere.	103
Limen ipsum attigisti ostij.	82	Munus pronuntiare.	ibid.
Lineam aduersum aliquem poscere.	26	Musici agones.	24
Linguarium dare.	21	Mutitare, quid?	59
Liuius correctus.	49	Mutatio priscorum.	ibid.
Locare se ad gladium aut cultrum,		Myrmillones, Gallis Crupellarij dicti,	
quid?	66	83. Eorum pugnandi ratio, ibid.	
Lorarij.	72	toti in armis erant.	ibid.
Lubentia.	9	N Asiterna.	61
Lucanus correctus.	110	Neptunus.	11
Ludi ad artem gladiatoriam destinati.		Neptuni templum in Circo.	121
43, 46		Nero Quæstorum munera tollit.	32
Ludi pœna.	47	Nobiles re comesâ, gladiatores facti.	66
Ludorum arbiter populus.	116, 117	Nonius emendatus.	85
Ludorum catalogus.	44	Novius Attellanarum scriptor citatus.	
Lusoria tela.	107	18	
Lusorium, locus exercendis gladiato-		Numeria dea.	24
ribus.	44	<i>Νυμφίς βίη</i> .	125
M <i>Μακροποιοί</i> .	26	Nuptunus à nuptu dictus.	11
Macrobij centones.	12	O Bsequentes gladiatores.	100
Magistri pro lanistis.	48	Ocrea in sinistro crure.	86
Manes gladiatorum sanguine placari		Odrysæ immaniter efferati.	81
soliti.	20	Opalia in eandem cum Saturnalibus	
Mantinenfes gladiatoria pugnae inuen-		incidebant diem.	16
tores.	26	Opera vocata.	9
Manus aleatoria.	111	Ordinarij gladiatores.	100
Manus gladiatoria, quæ?	ibid.	Orientales non bibere soliti ad men-	
Mare malorum.	8	sam.	73
Martialis illustratus.	50	Omamenta, arma dicta.	102
Mastigophori.	72, 74	Ornamenta Boum.	ibid.
Mattiacus siue Maciacus ager argenti		Ornamenta gladiatorum ante pugnam	
venas habet.	60	inspici solita.	105, 106
Matulæ modus est.	103	Ostendere munus.	103
Medici ludorum gladiatorum.	45	P ædagogorum sceptrum.	50
Medici etiam pro chirurgis.	ibid.	Pallium Malacum.	14

- Palliolati ægri. 42
 Palma, gladiatorum præmium. 119
 pecunia item. ibid.
 Paludamenta Imperatorum coccinea. 20
 Parma Threcibus data. 82
 Parmularij. 121, 122
 Pares inter se commissi. 105
 Patria nostra, quæ sit. 7
 Pegmares gladiatores vulgo. 95
 Pegmares ineptè dici. 96
 Pegmati. ibid.
 Pellæus. 10
 Penulati in munere funebri spectati. 42
 Persius contra vulgum explicatus. 29
 Petere & Petitione. 111
 Petere, arenæ verbum. ibid.
 Peti per alterius latus. 112
 Petronius emendatus. 15
 & interpretatus. 76
 Phæaces. 27
 Picunnius. 11
 Pilarij. 106, 107
 Pilunnius. 11
 Pinnæ in galeis. 86
 Pinnirapi. ibid.
 Plautus explicatus. 14, 109
 Plinius emendatus. 37, 53, 105, 122
 explicatus. 118
 illustratus. 95
 Pollicem vertere. 116
 Pollices premere. ibid.
 Pompa gladiatorum. 105
 Portunus à portu dictus. 11
 Postulari gladiatores solent. 98
 Postulaticij gladiatores. ibid.
 Præstinare. 62
 Prælusiois dies legitimo certamini præmissus. 106
 Prælusiones hastis fieri solebant. ibid.
 & rudibus. 107
 Prætextati Editores. 42
 Prandium caninum. 73
 Pretio se vendunt aliqui in gladiatores. 65
 Probaetores. 86
 Procuratores ludorum ex ciuium primis. 44
 Profana mensa quæ? 9
 Prometheus, apud Æschylum, Saturnum in Tarraro collocat. 20
 Pronuntiare munus. 103
 Proponere munus. ibid.
 Prouocatores siue Probaetores. 86
 Pugil pro gladiatore. 41
 Pugna gladiatoria modus. 110
 Pugnare versis armis. 109
 Purgamentum calcare. 74
Q Vadrigarius correctus. 110
 Quinquatribus gladiatores dati. 36
 Quintilianus citatus. 26
R Ecipere ferrum. 117
 Reliquiæ vini pincernæ puero datæ ritu prisco. 125
 Repetere, arenæ verbum. 111
 Retiarij, qui? 77. eorum origo. ibid.
 eorum arma & pugnandi ratio. 77, 78
 sine galeâ pugnabant & clypeo. ibid.
 Romanus sedendo vincit. 8
 Rudis, quid? 50
 Rudis duplex fuit Tironis & Lanistæ. ibid.
 Rude donare. 119
 Rudiarij gladiatores. 120, 121
 Rudibus batuere. 49
Sacerdotes Saturni pallio coccineo velabantur. 20
 Sagina gladiatoria. 46
 Salini religio in mensâ. 9
 Salinum sacram mensam facit. ibid.
 Samnites. 85. eorum origo & arma. ibid.
 Sanguinem aliqui victores bibebant. 118
 Saturni etymon Latinum. 11
 Saturnus, vnde Pollucis filius dictus? 12
 Saturnus maleficus. 20
 inter deos inferos habitus. ibid.
 Saturnalium Sermonum occasio & origo. 7
 Saturnalia, seruorum dies. 10
 Saturnalia quando instituta. 12
 Saturnalia veterum quo die? 10
 Saturnalium dies legitimi quinque. 17
 Saturnalibus gladiatores dati. 36. manè lauabatur, 12. munera missurata, 51. vestis mutari solita. 13
 Saturnalibus togati. 62
 Scantinia lex. 62
 Scisso-

I N D E X.

Scissores, qui?	63	Stattus correctus.	135
Scriptores olim ex professo de re ludicrâ scripserunt.	24	Status.	95
Scutum argentatum.	86	Στάλη δεικνύς.	110
Scythæ in conuiuiis è cranio mortui potabant.	58	Strictum frigus.	14
Secundarij suppositicij.	95	Structores.	8
Secutor.	74	Stupor è frigore.	63
Secutor Cæsaris.	75	Submittere arma.	8
Secutor Tribuni.	ibid.	Submittentium arma, mors aut salus à populi nutu pendebat. 113. & Editorum.	113
Secutor Martis cognomen.	ibid.	Suetonius emendatus.	38,67
Secutores, qui? ibid. eos cum Myrmillonibus confundit Ciceronis interpretes.	77	explicatus.	98,122
eorum arma.	76,77	& illustratus.	42,112
Secutoriani.	122	Suidas explicatus.	16
Secutuleia.	76	Sumptus munerum gladiatoriorum.	40
Sedendo vincit Romanus.	8	Suppositicij gladiatoribus.	94
Seges curarum.	7	forte dari soliti.	95
Seneca explicatus & correctus. 10,29,57,63,66,108.		Synthesinati Saturnalibus honestiores ciues. 13. & homines lautiores.	14
Sermonum Saturnalium occasio & origo.	7	Syris columbæ sacræ.	73
Serram reciprocare.	125	T Abulæ gladiatorum pictæ.	104
Serui in exsequiis immolari soliti.	27	Tacitus emendatus.	26,61
Serui cum dominis vestem commutabant Saturnalibus.	10	& explicatus.	34,39
Seruis Domini ministrabant Saturnalibus.	ibid.	Tela lusoria.	107
Sica vnde dicta?	83	Tertiarij suppositicij.	95
Sica Romanorum qualis?	82	Theologi veteres crebrò inuecti in Spectacula.	24
Sicarij.	ibid.	Threces qui, & vnde dicti? 81. pro quouis etiam gladiatore. 27. eorum arma.	82
Sigæum.	103	Threcem cum Secutore cōfundit Horatii interpretes.	81
Sigillaria sequebantur Saturnalia.	18	Threces cruenti.	81
Solinus emendatus.	85	Threciscus.	ibid.
Spartaci immane factum.	29	Threcidica, arma Thracum.	83
Spectacula & eorum diuisio.	24	Tibullus illustratus.	20
Spectaculum propriè munus appellatur, & quare?	25	Tirones, nouitij gladiatores.	49
Spectaculum bellicum est, munus gladiatorum. 123. ad mortis contemptum facit.	124	docti in ludis. ibid. vapulabant ferulis. 50. eorum arma graui.	ibid.
Spectatores munerum, in quâ veste?	43	Togati spectatores in Voluptario munere.	43
Spoliarium, quid?	54	Togati etiam gladiatores.	102
vnde dictum.	55	Traiani incredibilis gladiatorum editio.	37
Spongia siue Baltheus, tegmen pectori Retiariis adtribuitur.	78	Trebellius Pollio emendatus.	104
Sponsiones pro victoriâ.	122	Trico nummarius.	8
Stare in gradu.	110	Tridens pro gladio Retiariis.	78
Stare in statu.	ibid.	Trimalcionis conuiuium.	58
		Tuba terminalis.	108
		Tubæ	

Tubæ signo ludi commissi.	ibid.	Vestis gladiatorum in genere.	102
Tunica, vestis Retiariorum.	95	Vestimenta accubitoria.	15
Turnebii originationis ridicula super Myr- millone.	83	Vestis conuiuialis.	14, 15
V Aletudo venæ tactu indagatur.	7	Veterani gladiatores.	49
Vara vibiam sequitur.	79	Victores gladiatores.	99
Varro emendatus.	88	Victores manum in vulnus mittebant.	
& illustratus.	16, 50, 74		118
Vasum secundâ declinat.	9	Vini reliquiæ pincernæ puero datæ ritu prisco.	125
Venæ tactu, valetudo inquitur.	7	Vitæ vana spes.	58
Veneris templum in theatro.	121	Vitalis fons curarû igne interficitur.	7
Ventilare.	108	Vmbo pelliceus.	91
Versis armis pugnare.	109	Vocata opera.	9
Vertunnus.	11	Volones.	100
Vestales casu obuiz, noxiorum pœnam protollebant.	114	Voluntarij gladiatores.	65, 71
		Vsuraria seruorum libertas.	10

F I N I S.

A P P R O B A T I O.

Hi I. Lipsij Saturnalium Sermonum de Gladiatoribus libri
utiliter recudentur, quòd priscorum auctorum scriptis lu-
cem & medicinam adferant. 3. Cal. Iul. 1598.

*Guiliel. Fabricius Nouiomagus, Apo-
stolicus ac Regius librorum Censor.*

P R I V I L E G I V M C Æ S A R E V M.

R V D O L P H V S S E C V N D V S diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatia, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiria, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fideli dilecto I V S T O L I P S I O gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ D E V S immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, vt tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt; præclarissimam verò & Reipub. vtilissimam, qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantia tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare, ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio concessumque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cum itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, qui que iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingenii que tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara florentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituiisti, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adedò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitaret, peruenisse, eamque variis abste libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, vt in eo quod tam feliciter tractes scriptiois genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirifice recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrocinioque nostro defendendum pro benigna nostra in te suscipere voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro privilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus,

mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hereditariorum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve heredum consensu audeat: Hac autem lege addita, ut tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, heredibusve tuis, auxilio Magistratus, ubicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fiscus nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi heredibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscunque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiãve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur. Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos puniri & quibuscunque modo coerceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacre Cæsareæ M^{tes} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^{tes} in cerâ rubrâ.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis, Iusti Lipsi Historiarum in alma Vniuersitate Louanienſi Profeſſoris, & item Historiographi ſui libros quoscumque, à Cenſoribus legitimis approbatos, præter ipſius, heredumve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima ſingulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalẽſve habeat. Qui ſecũs faxit, præter librorum conſiſcationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur, vti latiũs patet in litteris datis Bruxella, x i v. Febr. M. D. xcvii.

Signat. Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS Dei gratia Galliarum & Nauarra Rex Chriſtianiſſimus, ſingulari priuilegio ſanxit, nequis per vniuerſos Regnorum ſuorum fines, Iuſti Lipsi, quos vel hætenus edidit, vel in poſterum editurus eſt libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipſius poſſit. Qui ſecũs faxit, præter librorum conſiſcationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; vti latiũs patet in litteris, datis Pariſiis, xiii. Iulij, M. DC. v.

Signat. Perrochel.

Tibi IOANNES MORETE, pro amicitia quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis eſt ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti hos SATVRNALIVM SERMONVM Libros typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio ſiue iubeo, ex lege quam magnus Cæſar & Reges dixerunt.

Iuſtus Lipſius.

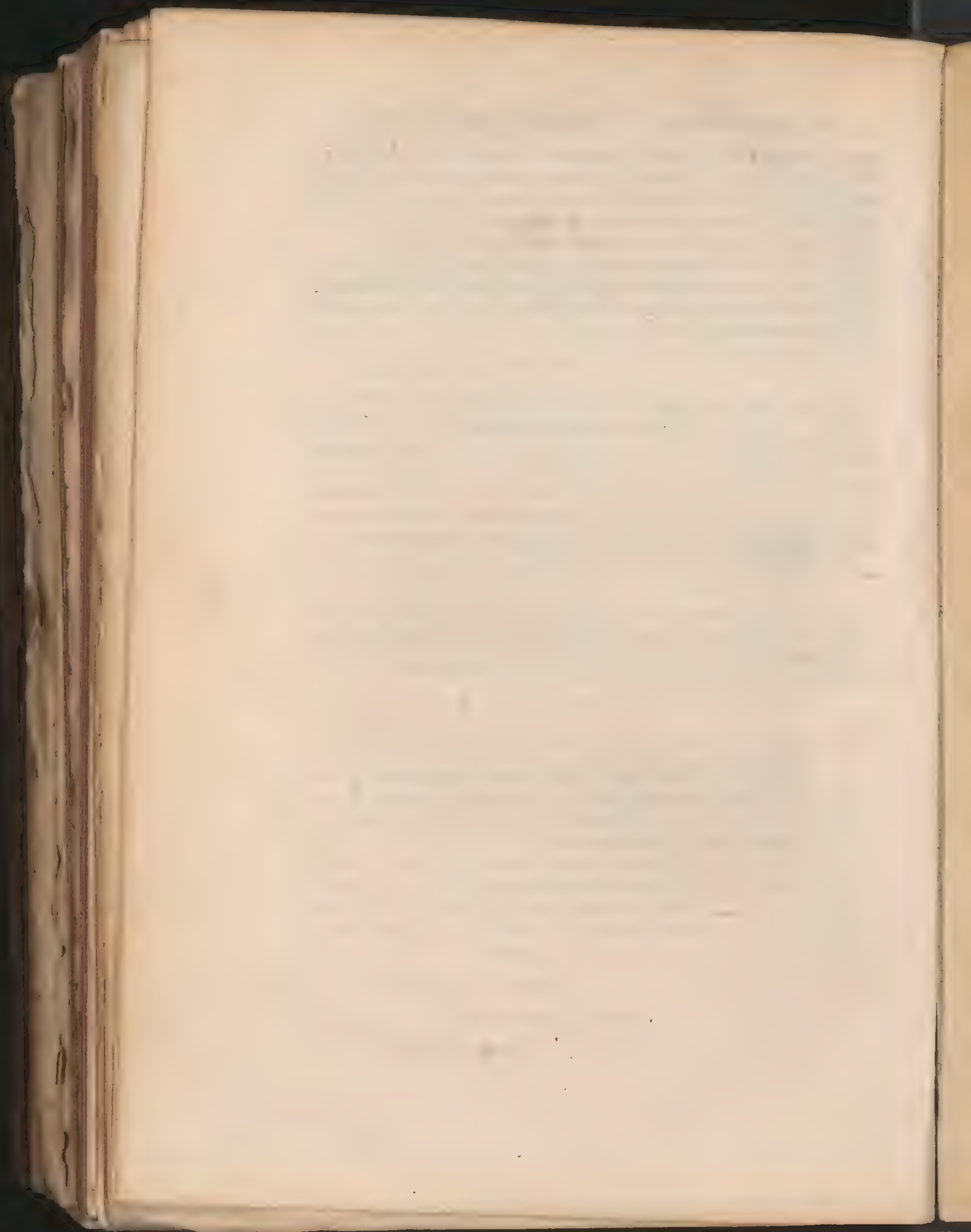
SVMMA PRIVILEGII PRINCIPVM BELGARVM.

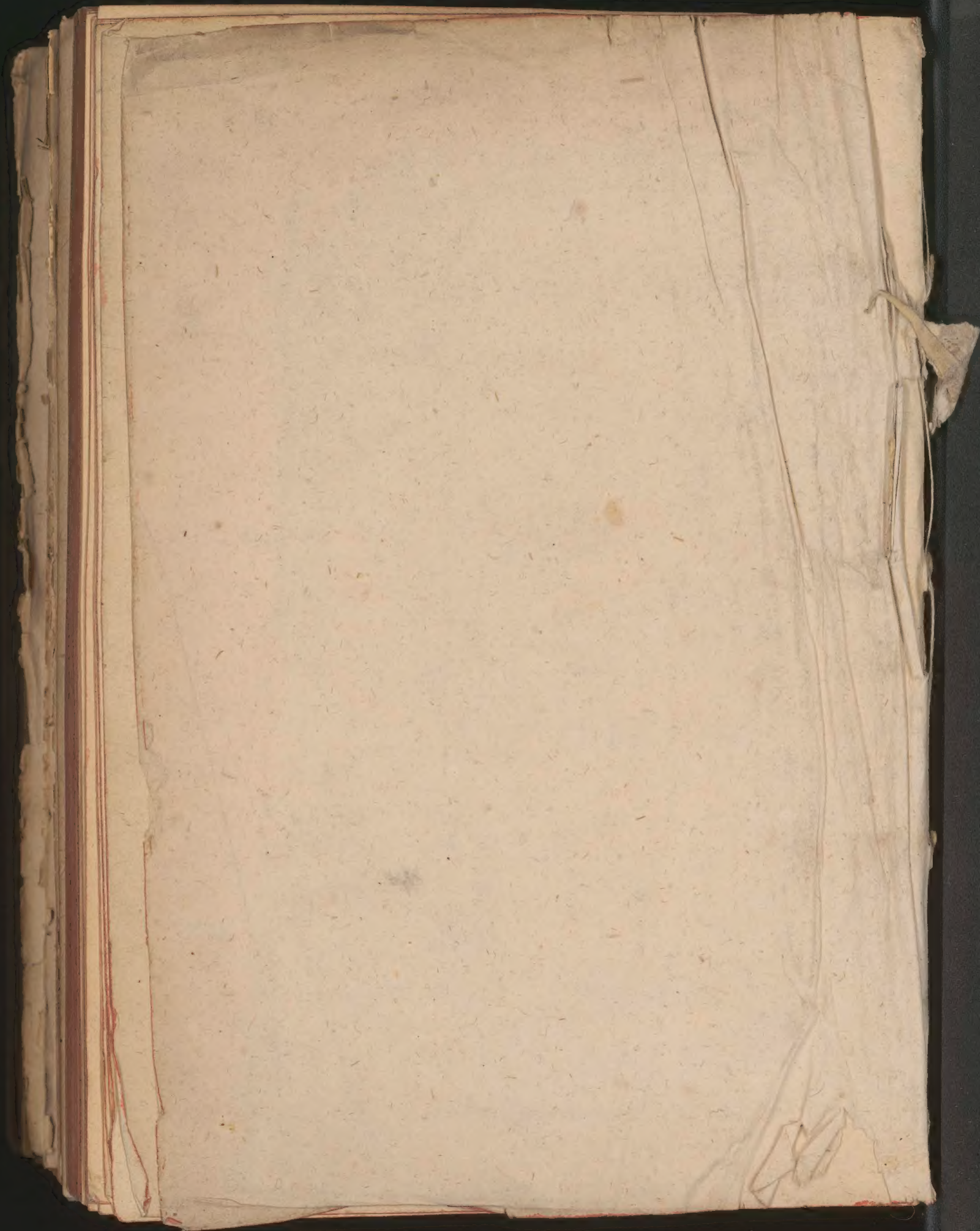
ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA Archiduces Aũſtria, Duces Burgundia, Brabantia, &c. Sereniſſimi Belgarum Principes, diplomate ſuo ſanxerunt, nequis IUSTI LIPSI Historiarum in almâ Vniuerſitate Louanienſi olim Profeſſoris, itemq; Historiographi & Conſiliarij ſui libros quoscumque, præter Balthaſaris & Ioannis Moretorum Fratrum voluntatem, ullo modo imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalẽſve habeat. Qui ſecũs faxit, conſiſcatione librorum & aliâ graui pænâ mulctabitur, vti latiũs patet in litteris datis Bruxella, xvii. Ianuarij, M. DC. xi.

Signat. S. de Grimaldi.

Et in Concilio Brabantia,

I. de Buſchere.

6000-

Biblioteka Jagiellońska

stdr0021350

1780